

ד' אחד ושמו אחד

קונטרס זה נועד להסיר הבלבול
והמכשול ולהביא מהמקורות ומרבותינו
מה הם הגדרים האמיתיים של יחוד ד'
ועבודה זרה, לבל נכשל.

והעיקר החשוב ביותר:

ביחוד ד': רק לד' יש את הכח הרוחני להיטיב
או להרע, ולכן אנו פונים רק אליו.

בעבודה זרה: מי שמאמין בעוד ישות, שיש
לה כח רוחני להיטיב או להרע (כגון להושיע
אותנו, לתקן נשמתנו או לכפר עוונותינו
וכדו') עובר על הדיבר "לא יהיה לך אלהים
אחרים על פני", וכלשון הרמב"ם הרי הוא
כופר בכל התורה כולה.

כל הזכויות שמורות 2021

אין להעתיק חיבור זה למטרות רווח
אלא רק בשביל לזכות את הרבים בלי רווח

הערה חשובה

ניתן לרכוש קונטרס זה בהפצת ספרים בלוי טל' 054-856-40-33
וכן מי שמעונין לרכוש כמות של לפחות 10 קונטרסים בשביל לזכות את הרבים
יכול לקבל אותם במחיר מוזל מהפצת ספרים בלוי טל' 054-856-40-33

ניתן להשיג את הקובץ ללא תשלום דרך המייל:

יש לשלוח מייל לכתובת: yichudhashem@gmail.com ולרשום בנושא: "נא לשלוח קונטרס"

ומצוה לפרסם ולשכפל לזיכוי הרבים ללא מטרות רווח

להערות והארות ניתן לפנות למייל:

yichudhashem@gmail.com

הרב יהודה סילמן
 רב דקהל חסידים
 רמת אלחנן - ב"ב
 ואב"ד בבד"צ של מרן הגר"נ קרליץ שליט"א

7"02

אחדהש"ט

וְלֹא נִצְרְכָה אֵלָּא לְבִרְכָּה אֲשֶׁר תִּמְשִׁיךְ בְּדִרְכְּךָ וְלִהְיוֹצִיא עוֹד בְּפָרִים מוֹעִילִים .

יהודה סילמן

10/10/10

חרב יהודא סילמו
רב דקהל חסידים
רמת אלחנו

אני מצטרף

ראב"ד בית דין צדק - בני ברק
דב שכונת רמת דוד (פרדס ברמן)
בני ברק

בס"ד, מאר ליא סיין גט

ה'תר"ח

בזמן הקשרים אשר אחד ואחד אומרים בשם דאמא ושמא אהא
ואחד אמן וקשרים הוא אמן ואמר בתעשר מלך אקרי האומות של הנהגות,
שלא היה ידוע לו רבנו ראוי ארבעה ואין ראוי ארבעה ארבעה.
ומבין שיש בעצמה אלו שבתור דקם תחזק, ביקש משה שכל שיתא אלהי
א הקשרים, ואחד אשר של הקשרים הם אחדים חלל וארבעה של ארבעה
הן הן ארבעה חלל.

והקב"ה ימנו בעין אלה ואלהו וציונו ואלהו בלבב יוס.

התאריך

מסמך מס' 1000

לכב' היקר הרב שליט"א

בענין הקונטרס אשר אתה רוצה להוציא, בשם ד' אחד ושמו אחד:
והנה ענין הקונטרס הוא העיקר החמישי מ"ג עקרי האמונה של הרמב"ם,
שלבזרז את ישראל לכוון ראויה להתפלל ואין ראוי להתפלל לזולתו.
ומכיון שיש בעינינו אלו גבולות קדים מאוד, ביקשתי מת"ח גדול
שליט"א לעבור על הקונטרס, והוא אישר שכל הדברים הם מדברי חז"ל
והמפרשים ראשונים ואחרונים.
ודבריהם הק' הרי א"צ להסבירה.

ובאעה"ח

שריאל רוזנברג

רח' תזון איש 66 בני ברק 5160114 טל. 03-6184743 פקס. 03-6161319

הרב שמעון בעדני שליט"א

מלך נחש
במלך נחש

אני מצטרף

19 - 22nd Dec 1950
 19 - 22nd Dec 1950

of the

הנני מצטרף לכל האמור בזה, ומצווה רבה להתחזק בענין הנ"ל וכל מי שיתחזק בזה יזכה לברכה שלמה משמים

תוכן הענינים

4	פתיחה
4	הקדמה
6	פרק א - המסקנות החשובות שנלמדות מהקונטרס ופסקים חשובים לדורינו
6	קיצור גדרי יחוד ה'
8	הגדרת עבודה זרה
11	עבודה זרה על ידי אמצעי
12	פסקים חשובים לדורינו
20	פרק ב - שאלות ותשובות
20	האם מוכח בתורה שרק ה' הוא זה שיכול להושיע אותי, להיטיב או להרע לי?
	האם מותר לי להאמין שה' מסר איזו הנהגה מסוימת לעוד ישות,
21	או שיש עוד ישות חוץ מה' שיש לה איזה שליטה בעולם?
22	האם יש ישות חוץ מה' שיש בידה לסלוח לי או לכפר לי על עוונותי?
23	האם מותר לי להלל ולפאר ישות אחרת חוץ מה' יתברך?
23	האם מוכח שה' הוא היחיד שמשגיח עלינו ואין עוד מישוהו שמשגיח?
23	האם מותר לי להאמין שאני צריך ישות מסוימת חוץ מה' בשביל להגיע לתיקון?
24	האם מותר לי להתקרב או להדבק בישות חוץ מה'?
	האם מוכח בתורה שהתיקון היחיד שלנו זה שמירת התורה והמצוות
26	ושהיחיד שמתקן אותנו הוא ה' יתברך שמו?
27	פרק ג - דברי רבותינו
26	דברי התעוררות מחובת הלבבות
27	העיקר החמישי מעיקרי האמונה
28	שש מצוות תמידיות
29	יחוד ה' ב"דעת תבונות" לרמח"ל
30	יחוד ה' בחובת הלבבות לרבינו בחיי
31	הלכות עבודה זרה להרמב"ם
34	דברי הרמב"ן
35	דברי האור החיים
36	דברי הספורנו
37	איסורים נוספים הנכללים בעבודה זרה
39	נביא שקר
40	נפש החיים על עבודה זרה
41	פרק ד - עוד פסקים חשובים לדורינו
41	אסור לשתף שם שמים ודבר אחר
43	קברות צדיקים
44	מה התיקון על עבודה זרה
45	חובת ההשתדלות להוכיח טועים בדרך
47	הערה בנוגע למעשר כספים
47	הערה חשובה
47	נספח: שמירת שבת - דברי זירוז להזהר משלשה דברים שהם חשש גדול של חלול שבת

פתיחה

עם מגפת הקורונה שלא עוזבת אותנו ועם אסון מירון ועוד צרות, כולם מתבוננים על מה עשה ה' ככה? במה אנו צריכים להתחזק? אז חלק אומרים בשמירת הלשון, חלק אומרים בחסד, קדושת בית הכנסת ובית המדרש, ועוד. נכון, בהכל צריכים להתחזק, אבל גם אומרים בעלי המוסר על הפסוק "הן גאלתי אתכם אחרית כראשית", שהגאולה העתידה תהיה כדוגמת גאולת מצרים. והנה כתוב בתנא דבי אליהו (פרק כג): "וכשהיו ישראל במצרים, נתקבצו כולם וישבו יחד, משום שהיו כולם באגודה אחת, וכרתו ברית יחד שיעשו גמילות חסדים זה עם זה, וישמרו בלבם ברית אברהם יצחק ויעקב, **ולעבוד את אביהם שבשמים לבדו**, ושלא יניחו לשון בית יעקב אביהן, ושלא ילמדו לשון מצרים, מפני דרכי עובדי אלילים". ע"כ. רואים אנו שאחד הדברים שקבלו עליהם להתחזק זה לעבוד את ה' **לבדו**, ולכאורה בזכות דברים אלו נגאלו. מי שיתבונן בדורנו יראה שכמו שבמצרים היינו צריכים להתחזק בלעבוד את ה' לבדו, דהיינו יחוד ה', כך היום הבלבול בנושא יחוד ה' הוא מאוד גדול ופשוט חסר דעת תורה בנושא. חוסר הדעת כל כך גדול עד שהמון אנשים עוברים בפירוש על אחד או יותר מ"ג עיקרי הדת. כפי שתראו לקמן בדברי הרמב"ם על י"ג עיקרי האמונה (עמ' 27) ובהלכות ע"ז פרק ב הלכות ד'-ו' (לקמן עמ' 33), מי שנכשל באחד מעיקרי הדת יוצא מכלל ישראל ודינו יותר חמור מהעובר עבירה שיש בה סקילה אבל לא טועה באחד מעיקרי הדת. ידועים דברי הרמח"ל ב"דרך עץ חיים": "אם היתה הידיעה רחבה ועומדת על לב בני האדם לא היו חוטאים לעולם". ולכן תקותי שבקריאת דברי הרמב"ם, הרמב"ן, רבינו בחיי, אור החיים, הרמח"ל, ועוד גדולים שאין אף אחד חולק על השקפתם הטהורה, הדעת תגבר ונהיה כולנו שלמים באמונתנו לה', ונעבוד אותו לבדו, ובזכות זאת ה' יגאל אותנו ברחמים ו"כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות".

הקדמה

רוצה אני לספר את סיפורי האישי - סיפור אמיתי. לפני הרבה שנים גרתי בארץ בה ניסו אנשים לשדל אותי לנסוע למקום מסוים שמאמינים שנמצאת שם ישות מסוימת, ומי שמגיע אליה, מאמינים שהיא מטיבה לו ומושיעה אותו מצרותיו. באמת היו לי עניינים בחיים שרציתי ישועה בהם והשתכנעתי ונסעתי למקום. לא ידעתי בדיוק מה צריך לעשות שם בשביל לזכות לישועה אבל התכוונתי לעשות מה שצריך, כי ודאי רציתי ישועה, ולא עלה על לבי שיש פה בעיה מסוימת. כשהגעתי לאזור, מישהו פתאום פנה אלי ואמר לי: "תבקש מ... שיושיע אותך!". נבהלתי! הייתי בתדהמה ופתאום תפסתי: "מה אני עושה פה?" "אני אמור לפנות רק לה' לישועה ולא לאף אחד אחר!" מאותו רגע חששתי שיש פה ממש עבודה זרה וברחתי מהמקום. [דרך אגב, חשוב לציין שיש הרבה אנשים טועים וחושבים שכל הבעיה היא לפנות בבקשה או בתפלה למישהו שהוא לא ה' אבל אינם יודעים שלפי התורה עצם המחשבה שיש ישות שיכולה להטיב או להרע לי או להושיע אותי, או שצריכים אותה בשביל להתקרב לה' או לזכות לתיקון, אפילו מבלי לפנות אליה כלל, זה עצמו ההגדרה של מחשבת עבודה זרה, כפי שתראו בקונטרס]. המשנה בסנהדרין מראה במפורש שמה שניסו אנשים לשדל אותי להגיע לאותה ישות שמאמינים שהיא מטיבה, הם בעצם עברו (בשוגג) על דין מסית לע"ז, שדינו בסקילה. וזה לשון המשנה (סנהדרין פרק ז' משנה י'): המסית, זה הדיוט (אדם פשוט) המסית את ההדיוט, אומר לו "יש יראה במקום פלוני, כך אוכלת כך שותה, כך **מטיבה** כך **מריעה**". פירוש: יש ישות בעלת כח רוחני במקום פלוני, כך וכך צריך לעשות אצלה (זה נקרא עבודה, וזה האוכל והשתיה שהיא מקבלת), וכך וכך היא **מטיבה** לבאים אליה ועובדים אותה, וכך היא **מריעה** לכל מי שאינו עובד אותה. ברגע שאמר המסית מלים כגון אלו ושדל את המוסת ללכת ולעבוד, התחייב סקילה. ואם המוסת השתכנע ואמר מלים כגון "אלך ואעבוד", התחייב סקילה אפילו שבפועל לא הלך ולא עבד עדיין. רואים אנו במפורש שמה שהופך ישות מסוימת לעבודה זרה, זה מה שמייחסים אליה כח להטיב או להרע. כי מי שיש בידו להטיב או להרע הוא רק הבורא יתברך שמו. כל זה יוכח בקונטרס.

באותם ימים שאחרי אותו אירוע אצל ישות זו שמאמינים שהיא מטיבה, התחיל לבי להתמלא שמחה עצומה שהגעתי לתובנה עמוקה ואמיתית שרק ה' יכול לעזור לי ולהושיע אותי, ואני אפנה רק אליו. תחושה זאת עשתה לי כל-כך שמחה בלב, אולי היא היתה השמחה הגדולה ביותר שהרגשתי בחיים. פתאום התחלתי להתבונן שכל התפללות שלנו ובמיוחד תפלת שחרית - מלאה וגדושה ביחוד ה', שרק ה' עושה הכל ורק הוא משגיח עלינו בהשגחה פרטית והוא קרוב באמת לכל אשר יקראוהו באמת, ורק

הוא יכול לעזור ולהושיע ושאינ עוד מלבדו, במלא מובן המשמעות, ולא רק מהשפה לחוץ. פתאום הפנמתי מה זה שכתוב בתורה במצות התשובה: "לא בשמים היא ולא מעבר לים היא... כי קרוב אליך הדבר מאוד, בפיך ובלבבך לעשותו". וכמו שכותב הרמב"ם (מורה נבוכים ג, כט): "זה הא-לוה האמיתי לא יצטרך בקרוב אליו ולהגיע אל רצונו, לדבר שיש בו טורח כלל, רק אהבתו ויראתו, לא דבר אחר...". ופתאום התבוננתי במה שה' מתרה בנו בפרשת האזינו ורוצה שנדע שרק הוא מיטיב ומריע לנו ושאינ אף אחד שיכול להציל אותנו מדינו. וכך אומר הפסוק (דברים לב, ט): "ראו עתה כי אני הוא ואין אלהים עמדי, אני אמית ואחיה, מחצתי ואני ארפא, ואין מידי מציל".

אחרי שנים גיליתי מה היה פשר השמחה הגדולה הזאת שחווייתי. גיליתי זאת בספר דעת תבונות לרמח"ל. הוא מסביר שם בארוכה שהתכלית בבריאה ושל כל יחיד ויחיד היא לגלות את יחוד ה' (עיין עמ' 29 שהבאנו את הגדרתו של הרמח"ל מה זה יחוד ה'), וחלק מהגדרה זאת היא שרק ה' הוא המיטיב ואין אף ישות אחרת שיכולה להיטיב או להושיע אותי, שנאמר (ישעיה מג יא): "אנכי אנכי ה' ואין מבלעדי מושיע". הרמח"ל מסביר שם שהדרך שמתגלה יחוד ה', זה (בדרך כלל) דווקא מתוך חושך והסתר של יחוד ה' (כמו שקרה לי!), ושכל שהוא מתגלה לעומק יותר - זהו בעצם השכר שה' מתחסד עם בראיו, וזהו בעצם תענוג של הנשמות, גם בעולם הבא... אז הבנתי למה שמחתי היתה כל-כך גדולה - גיליתי את יחוד ה'!

שנים אחרי חוויה זו תמיד כאב לי שראיתי שאנשים פונים לעזרה וישועה מישות אחרת ולא מה'. צריך לדעת שבדיוק כמו שבעל רוצה להיות המשפיע היחיד על אשתו ואם היא תבקש השפעה ממישהו אחר הוא יקנא לה ויכעס, הרי ה' יתברך התחתן איתנו בהר סיני ורוצה שנדע שרק הוא יכול להשפיע עלינו ושנפנה רק אליו ולא נבקש ונחפש השפעה ממישהו אחר. עיין במשל זה של בעל ואשה בדברי האור החיים עמ' 36.

אחרי שנים החלטתי לבדוק לפי תורתנו הקדושה, מה הם **באמת** הגדרים של יחוד ה' ועבודה זרה, ורוצה אני כעת לזכות את הרבים בקונטרס זה שבעזרת ה' יהיה לתועלת.

יש אנשים שחושבים שגם אם יש מאחינו בני ישראל שטועים ומשתפים עוד ישות בעבודת ה' שלהם, אז בסדר, הם טועים, אבל העיקר שאני לא טועה, ולי יהיה טוב. אלה שחושבים כך טועים מאוד. בפרשת נצבים מובא הפסוק (דברים כט, כח) "הנסתרות לה' א-לקינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת". כאן נעשינו ערבים זה לזה, דהיינו שאנחנו אחראים לדאוג למנוע חטא מאחינו. והמפרשים מתייחסים לערבות הזאת במיוחד בנוגע לעבודה זרה כי זה היה כל הנושא בפרשה. מסבירים כל המפרשים שאם אנחנו לא נעשה השתדלות לעקור עבודה זרה מתוכנו, כולנו נענש. וז"ל הכלי יקר על הפסוק: "...אבל חטא המשפחה או שבט (בעבודה זרה) אי אפשר שיהיה הדבר בנסתר, על כן על כל ישראל חל חובת ביעור הגילולים מן הארץ ואם לא יבערו מן הארץ אז דין הוא שכולם יהיו נתפסים בעון אותו שבט. עכ"ל. כתב האור החיים (שמות לב) שלדעה שרק הערב רב חטאו בפועל בעבודה זרה לעגל, כל העונש והחרון אף על בני ישראל היה על שלא מיחו. וכתב עוד (שמות כג, כד) שאם לא נעשה השתדלות לעקור עבודה זרה מארצנו, נחשב אנו עצמנו כעובדי עבודה זרה. חז"ל אומרים מי שיש בידו למחות באנשי ביתו, אנשי עירו, אנשי מדינתו, אנשי העולם, ולא מוחה, נתפש על ענשם. [אבל כמובן שלא כל אחד הוא בגדר שיכול למחות, וגם צריך לדעת מתי ואיך, וכל מקרה לגופו. עכ"פ נראה שלחלק קונטרס זה לרבים היא השתדלות מצויינת]. ועל הפסוק (דברים כז, כו) "ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותם" אומר הרמב"ם: "...ואפילו הוא צדיק גמור במעשיו והיה יכול להחזיק התורה ביד הרשעים המבטלים אותה, הרי זה ארור. עכ"ל.

תקותי שאחרי קריאת כל הקונטרס [מי שיקרא רק את דברי ולא את דברי רבותינו ומפרשי התנ"ך בקונטרס יחסר לו מאוד בהבנת גדרי יחוד ה' וע"ז], יהיה ברור לאדם כשמש המסקנות כדלהלן [לא לדלג על זה כי זה החלק הכי חשוב בקונטרס]:

פרק א

המסקנות החשובות שנלמדות מהקונטרס
ופסקים חשובים לדורינו

קיצור גדרי יחוד ה'

א. היחיד שיש בכחו להטיב או להרע לנו הוא ה' יתברך שמו. יסוד זה מופיע **אין ספור** פעמים בתורה ובנביאים והוא מעיקרי האמונה. הוא בעצם כלול בעיקר הראשון מעיקרי האמונה (עמ' 28): שהוא **לבדו** עשה עושה ויעשה לכל המעשים. דהיינו כל מה שקורה לי בין אם זה דבר טוב או דבר שנראה רע, זה **רק** מאתו יתברך. מסקנה, רק לו יש את היכולת להטיב או להרע לי. דבר זה אנו בעצם מכוונים כל יום כשאנו אומרים שם א-לקים ומכוונים שהוא בעל היכולת ובעל הכחות כולם. הכוונה היא שהוא בעל היכולת הרוחני **היחיד** להיטיב ולהרע. כמו שנאמר (דברים לב, לט): "ראו עתה כי אני הוא ואין אלהים עמדי, אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא ואין מידי מציל" (דברים לב, לט). ויש עוד המון פסוקים שמראים זאת כגון (דברים ח, יח) "וזכרת כי ה' הוא הנותן לך כח לעשות חיל". או (הושע יד, ט) "**ממני** פריך נמצא", ומפרש רש"י: והלא אני הוא שכל טובתך מאתי באה. ובלשון רבותינו: האבן עזרא ומעתיקו הרמב"ן בויקרא (יז, ז) על הפסוק "ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים אשר הם זנים אחריהם...", וזה לשון הרמב"ן: כי כל מי שמבקש אותם ומאמין בהם הוא זונה מתחת א-לקיו, **שיחשוב כי יש מי שייטיב או ירע חוץ מהשם הנכבד והנורא**. ע"כ. או כלשון רבינו בחיי בחובת הלבבות (לקמן עמ' 31): "שלשה דברים גורמים לאדם לא לעשות את עבודת ה' לשם שמים. גורם אחד הוא שאין האדם מבין את הא-לקים ואת טובו. כלומר, שהוא לא מבין שהא-לקים כל יכול והוא **לבדו** מנהיג את העולם, ושהוא עושה לאדם רק טוב... ואינו יודע כי רק הבורא יתברך **לבדו** הוא שיכול לעשות לו טוב או רע. וסיבה זו של חוסר ידיעת הא-לקים יתברך, היא שמביאה גם את עובדי האלילים לעבוד לאלילים, כי מתוך שאין הם מכירים את הא-לקים יתברך, הם מיחסים לאלילים את היכולת לעשות להם טוב או רע". ע"כ דברי רבינו בחיי. אם האדם היה מפנים ידיעה זאת בנפשו שבאמת רק ה' הוא זה שיכול להיטיב או להרע לו, ממילא הוא היה מקוה רק לישועתו, בוטח רק בו, ופונה רק אליו, ולא היה מחפש ישועה ועזרה מאף ישות אחרת. והיה מבין שהוא לא צריך אף ישות אחרת לעזור לו להגיע לתיקונו. והרי הפסוק אומר במפורש (ישעיה מג יא): "אנכי אנכי ה' ואין מבלעדי מושיע".

ב. רק ה' מושל בכל ורק ה' משגיח עלינו בהשגחה פרטית (עיין בהרחבה עמ' 23) ומשלם לנו שכר ועונש, כלשונו של הרמח"ל בדעת תבונות (לקמן עמ' 29): "הוא **לבדו** משגיח על כל בריותיו השגחה פרטית, ואין שום דבר נולד בעולמו אלא **מרצונו ומידו**, ולא במקרה, ולא בטבע, ולא במזל, אלא הוא השופט כל הארץ וכל אשר בה, וגוזר כל אשר יעשה בעליונים ובתחתונים, עד סוף כל המדרגות שבכל הבריאה כולה". או כלשונו של הרמב"ן על הפסוק "אחרי ה' א-לקים תלכו ואותו תיראו ואת מצותיו תשמרו ובקלו תשמעו ואותו תעבדו ובו תדבקו". מסביר הרמב"ן: **ואותו תיראו**. שתאמינו כי הוא אשר בידו נפש כל חי ו**בידו** להמית ולהחיות ופוקד עון ומשלם שכר.

נצמצם את מה שאמרנו באות א' וב' לשתי דברים בלבד: רק לה' יש את היכולת הרוחנית להיטיב או להרע, ורק הוא משגיח עלינו בהשגחה פרטית. כל זה בעצם כלול בשתי הדברות הראשונות ששמענו מפי ה' בהר סיני. ב"אנכי ה' א-לקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים" טמון בשם "א-לקיך" (כמו שאנו מכוונים) שהוא בעל היכולת להטיב ולהרע ושהוא משגיח עלינו בהשגחה פרטית, וב"לא יהיה לך אלהים אחרים על פני" טמון זה שלא תאמין שיש עוד מישהו שיכול להטיב או להרע או שמשגיח. ואת שתי דברות

אלו אנו בעצם מכריזים כל יום בקריאת שמע. ב"שמע ישראל ה' א-לקינו" אנו מכוונים **שהוא** תקיף ובעל היכולת (להטיב ולהרע), ו**שהוא** משגיח עלינו בפרט, וב"ה' אחד" אנו מכוונים שה' לא משתף אף אחד עם כוחות אלו, אלא הם נמצאים רק בו.

חשוב לציין שכמו שבדור אנוש התחילו לטעות בעבודה זרה על ידי כך שסגדו לכוחות שכביכול קרובים לה' יתברך ובכך יחסו להם כוחות להטיב ולהרע וטעו בעבודה זרה, כך בדורות שאחרי כן הדרך של היצר הרע להטעות את העולם היה ליחס לישות מסוימת קירבה מיוחדת לה', ובכך להטעות את העולם שמחמת קירבתו לה', יש לו גם כוחות כמו ה'. כך היצר הצליח עם הנצרות שעל ידי סיפור שיקרי אמרו שהוא בן של א-לקים, ובכך יש לו כוחות כמו ה'. והיצר הרע משתמש בטכסיס זה בעוד עבודות זרות שבעולם. ובכל עבודה זרה יש איזה תירוץ למה ישות זאת היא מיוחדת בקרבתה אל ה' [ולפעמים חמור מזה, שהיא נכללת בה'], ומתוך כך מייחסים לה כוחות להטיב ולהרע, ועובדים אותה. לשלול טעות זאת מסביר הרמח"ל בדעת תבונות (עמ' 29): **"אין אחר תחתיו שיהיה לו שליטה בעולם, דהיינו שאין שום שר ולא שום כח שני, כמו שחשבו עובדי עבודה זרה"**. עקרון זה אנו בעצם מכריזים כל יום בשמע ישראל, דהיינו שה' הוא אחד, ואף אחד לא יכול להכלל בה' ולהכנס לקטגוריה זו שיכול להטיב או להרע או להשגיח. דהיינו (דברים ד, ט): **"וידעת היום והשבת אל לבבך כי ה' הוא הא-לקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת, אין עוד"**.

ג. מי שפונה לישות רוחנית שהיא לא ה' בתקוה לקבל עזרה או ישועה, בעצם פוגם ביחוד ה'. וזאת בשתי פנים: מצד האמת, ומצד הרגש. מצד האמת, התורה מלמדת אותנו בהרבה מקומות שרק ה' הוא זה שיכול להטיב או להרע ולכן פניה לישות אחרת היא ללא כל תועלת, שנאמר (ישעיה מג יא): **"אנכי אנכי ה' ואין מבלעדי מושיע"**. והפגיעה מצד הרגש היא שכמו שבעל רוצה להיות המשפיע היחיד על אשתו ויקנא לה אם תחפש השפעה ממישהו אחר, כך ה' רוצה להיות המשפיע היחיד עלינו ושנפנה רק אליו, ושנייחם את כל הטוב הבא עלינו רק אליו, ובכך נודה רק לשמו. וזה לשון האור החיים (לקמן עמ' 36) על הפסוק **"לא תעשה לך פסל וגו'"**: ונראה שיכוין לומר איסור מין עבודה זרה, חוץ מהמוזכר בפסוק לא יהיה לך, והוא כי יאמר אדם האמת כי ה' הוא הא-לקים, וכל זולתו אין, אבל לצד עוצם גדולתו, תתמעט תכונת האדם והשגתו לדבר לפניו ולשאול פרטי שאלותיו, כי אינו ממוסר גדר הכבוד, שתבוא בריה שפלה אפילו כמוני, ותשאל שאלות מלפני המלך הגדול והנורא, ולפעמים ירבה בפרטי צרכיו, דקים, ורבים, ואיך יהיה לו כל כך עצות פנים להרבות לשאול דקדוקי השאלות, אשר על כן יתעץ בדעת יצרו, שיבחר לדבר דבריו לפני אחד ממשמשי עליון המשמשים לפניו במרום והוא יעזור לו, גם יהיה **אמצעי** לדבר דבריו לפני המלך הגדול בדבר הגדול אם יצטרך, ובאמצעות כן, כבד יכבד את השמש ההוא, ויברכהו, וישתחוה לפניו בדרך כל הכבוד והמעלה, שבזה יתרצה לשאת משאו עליו לעשות לו צרכיו. ודע כי טעות זו, בה טעו רוב העובדים עבודה זרה, כי יודעים הם שעובדים ללא אלוה, אלא כדי שיהיה להם **לאמצעי** וכו', כנזכר, ובחינה זו לא יקרא לה שם אלוה, אלא פסל, כי הוא יודע כי לא אלוה הוא, וזה הוא פסלותו, שאין בו כח אלקי, ופסולת הוא לפני העיקר, שהוא הבורא עולם, או קראו פסל, כי הוא עומד להתפסל כשיעבירנו ה' ממשלתו על ידי סיבה, או על ידי סיבת זה המשתחוה לו שיהיה גורם להתפסל ... וצוה ה' גם על בחינה זו ואמר לא תעשה לך פסל, פירוש הגם כי לך בעצמך, בדעתך, שהוא פסל, ואע"פ כן לא תעשהו לך, וחזר ופירש מה הוא המעשה, ואמר לא תשתחוה להם וגו', ואמר הטעם להאיסור, כי אנכי ה' א-ל קנא, פירוש, מתקנא אני על הדבר הגם שיהיה בדרך זו. ולהבין תוכן הכוונה, הנה מצינו לה' שהזכיר פרט זה של הקנאה, בפרשת נשא, דכתיב (במדבר ה, יד) ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו וגו', הנה לפעמים יתקנא אדם באשתו על בנו ועל עבדו, וכבר ידעת כי ישראל בבחינת כלה הם, כרמוז באורך בספר קדש הקדשים שיר השירים, ומעתה כשישראל עושים להם בעלים, הגם שלא ימרדו ולא יכחדו בבורא כי הוא אדון האדונים, השכל יחייב כי יתקנא הבעל. והמשל בזה, אשת מלך, כי תאהב עבד מלך, או בנו להכין דקדוקי פרטיהם הצריכים להם, ותחבקהו, ותנשקהו, האם לא יתקנא המלך לדוקרה בחרב, כמו כן הדבר הזה...עכ"ל האור החיים.

ד. כתב הר"י מקורביל (מבעלי התוס') בספרו שו"ת מן השמים: כל המיקל בכל חשש של עבודה זרה מקילין לו ימיו, וכל המחמיר בע"ז מאריךין לו ימיו ושנותיו. כתב החתם סופר (פרשת שמות): כל מה שיחשוב אדם, הן על דרך פילוסופיה, הן על דרך קבלה וסתרי תורה, ועוד גבוה מעל גבוה, ואפילו ישיג להשגת משה רבינו עליו השלום, ולהשגת הגבוהים מעל הגבוהים עצמם, **ויחשוב לזה יעבוד וישתחוה לזה, הרי זה כעובד עבודה זרה**. עכ"ל. כתב הרמב"ם (מורה נבוכים לו): דע, שאתה - כשתסתכל בכל התורה ובכל ספרי הנביאים, לא תמצא לשון חרון אף, ולא לשון כעס, ולא לשון קנאה, אלא בעבודה זרה בלבד, ולא תמצא שיקרא אויב ה', או צר, או שונא, אלא על עובד עבודה זרה בלבד.

ה. כתב החזון איש (קובץ אגרות חלק ג' צ"ב) שמי שמתבטל לדעת חכמי הדור בהלכה אבל לא מתבטל לדעתם בהשקפה ובשאר תחומי החיים, יש לו דין של מבזה תלמידי חכמים ואין לו חלק לעולם הבא. וזה לשונו שם: "השיטה לעשות את התורה לחלקים שניים, הוראה באיסור והיתר חלק אחד, והוראה בשוק החיים חלק שני, להיות נכנעים להוראות חכמי הדור בחלק הראשון, ולהשאיר לחופש בחירתם בחלק השני, היא השיטה הישנה של המינים בירידת היהדות באשכנז, אשר הדיחו את עם ישראל עד שיתערב בגוים ולא נשאר לפליטה. ההפלאה בין הוראת איסור והיתר להוראת הגדרים והגזירות, הפלאה זו היא גילוי פנים בתורה, ומבזה תלמידי חכמים, ונמנין בין אלו שאין להם חלק לעוה"ב ונפסלין לעדות". עכ"ל החזון איש.

הגדרת עבודה זרה

ו. כעת נביא חמש דוגמאות שמי שמאמין באחד או יותר מהם עובר על הדברה הראשונה "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני" והרי הוא כופר בעיקר. דוגמא א' היא בעצם ההגדרה הכללית של עבודה זרה. בהמשך הקונטרס יוכחו אלו הגדרות.

מי שמאמין ש:

א. יש לישות מסוימת כח רוחני **להטיב או להרע** (לדוגמא: להושיעו, לתקן נשמתו, לכפר עוונותיו, להשפיע עליו איזה השפעה, או לגרום לו לזכות בדין על צד ההכרח אפילו שהוא לא זכאי), או שמאמין ש

ב. ה' מסר אפילו חלק מהנהגתו לעוד ישות (עיין בדברי הביאור הלכה עמ' 28 ובדברי הרמח"ל עמ' 29 שאומר: "אין אחר תחתיו שיהיה לו שליטה בעולם, דהיינו שאין שום שר ולא שום כח שני, כמו שחשבו עובדי עבודה זרה"), או שמאמין ש

ג. יש ישות שהיא נכללת בה' יתברך, כמו שמאמינים הנוצרים (עיין לקמן עמ' 28 ב-13 העקריות ובעמ' 29 בשש מצוות תמידיות), או שמאמין ש

ד. יש ישות מלבד ה' שהיא **משגיחה על המתקרבים אליה**, כמו שמאמינים הנוצרים (עיין "עיונים במשנה תורה לרמב"ם", ר"י פאור, עמ' 238-230 שכותב על אמונת הנוצרים: "יש"ו יודע מעשה האדם ובכחו להשפיע טובה לכל המאמין בו"), או שמאמין ש

ה. **אנו צריכים** ישות מסוימת - ובמיוחד אם מאמין שצריך להתקרב אליה - בשביל להתקרב לה' או לזכות בדין או לזכות לתשובה שלימה או להגיע לתיקוננו. עצם זה שמאמין שצריך ישות מסוימת, זה עצמו מוכיח שהוא מאמין שישות זאת מיטיבה. וגם אם לא מאמין שהיא מיטיבה ישירות אלא שהוא צריך אותה בתור מליץ בינו לבין ה', זה נקרא הטבה ע"י אמצעי ונכלל בגדר של עבודה זרה כלשון הרמב"ם ביסוד החמישי (בהמשך אות ז' עמ' 27).

כל המאמין באחד מחמש דוגמאות אלה בעצם כופר בלפחות אחד מ-13 עיקרי האמונה ועובר על הציווי בעשרת הדברות "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני", והרי הוא כלשון הרמב"ם (עיין לקמן עמ' 27) "יצא מן הכלל וכפר בעיקר ונקרא צדוקי ואפיקורוס וקוצץ בנטיעות" ואין לו חלק לעולם הבא (אם לא עשה תשובה). וכך כותב המאירי (פרק י' סנהדרין).

ואם הוא **עושה מעשה** שדרך המאמינים באותה ישות (שהיא מטיבה או שצריכים אותה בשביל להתקרב לה' או לזכות בדיון) לעשות בשביל שהיא תיטיב או לא תריע (שזה נקרא עבודה), כגון להתפלל אליה, לפנות אליה בכל דרך שהיא של כבוד במטרה לקבל הטבה ממנה, לכוון להתקשר אליה ולהדבק בה במחשבה (עיין היטב בדברי הרמב"ן עמ' 34 ונפש החיים עמ' 40), להגיע אליה (אם מאמינים שבהגעה זאת היא מטיבה - עיין בסוף הקונטרס עמ' 44 להוכחה שהגעה באופן זה היא עבודה), או לקרוא משהו לפניו אם מאמינים שבקריאה זאת היא מטיבה (ע"פ כללי התורה מה נחשב למעשה), עובר על עבודה זרה במעשה ודינו עם עדים והתראה סקילה, ללא התראה כרת, ובשוגג חייב קרבן חטאת. ומכיון שעבד ישות זאת הרי הוא כגוי לכל דבריו (אם לא עשה תשובה), ולכן: אינו מצטרף למנין, ספרי תורה מזוזות ותפלין שכותב פסולים, שחיתתו נבלה, אין מערבין עמו, הוא נפסל לעדות, וכו'. (עיין שלחן ערוך כל נושא במקומו). עיין עמ' 28 שיטת הרב מבריסק שהטועה באחד מעיקרי האמונה, גם אם זה בשוגג, נקרא אפיקורוס.

ההגדרה הכללית לעיל בדוגמא א' שאמונה בעבודה זרה פירושה להאמין בישות שיש לה כח רוחני להיטיב או להרע מוכחת בהרבה מקומות, וזהו לשונו של הריב"ש (שו"ת ס' ק"י): **"ומ"מ כבר הסכימו האחרונים ז"ל ... שאם עובדה מפני שחושב שיש בידה כח להרע או להיטיב אע"פ שאין מקבלה באלוה, חייב, שרוב כל עובדי ע"ז שבעולם כך הם, שגם הם חושבים שיש א-לוה למעלה מהן אלא שחושבין שיש לה כח להטיב או להרע להם או שרצון הבורא בכך, ומתוך כך עובדים אותה. ועל זה ודאי הוא שהזהירה התורה שלא לעבוד אותה". עכ"ל**. ומוכח שכל המאמין בישות מסוימת שבכחה להרע או להיטיב לו בדבר מן הדברים, או להושיעו בענין כל שהוא, עובר על הצווי החמור של "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני", כי רק ה' בכחו להטיב ולהרע לנו, ולכן רק אליו יש לפנות לעזרה וישועה, שנאמר (ישעיה מה, כב): **"פנו אלי והושעו כל אפסי ארץ כי אני א-ל ואין עוד"**. ואם הוא עובד ישות זאת שהוא מאמין שבכחה להיטיב, הרי הוא עובד עבודה זרה.

כעת נביא 8 הוכחות (למרות שיש הרבה יותר) חוץ מלשונו של הריב"ש שזוהי ההגדרה המדויקת של עבודה זרה, דהיינו שמאמינים בישות שהיא **מטיבה או מריעה**:

הוכחה א:

פסוק מפורש המדבר בע"ז (ירמיה י, ה): **"אל תראו מהם כי לא ירעו וגם היטב אין אותם"**. מצודת דוד:

רוצה לומר ואתם ישראל אל תיראו אף מצבא השמים עצמם, כי אין בידם לעשות לכם רעה, וגם אין עמהם לעשות טובה למי מהם, כי הכל בא לכם בהשגחת המקום (ברוך הוא).

הוכחה ב:

לקמן נביא את לשון הרמב"ם פרק א' הלכה ב' **"והתחילו על דרך זו לעשות צורות בהיכלות ותחת האילנות ובראשי ההרים ועל הגבעות ומתקבצים ומשתחוים להם ואומרים לכל העם שזו הצורה מטיבה ומריעה וראוי לעבדה וליראה ממנה"**. רואים שהגדר הוא ישות שמאמינים שהיא מטיבה או מריעה.

הוכחה ג:

לקמן יובאו דברי הרמב"ן על הדברה **"לא יהיה לך אלהים אחרים על פני"** וכך אומר: **"הראשונים החלו לעבוד את המלאכים שהם השכלים הנבדלים בעבור שידעו למקצתם שורה על האומות, כענין שכתוב (דניאל י, כ) שר מלכות יון ושר מלכות פרס, וחשבו שיש להם יכולת במ להיטיב או להרע, וכל אחד עובד לשר שלו"**. שוב רואים שהגדר הוא ישות שמאמינים שהיא מטיבה או מריעה.

הוכחה ד:

בסנהדרין פרק ז' משנה י' המשנה מבארת מה המסית לע"ז צריך להגיד לחבירו בשביל להתחייב סקילה, וכך אומרת המשנה:

המסית, זה הדיוט המסית את ההדיוט, אומר לו "יש יראה במקום פלוני, כך אוכלת כך שותה, כך **מטיבה** כך **מריעה**".

פירוש: יש ישות בעלת כח במקום פלוני, כך וכך צריך לעשות בשבילה, וכך היא **מטיבה** לבאים אליה ועובדים אותה, וכך היא **מריעה** לכל מי שאינו עובד אותה. רואים מפה שהגדר של ע"ז הוא שמאמינים בישות מסוימת שהיא מטיבה או מריעה.

הוכחה ה:

נחש הנחושת שה' צוה למשה לשים אותו על נס שיסתכלו בו בני ישראל ויתרפאו. במלכים ב (יח, ד) מבואר שחזקיה המלך כתש את נחש הנחושת מפני שבני ישראל טעו אחריו לחשוב שיש לו כח להטיב ולהרע, וכתוב ברד"ק שם: היו בני ישראל מקטרים לו, כיון שמצאו כתוב "וראה אותו וחי", היו חושבים כי טוב הוא להיות אמצעי ולעבוד אותו...ויקרא לו (חזקיה) נחשתן דרך בזיון, כלומר אינו אלא נחושת מה כח יש בו **להרע ולהטיב**. ע"כ דברי הרד"ק. רואים שאף שוודאי בני ישראל לא חשבו שהנחש הוא אלהים, עצם זה שיחסו לו כח להטיב ולהרע, נכשלו בע"ז.

הוכחה ו:

על הפסוק בעשרת הדברות "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני", הבן עזרא מפרש: וטעם א-ל קנא, כי דין הוא אחר שה' בראך והוא מחיה אותך, איך תתן כבודו לאחר, אשר לא **יטיב** ולא **ירע**.

הוכחה ז:

על הפסוק (ויקרא יז, ז): "ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים אשר הם זונים אחריהם" אומר האבן עזרא ומעתיקו הרמב"ן: כי כל מי שמבקש אותם ומאמין בהם הוא זונה מתחת א-לקיו, שיחשוב כי יש מי **שייטיב** או **ירע** חוץ מהשם הנכבד והנורא. ע"כ. שוב רואים שהגדר הוא להאמין בישות שיש לה כח להטיב או להרע.

הוכחה ח:

נביא לקמן (עמ' 30) את חובת הלבבות וז"ל:

"ואינו יודע כי רק הבורא יתברך **לבדו** הוא שיכול לעשות לו **טוב** או **רע**. וסיבה זו של חוסר ידיעת הא-לקים יתברך, היא שמביאה גם את עובדי האלילים לעבוד לאליליהם, כי מתוך שאין הם מכירים את הא-לקים יתברך, הם מיחסים לאליליהם את היכולת לעשות להם **טוב** או **רע**". עד כאן דברי רבינו בחיי.

הערה חשובה:

חשוב להדגיש את שיטת הרמב"ם שעוד יותר מחמיר ממה שכתבנו לעיל. בפרק א' להלכות ע"ז (עמ' 31) הרמב"ם מסביר איך בדור אנוש התחילו לטעות בע"ז. בהתחלה לא ייחסו לכוכבים וגלגלים כחות להטיב או להרע, רק חשבו שרצון הבורא שנכבד את משמשיו וככה התחילו לעבוד אותם. בשלב מאוחר יותר התחילו לייחס להם כחות להרע או להטיב. אבל לשלב ראשון זה קרא הרמב"ם עבודה זרה, וזה לשונו (עמ' 31): "בימי אנוש טעו בני האדם טעות גדולה, ונבערה עצת חכמי אותו הדור, ואנוש עצמו מן הטועים. וזו היתה טעותם. אמרו הואיל והא-ל ברא כוכבים אלו וגלגלים להנהיג את העולם ונתנם במרום וחלק להם כבוד, והם שמשים המשמשים לפניו, ראויים הם לשבחם ולפארם ולחלוק להם כבוד. וזה הוא רצון הא-ל ברוך הוא לגדל ולכבד מי שגדלו וכבדו, כמו שהמלך רוצה לכבד עבדיו והעומדים לפניו וזהו כבודו של מלך. כיון שעלה דבר זה על לבם התחילו לבנות לכוכבים

היכלות ולהקריב להם קרבנות ולשבחם ולפארם בדברים ולהשתחוות למולן כדי להשיג רצון הבורא בדעתם הרעה. **וזה היה עיקר עבודה זרה**. עכ"ל. בהמשך הפרק הראשון מסביר הרמב"ם שהתחילו לייחס לכוכבים וגלגלים כחות להרע ולהטיב, וזה לשונו: "ואחר שארכו הימים עמדו בבני האדם נביאי שקר ואמרו שהא-ל צוה להם ואמר להם עבדו כוכב פלוני, או כל הכוכבים, והקריבו לו ונסכו לו כך וכך ובנו לו היכל ועשו צורתו כדי להשתחוות לה כל העם הנשים והקטנים ושאר עם הארץ. ומודיע להם צורה שבדה מלבו ואומר זו היא צורת הכוכב הפלוני שהודיעוהו בנבואתו: והתחילו על דרך זו לעשות צורות בהיכלות ותחת האילנות ובראשי ההרים ועל הגבעות ומתקבצים ומשתחוים להם ואומרים לכל העם שזו הצורה **מטיבה ומריעה** וראוי לעבדה וליראה ממנה. והכומרין אומרין להם שבעבודה זו תרבו ותצליחו ועשו כך וכך ואל תעשו כך וכך. והתחילו כוזבים אחרים לעמוד ולומר שהכוכב עצמו או הגלגל או המלאך דבר עמהם ואמר להם עבדוני בכך וכך והודיע להם דרך עבודתו ועשו כך ואל תעשו כך". עכ"ל. בפרק ב פוסק הרמב"ם שהעובד ע"ז על דרך שעבדו דור אנוש תחילה, דהיינו אפילו לפני שיחסו לכוכבים כחות להרע ולהטיב, נכשל בעבודה זרה. וזה לשונו (עמ' 32): "**עיקר הציווי בעבודה זרה שלא לעבוד אחד מכל הברואים, לא מלאך ולא גלגל ולא כוכב ולא אחד מארבע היסודות ולא אחד מכל הנבראים מהם. ואע"פ שהעובד יודע שה' הוא הא-לקים והוא עובד הנברא הזה על דרך שעבד אנוש ואנושי דורו תחלה** הרי זה עובד עבודה זרה. עכ"ל. יוצא לנו מהאמור מסקנה הלכתית לפי הרמב"ם. אדם שעובד ישות מסוימת וסוגד לה בגלל שמאמין שהיא מיוחדת בגדולתה או בקרבתה אל הא-לקים, נכשל בעבודה זרה גם אם הוא לא מייחס לה כחות להרע או להטיב, אפילו בתור אמצעי. וקל וחומר שהרמב"ם מסכים עם כל מה שאמרנו לעיל, שאם האדם מייחס לישות מסוימת כח להרע או להטיב, גם בתור אמצעי, זה נקרא שהוא מייחס לה אלוהות והוא עובר על "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני".

עבודה זרה לאמצעי

ז. מכיון שרק ביד ה' להטיב או להרע לנו, ממילא אין לנו שום צורך באמצעי, ואסור לנו לעשות אמצעי, כלשונו של הרמב"ם ביסוד החמישי (לקמן עמ' 27): "וכן אין ראוי לעבדם כדי להיותם אמצעים לקרבה אליו (לה'), אלא אליו **בלבד** יכוונו המחשבות וניחו כל מה שזולתו". ע"כ. או כלשונו בהלכות תשובה (פרק ג' הלכה ז') בהגדרתו מיהו מין שאין לו חלק לעולם הבא וז"ל: "חמשה הם הנקראים מינים...וכן העובד כוכב או מזל **וזולתו** כדי להיות מליץ בינו ובין רבון העולמים". עכ"ל. או כלשונו של הספורנו (עמ' 37): "הוא נבחר שבנבדלים אצלנו, אשר ממנו נקוה להשיג חפצינו בלי אמצעי". ע"כ. או כלשונו של הרמב"ן בדרשת "תורת ה' תמימה": "והעבודה זרה השלישית... שיחשבו שיש להם יכולת (להטיב או להרע), או להיותם מליצים בינם ובין הא-ל בעובדם אותם, וכל אחד עובד שלו. וכל זה נזהר לנו בתורה. עכ"ל הרמב"ן. עיין עמ' 23 להרחבה בנושא זה של איסור עבודה זרה לאמצעי, שם נביא את דברי האור החיים שכל טעות חטא העגל היה בזה שרצו לעשות אמצעי. יש לדעת שביהדות לא שייך אמצעי, וכמו שהרבה משתמשים בטעות במושג "צינור" בצורה לא נכונה. "צינור" זה אותיות "נוצרי"... בואו ונשאיר את המושג שם ולא נביא אותו אלינו.

מכל לשונות אלו של הראשונים, צריך להסיק מסקנה מאד חשובה: אם עובדים ישות מסוימת בשביל שהיא תהיה מליץ בינינו לבין ה', זה נקרא עבודה זרה אפילו שאנחנו לא מיחסים לה כח להטיב או להרע ישירות, אלא שהיא מיטיבה לנו על ידי זה שהיא מליצה בינינו לבין ה'.

ח. כשם שאסור לנו לעשות אמצעי "כדי לקרבה אליו", כך אסור לנו להאמין שה' צריך ישות אמצעית בשביל להשפיע עלינו, כלשון המצודות דוד על הפסוק בירמיה (ז, כג) "שמעו בקולי והייתי לכם לא-לקים": רוצה לומר אני בעצמי אשפיע לכם טובה, בזולת אמצעי. עכ"ל.

פסקים חשובים לדורנו

ט. לאור ההגדרה של עבודה זרה שראינו באות ו', כשנרצה לדעת אם בדרך מסוימת יש בעיה של עבודה זרה או לא, נצטרך פשוט לבדוק אם בספרים של אותה דרך או בדרשות שלהם קיימת אחת או יותר מההגדרות לעיל. דהיינו, נבדוק אם בספרים כתוב שישות מסוימת (א) מטיבה או מריעה (וזה כולל המון דברים), או (ב) שה' מסר לה אפילו חלק מהנהגתו, או (ג) שהיא נכללת בה' יתברך, או (ד) שהיא משגיחה על המתקרבים אליה, או (ה) שאנו צריכים ישות זאת - ובמיוחד אם צריכים להתקרב אליה - בשביל להתקרב לה' או לזכות לתיקון. אם אחד או יותר מהגדרות אלה נמצאים בספרים, נדע שדרך זו היא דרך של עבודה זרה. וצריך לדעת שלהלכה, הקורא בספרים או עלונים אלו או השומע דרשותיהם עובר כל רגע איסור דאורייתא של "אל תפנו אל האלילים" ושל "לא תתורו אחרי לבבכם" (עיין לקמן עמ' 32 ברמב"ם הלכה ב' וג' ובביאור הלכה עמ' 28 שאיסור זה הוא גם במחשבה ושבשש מצוות תמידיות עובר כל רגע ורגע). וכתוב בגמרא (שבת עה.) שהלומד דבר תורה ממין (וקל וחומר דבר מיונות) חייב מיתה בידי שמים. ובמסכת ע"ז (יז.) מסופר על רבי אליעזר שגויס כמעט הרגוהו ותלה זאת בזה ששמע דבר תורה מתלמידי יש"ו הנוצרי ונהנה. ובסנהדרין (פרק י' משנה א') מנה ר' עקיבא את אלו הקוראים בספרי מינים בין אלו שאין להם חלק לעולם הבא (עיין שם בתפארת ישראל). [אם אדם נמצא בדרשה כזאת ומסיבה מסוימת אינו יכול לצאת יתכן שלא יעבור על אסור זה אם יכוון להדיא לא לקבל שום דבר כאמת ובודאי שלא יכוון להנות]. [וכמה כואב לראות כל יום אברכים יקרים עוברים על דבר זה וקוראים בעלונים שלפי הגמרא שהבאנו מתחייבים מיתה בידי שמים, אפילו שהדברים שמובאים בעלונים אלה הם "דברי תורה" (כי הם יודעים שאם יביאו דברים חמורים זה ירחיק), בכל זאת הם נכתבים על ידי מינים, והגמרא אומרת שהלומד דבר תורה ממין חייב מיתה בידי שמים].

י. אע"פ שאדם מתפלל או עושה מצוותיו יתברך, אסור לו להאמין שהוא צריך לקשר את עצמו או תפילתו או מצוותיו לישות שהגדרנו באות ו' שהיא תעלה אותם לה', ומי שמאמין כך עובר על "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני", ואת דינו הגדרנו באות ו'. והסברנו באות ז' שזה נקרא עבודה זרה לאמצעי. ואם הוא בפועל מתכוון כך לפני או בזמן שהוא מתפלל או עושה כל מצוה אחרת, הרי הוא קוצץ בנטיעות והוא עובד עבודה זרה, כפי שהגדרנו לעיל אות ו' בשם הרמב"ן ונפש החיים. עיין היטב בדברי הרמב"ן עמ' 34 ובדברי נפש החיים עמ' 40. כשנתבונן בתנ"ך איך צורת התפלה אמורה להיות, כגון תפלת חנה ותפלת שלמה בחנוכת בית המקדש, ועוד עשרות תפילות לאורך כל התנ"ך, אנו רואים שאין מושג כזה להתפלל דרך ישות מסוימת. אדרבה, רואים אנו מהתנ"ך ובצורה מפורשת מרביתנו שהתפלה צריכה להיות לה' בלבד, ולא יערב אחר איתו. כמו שמובא בספרי על הפסוק (דברים ד, ז): "ומי גוי גדול אשר לו א-לקים קרובים אליו כה' א-לקינו בכל קראינו אליו. מסביר הספרי: אליו ולא למדותיו. ועוד, הרי אנשי כנסת הגדולה תקנו לנו לומר בכל ברכות התפלה "ברוך אתה", להראות שהתפלה צריכה להיות ישירה לה'. כותב הרמח"ל במסילת ישרים (פרק יט): "מי שהוא בעל שכל נבון - במעט התבוננות ושימת לב יוכל לקבוע בלבו אמיתות הדבר, איך הוא בא ונושא ונותן עמו ממש יתברך, ולפניו הוא מתחנן, ומאתו הוא מבקש, והוא יתברך שמו מאזין לו ומקשיב לדבריו, כאשר ידבר איש אל רעהו, ורעהו שומע ומקשיב אליו". המדרש שוחר טוב (מזמור ק') אומר: אמר רבי איבו: בשעה שאתה עומד להתפלל יהא לבך שמח עליך, שהינך עומד להתפלל לפני א-לקים, שאין כיוצא בו. כותב המבי"ט בספר בית א-לקים: "לענין התפילה, שהיא עבודה שבלב, אין לכם רשות להתפלל אלא לה' שהוא אלהיכם ביחוד, והוא משגיח בכם בכלל ובפרט כל איש ואיש". ובדומה לכך כותב בעל העיקרים (מאמר שני פרק כח): "ומכאן התבאר טעות המזכירים בתפלתם שמות המלאכים...וזהו מה שהוזהר עליו

בדבור "לא יהיה לך". ואמנם נפל הטעות בזה למה שמצאו קצת תפלות מיוחדות לקדמונים נזכרו בהם שמות מיוחדים, וחשבו מתוך כך שהוא מותר להכניס בתפלה כל השמות. ואינו כן, כי לא הותר להזכיר שם מן השמות בתפלה אלא השמות המיוחדים לו יתברך ולא שם אחר כלל. ולכן נקראת אותה חכמה - 'קבלה', לפי שאי אפשר להשתמש ממנה אלא דרך קבלה, שאם לא כן אפשר שיבוא האדם לטעות ולעבוד אלוה מבלעדי ה'. ובעבור זה הוא מבואר שאין שום אדם רשאי להשתמש בדבר מדברי חכמי הקבלה מסברת עצמו אלא אם כן יהיה מקבל מפי חכם בעל הקבלה בה, כי הסברה באותה חכמה אסורה אלא למקבל מפי חכם, ואי אפשר לעמוד על האמת בה מתוך הכתב כלל, כי לכך נקראת קבלה שהיא כשמה. והוצרכתי לכתוב זה, לפי שראיתי אנשים משתבשים בזה, וקורין בספר הזהר ובזולתו מספרי חכמי הקבלה מזולת קבלה אלא מסברת עצמם להראות כי חכמה גדולה להם, ונכנסים לפני ממצאתם לחשוב מחשבות בדבר שהמחשבה בו אסורה. וכבר הזהיר על זה גדול החכמים האחרונים המקובלים רבנו הרמב"ן ז"ל, ואמר כי דברי חכמי קבלה לא יושגו ולא יודעו כלל בשום שכל ובינה זולת מפי מקובל חכם לאוזן מקבל מבין, והסברה בו אולת רבת הנזקים, אלו דבריו ז"ל בפרוש התורה. וכלל אומר לך: השמר לך ושמור נפשך מאד פן תנקש אחריהם ותלכד במצודתם, כי הם עוזבים ארחות יושר ללכת בדרכי חשך, כי לא ידעו ולא יבינו בחשכה יתהלכו המתעסקים בקבלה מדעת עצמם בזולת קבלה מפי חכם מקובל". ע"כ דברי בעל העקרים.

יא. הפונה באיזו שהיא דרך לישות (שמאמינים שהיא מיטיבה או שצריך אותה בשביל להתקרב לה' או לזכות לתיקון כדלעיל אות ו'), כגון בדיבור או בכתובה, או בכל תחבולה אחרת שמתקשרים עם ישות זאת, אם עושים זאת בדרך של השתעבדות או נתינת כבוד, או שהדרך של המאמינים לעשות פניה זאת בשביל לקבל הטבה ממנה, ובמיוחד אם נלוו לפניה זאת כוונה להתקשר או להדבק בה, הרי היא עבודה זרה ממש (כדלעיל אות ו'). ואם פונה אליה בלי כוונה של התקשרות, ובלי דרך של כבוד שנוכל להגדיר אותה כעבודה, בכל זאת עובר איסור תורה של "אל תפנו אל האילים", כלשונו של הרמב"ם (לקמן עמ' 33): "וכל הלאוין האלו בענין אחד הן, והוא שלא יפנה אחר עבודה זרה. וכל הנפנה אחריה בדרך שהוא עושה בו מעשה הרי זה לוקה". ואם היא לא בגדר של ישות שמאמינים שהיא מיטיבה או שצריכים אותה (כדלעיל אות ו'), אז אם ישות זאת היא אדם שנפטר, בזה שפונים אליה בתחבולה מסוימת ומאמינים שהיא משיבה תשובות, עוברים על (חשש גדול של) הלאו של "דורש אל המתים". וזה לשונו של הרמב"ם (הל' ע"ז פרק י"א הל' י"ג): "כללו של דבר, כל העושה מעשה כדי שיבוא המת ויודיעו לוקה". ואם בתחבולה זאת שפונים אליה מקבלים תשובה בדרך של סימן, אז אם מאמינים בסימן זה עוברים להדיא על הצווי של "לא תנחשו". וזה לשון הרמב"ם (שם הל' ד): "אין מנחשים כגוים שנ' לא תנחשו. כיצד הוא הנחש. כגון אלו שאומרים הואיל ונפלה פתי מפי או נפל מקלי מידי איני הולך למקום פלוני היום שאם אלך אין חפצי נעשין. הואיל ועבר שועל מימיני איני יוצא מפתח ביתי היום שאם יצאתי יפגעני אדם רמאי. וכן אלו ששומעין צפצוף העופות ואומרים יהיה כך ולא יהיה כך, טוב לעשות דבר פלוני ורע לעשות דבר פלוני... וכן המשים לעצמו סימנים אם יאירע לי כך וכך אעשה דבר פלוני ואם לא יאירע לא אעשה, כאליעזר עבד אברהם. וכל כיוצא בדברים האלו הכל אסור. וכל העושה מעשה מפני דבר מדברים אלו לוקה". עכ"ל הרמב"ם.

יב. העושה כל מעשה של נתינת כבוד לישות שהגדרנו באות ו', עובר על הלאו שבכללות של (דברים ו, יד) "לא תלכון אחרי אלהים אחרים". דבר זה מבואר ברמב"ן (ספר המצוות לרמב"ם, שורש תשיעי ד"ה המין הראשון, הבאנו לקמן עמ' 38).

יג. מי שטועה במה שכתבנו לעיל ומשתף עוד ישות בעבודת ה' שלו, לא יוכל להגיע לאהבת ה' אמיתית ולדביקות בתפילה עד שיסיר ישות זאת מעבודתו ויפנה רק לה' בלי אמצעי. הפסוק "שמע ישראל" שזה יחוד ה' צמוד לפסוק "ואהבת את ה'", דהיינו אחרי שתקיים יחוד ה' ולא תשתף אחר בעבודתו, אז תוכל לקיים ואהבת את ה' א-לקיך, ועל זה אומר האבן עזרא על הפסוק "ואהבת את ה' א-לקיך", וז"ל: "ואחר שאין לנו א-לוק אחר רק הוא לבדו, חייב אתה שתאהבנו, כי אין לנו א-לוק אחר". עכ"ל.

יד. העושה מעשה שישות שמאמינים שהיא מטיבה (לעיל אות ו') צוותה לעשות, כגון לקרוא משהו מסוים כל יום, או לעשות כל פעולה אחרת, אפילו אם במעשה זה לא עובדים אותה, רק חושבים שמעשה זה מביא הצלחה או מכפר עוונות וכדומה, עובר איסור תורה. לומדים אנו זאת ממה שכתוב בפרשת נביא שקר (דברים יג, ה) "ואת מצוותיו תשמרו", שבא לומר שדוקא מצוותיו יתברך תשמרו, ולא מצוות של עבודה זרה (כי פסוק זה בא אחרי איסור ע"ז). עיין היטב בזה לקמן עמ' 40-38 בדברי הרמב"ן ואור החיים. ומסביר הרמב"ן בספר המצוות לרמב"ם (שורש התשיעי) שהנכשל בזה עובר על הלאו שבכללות של (דברים ו, יד) "לא תלכון אחרי אלהים אחרים". וכתב הרמ"א (יורה דעה קנז, א) שגם באיסור לאו של ע"ז, הדין הוא ש"יהרג ואל יעבור", מפני חומרת עון ע"ז (לא ברור להדיא אם הוא התכוון גם על לאו זה אבל רואים אנו עד כמה כל איסור של ע"ז חמור). [ומה מאוד כואב לראות שיש אנשים ובחורים שאמנם לא הולכים בדרך של ישות שהגדרנו באות ו', אבל בגלל שמסכימים לקחת עצותיה של ישות זאת, נכשלים בלאו זה כל יום, וחושבים שעושים מצוה ובעצם עוברים על לאו של עבודה זרה, שמאוד חמור].

טו. בדומה לכך, ההולך בארחות של ישות שמאמינים שהיא מטיבה (כדלעיל אות ו'), בין בהשקפה, בין במידות וכיוצא, עובר איסור תורה. לומדים אנו זאת ממה שכתוב בפרשת נביא שקר (דברים יג, ה) "אחרי ה' א-לקיכם תלכו", שבא לומר שדוקא בארחות ה' תלכו ולא בארחות של עבודה זרה. עיין היטב בזה בדברי הרמב"ן ואור החיים עמ' 40-38. ומסביר הרמב"ן בספר המצוות לרמב"ם (שורש התשיעי) שהנכשל בזה עובר על הלאו שבכללות של (דברים ו, יד) "לא תלכון אחרי אלהים אחרים".

טז. ובדומה לכך, השומע בקולה של ישות שמאמינים שהיא מטיבה (כדלעיל אות ו') והקורא מאמריה, עובר איסור תורה. לומדים אנו זאת ממה שכתוב בפרשת נביא שקר (דברים יג, ה) "ובקולו תשמעו", שבא לומר שדוקא בקולו יתברך תשמעו, ולא בקולה של עבודה זרה. עיין היטב בדברי הרמב"ן ואור החיים עמ' 40-38. ומסביר הרמב"ן בספר המצוות לרמב"ם (שורש התשיעי) שהנכשל בזה עובר על הלאו שבכללות של (דברים ו, יד) "לא תלכון אחרי אלהים אחרים".

יז. ובדומה לכך, העושה פעולות שמטרתם להתקרב או לאהוב ישות שהיא מטיבה (כדלעיל אות ו'), עובר איסור תורה. לומדים אנו זאת ממה שכתוב בפרשת נביא שקר (דברים יג, ה) "ובו תדבקון", שבא לומר שדוקא בו יתברך תדבקון, ולא בעבודה זרה. עיין היטב בדברי הרמב"ן ואור החיים עמ' 40-38. ומסביר הרמב"ן בספר המצוות לרמב"ם (שורש התשיעי) שהנכשל בזה עובר על הלאו שבכללות של (דברים ו, יד) "לא תלכון אחרי אלהים אחרים". לביאור נרחב בנושא עיין עמ' 25.

יז. לכוון בפעולה מסויימת להוריד רוחניות ישות מסויימת (שהגדרנו באות ו') נקרא עבודה זרה. עיין לשון הרמב"ם בספר המצוות (מצות לא תעשה י').

יח. מי שכבר טועה ומשתף עוד ישות בעבודת ה' שלו, יהיה לו מאוד קשה לקבל את מה שכתוב בקונטרס זה, אפילו שהכל מדברי רבותינו. וזאת מכיוון שחז"ל מגלים לנו שמי שעבר על "לא תתורו אחרי לבבכם" וקרא בספרים ושמע דרשות המפארים ומגדילים ישות מסויימת ובכך לאט לאט גורמים לו להאמין שהיא מטיבה ומריעה או שצריך אותה בשביל להתקרב לה', זה יגרום לו לעבוד ישות זאת ולאהוב ישות זאת ויהיה לו קשה לפרוש. ואנשים לא מבינים שהסיבה שכתובים בספרים אלה גם דברים שנראים כל-כך טובים ונפלאים היא שבכדי להעמיד שקר חייב שיהיה גם אמת, כי שקר לבד לא יכול להתקיים. ודרך הדברים ה"נפלאים" האדם נלכד עמוק לתוך השקר עד שכמעט אי אפשר להוציאו. וכך כותב הרמב"ם בספר המצוות (לא תעשה י'): "המצוה העשירית היא שהזהירו מנטות אחר עבודה זרה ומהתעסק בספורה...כי המחשבה באלו הדברים והעיון באותן הליצניות הוא מה שיעורר האדם לבקש אותם ועבודתם. והכתוב שהזהיר בו מזה הענין הוא אמרו "אל תפנו אל האלילים". ולשון ספרא אם אתה פונה אחריהן אתה עושה אותן אלוהות. ודע שהעובר על זה חייב מלקות". עכ"ל הרמב"ם.

יט. כתב הרמב"ם (לקמן עמ' 33): כל המודה בעבודה זרה שהיא אמת (פירוש שמודה שישות פלונית מטיבה או מריעה או שצריך אותה לאמצעי להתקרב לה), אע"פ שלא עבדה הרי זה מחרף ומגדף את השם הנכבד והנורא, והרי הוא כופר בכל התורה כולה. וכל הכופר בעבודה זרה (פירוש שאומר שישות פלונית לא מטיבה ולא מריעה ולא צריכים אותה בשביל להתקרב לה), מודה בכל התורה כולה, והיא (עבודה זרה) עיקר כל המצוות כולם. עכ"ל.

כ. כתוב ברמב"ם (הל' ע"ז פרק ד' הל' א'): מצות עשה היא לאבד עבודה זרה ומשמישה וכל הנעשה בשבילה... ובארץ ישראל מצוה **לרדוף** אחריה עד שנאבד אותה מכל ארצנו... עכ"ל. כתב האור החיים (שמות כג, כד) שאם לא נעשה השתדלות לעקור עבודה זרה מארצנו, נחשב אנו עצמנו כעובדי עבודה זרה. וכתב הכל"י יקר (דברים כט, כח) שאם יש אפילו שבט אחד בישראל שעובד עבודה זרה, כל ישראל יענשו, כי לא מיחו. וז"ל שם: כי היחיד אשר יתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי, מי יודע מה שבלבו בלתי ה' לבדו על כן והבדילו ה' לרעה. אבל חטא המשפחה או שבט אי אפשר שיהיה הדבר בנסתר על כן על כל ישראל חל חובת ביעור הגילולים מן הארץ, ואם לא יבערום מן הארץ אז דין הוא שכולם יהיו נתפסים בעוון אותו שבט. זהו שאמר והנגלות לנו ולבנינו וגו'... עכ"ל. מכאן נלמד כמה חמור לא למחות (בדרך של שלום אם אפשר ולא כל אחד יכול אבל יכול לחלק קונטרס זה לרבים) בעבודה זרה ולהסיר אותה מתוכנו.

כא. מי שבוטח בישות מסוימת לישועה, אע"פ שהוא בוטח גם בה', נקרא ארור. ודבר זה של לבטוח רק בה' לישועה ותיקון וכדומה כל כך חשוב עד שחז"ל קבעו ברכה מיוחדת על כך בתפלת י"ח: ותן שכר טוב לכל הבוטחים בשמך **באמת** (דהיינו רק בך)... ולא נבוש כי **בך** בטחנו... (עיין היטב לקמן בדברי רבינו בחיי עמ' 31-30).

כב. כתוב בחז"ל שעל ג' עבירות נפרעים מן האדם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא: עבודה זרה, גילוי עריות, ושפיכות דמים. ועל עוון ע"ז ה' מעניש אפילו על המחשבה, שנאמר (יחזקאל יד, ה) "למען תפוש את בית ישראל בלבם". עיין לקמן עמ' 35 באור החיים.

כג. אחד היסודות שקיבלנו בתורה הוא שלפעמים דוקא איפה שיש נסים וישועות, שמה צריך ביותר להזהר כי הרבה פעמים דוקא שם השקר והיצר נמצאים. יסוד זה כתוב בפרשת נביא שקר (דברים יג, ב): "כי יקום בקרבך נביא או חולם חלום ונתן אליך אות או מופת. ובא האות והמופת אשר דבר אליך לאמר נלכה אחרי אלהים אחרים אשר לא ידעתם ונעבדם. לא תשמע אל דברי הנביא ההוא או אל חולם החלום ההוא כי מנסה ה' א-לקיכם אתכם לדעת הישכם אוהבים את ה' א-לקיכם בכל לבבכם ובכל נפשכם". שואל רש"י: "ואם תאמר מפני מה נותן לו הקב"ה ממשלה לעשות אות? תשובה: כי מנסה ה' א-לקיכם אתכם". יסוד גדול רואים אנו פה שה' מנסה אותנו ע"י אותות מופתים וחלומות (כמו שכתוב כאן נביא או חולם חלום, כגון שפלוני התגלה לאנשים בחלום וביקש שיבואו אליו, וכמו ששומעים אנו סיפורים כאלה בדורנו), כי זה הדרך של ה' לנסות אותנו האם נתפתה להאמין בישות חוץ מה' שהיא מיטיבה או שצריך אותה, או האם נקשיב למה שה' צוה בתורה ונאמין שרק הוא יכול להטיב ולהרע ונעבוד רק אותו ונפנה רק אליו. חשוב לציין שרואים אנו מפסוק זה שמה שיעזור לאדם לא להכשל בעבודה זרה זה אהבת ה' (כי מנסה ה' .. הישכם אוהבים את ה'). ואין יגיע האדם לאהבת ה'? החפץ חיים מגלה לנו מדברי חז"ל (ספרי) שלימוד התורה הוא מה שמביא את האדם לאהבת ה'. אבל בואו נראה מה באמת נחשב ללמוד תורה כדי שנוכל להגיע לאהבת ה'. כתוב בשלח ערוך יורה דעה (סימן רמו סעיף ד): "חייב אדם לשלש לימודו, שליש בתורה שבכתב דהיינו הארבעה ועשרים (תנ"ך), שליש במשנה דהיינו תורה שבעל פה, ופירוש תורה שבכתב בכלל זה, שליש בתלמוד... כיצד? היה בעל אומנות ועוסק במלאכתו ג' שעות ביום וט' בתורה, קורא ג' מהם בתורה שבכתב ובג' תורה שבעל פה ובג' בין דבר מתוך דבר (תלמוד). במה דברים אמורים, בתחילת לימודו של אדם, אבל כשיגדיל בתורה ולא יהא צריך ללמוד תורה שבכתב ולא לעסוק תמיד בתורה שבעל פה, יקרא בעתים מזומנים תורה שבכתב ודברי תורה שבעל פה כדי שלא ישכח דבר מדיני התורה, ויפנה כל ימיו לתלמוד בלבד לפי רוחב לבו וישוב דעתו. **הג"ה** ויש אומרים שבתלמוד בבלי שהוא בלול במקרא במשנה וגמרא אדם יוצא ידי חובתו בשביל הכל, ואין לאדם ללמוד כי אם מקרא משנה וגמרא והפוסקים

הנמשכים אחריהם ובזה יקנה העולם הזה והעוה"ב אבל לא בלימוד שאר החכמות, עד כאן לשון השלחן ערוך (והרמ"א). עיין ריב"ש סימן מ"ה שהביא תשובתו של רבינו האי גאון וז"ל: "תיקון הגוף ומישור הנהגת האדם הוא עסק המשנה והתלמוד, ואשר טוב לישראל... ולא תמצא יראת שמים ויראת חטא וזריזות וענוה וטהרה וקדושה אלא במתעסקים במשנה ובתלמוד", עכ"ל. וכמובן שמאוד חשוב (כמפורש בפוסקים) לקבוע כל יום כחצי שעה לימוד מוסר בספרים כגון מסילת ישרים, ארחות צדיקים, חובת הלבבות, ספרי החפץ חיים, וכדומה. וכן פסק המ"ב (סי' א ס"ק יב) וז"ל: וצריך האדם לקבוע לו עת ללמוד ספרי מוסר **בכל יום ויום**, אם מעט ואם הרבה, כי הגדול מחברו, יצרו גדול הימנו. ותבלין היצר הרע הוא תוכחת מאמרי חז"ל. עכ"ל. כתב הש"ך (יורה דעה סמ' רמז): המקובלים ושאר האחרונים הפליגו בדבר שלא ללמוד חכמת הקבלה עד אחר שמילא כריסו מהש"ס, ויש שכתבו שלא ללמוד קבלה עד שיהא בן ארבעים שנה כמו שכתוב בן ארבעים לבינה, בשגם שצריך קדושה וטהרה וזריזות ונקיות לזה ורוב המתפרצים לעלות בחכמה זו קודם הזמן הראוי קומטו בלא עת כמ"ש כל זה בד' חכמי האמת. עכ"ל.

כד. כהמשך לאות הקודם, נראה לומר שיש עוד משהו חוץ מלימוד התורה שעוזר לאדם להגיע לאהבת ה' ולא לטעות בעבודה זרה, וזה להתפלל בכוונה. אדם שמתרגל להתפלל בכוונה, בעצם יום יום מפנים את כל מה שאנשי כנסת הגדולה הכניסו בתפלה, והרבה מזה בעצם יחוד ה', שהכל בא ממנו וצריך לפנות רק אליו, ורק הוא יכול לעזור ולהושיע. יתרה מזאת, ככה אדם בונה את הקשר שלו עם ה'. וחושך מזה, מי לא רוצה להיות עשיר? הראשית חכמה מביא מאמר חז"ל ומובא גם במנורת המאור: שלשה דברים מביאים את האדם לידי עושר: עיון תפלה (תפלה בכוונה), נושא ונותן באמונה עם הבריות, ועלוב לאנשי ביתו, ויש אומרים מי שיש בו דעה. [דרך אגב אם נתבונן מה משותף לשלשת הדברים האלו נראה שהוא שלום בכל המישורים. תפלה בכוונה זה שלום עם ה', נושא ונותן באמונה זה שלום עם הבריות, ועלוב לבני ביתו זה שלום בבית. ומכיון שלא מצא הקב"ה כלי המחזיק ברכה אלא השלום, המקפיד להיות בשלום עם כולם יזכה שתכול עליו ברכת ה' (עושר)]. ועיון תפלה זה אחד הדברים שאדם אוכל מפירותיהם בעולם הזה. וחוסר כוונה בתפלה זה אחד משלשה דברים שאין אדם ניצל ממנו בכל יום (בבא בתרא קסד:), ומפה רואים שזה נקרא חטא. יתרה מזו, נראה מלשון החפץ חיים שהוא קרא לחוסר כוונה בתפלה ובשמות הקדושים עוון פלילי, וזה לשונו (שם עולם פרק י"א): גם אין בנו יראת ה' יתברך כהוגן ואנו דואגין יותר על איבוד איזה רובל כסף מהזכרת שמות הקדושים בתפלה שלא בכוונה [שהוא עוון פלילי שעל זה נאמר כי קרוב אתה בפיהם ורחוק מכליותיהם] עכ"ל. צריך לדעת שיש באופן כללי שתי דרגות בתפלה בכוונה, כמו שמאריך בזה הנפש החיים (שער ב פרק יד-טו). כתוב "ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם". מסביר הנפש החיים ש"בכל לבבכם" זה תפלה בכוונה, ו"בכל נפשכם" זה תפלה בנפש חפצה, כמו שאמר דוד המלך לשלמה (דברי הימים א, מ, ט): "ואתה שלמה בני דע את א-לקי אביך ועבדהו בלב שלם **ובנפש חפצה** כי כל לבבות דורש ה'..." ופירוש בנפש חפצה דהיינו בדביקות וברצון הנפש. ויתכן שהבטחת חז"ל לעושר ע"י תפלה בכוונה היא על שתי הבחינות דווקא, דהיינו בכוונה ובנפש חפצה. ושמעתי שאי אפשר בשום פנים ואופן להתפלל בדרגה זאת אלא אם כן האדם לא ממנהר אפילו באחוז קטן לסיים את התפלה, אלא מכון כל מלה בנחת [והעצה ששמעתי להצליח בזה היא לא לעבור למלה הבאה עד שיכוון פירוש המלה הנוכחית]. וכעין זה כתב השלחן ערוך להלכה (סי' צח סע' ג): יתפלל דרך תחנונים כרש המבקש בפתח **ובנחת**, ושלא תראה עליו כמשה ומבקש לפטר ממנה. ומסביר המשנה ברורה (סק"ח): רוצה לומר שיאמרה **בנחת** ובלשון תחנונים כמי שמבקש רחמים על עצמו, וישים אל לבו שאין ביד שום נברא, מלאך או מזל או כוכב, למלאת שאלתו, כי אם ברצונו יתברך. ובהמשך (סק"ט): אע"פ שאומרה בלשון תחנונים, אם אינו מחשב כמו שצריך דבר ובא לבקש מלפני המלך, אלא שמתפלל מפני החיוב לצאת ידי חובתו, אינו נכון, ומאד צריך להזהר בזה. ובביאור הלכה מסביר למה וז"ל: מה מאד צריך האדם לזהר בזה, כי יש כמה פוסקים המצריכין לחזור ולהתפלל מחמת זה... עכ"ל. וזה לשון השלחן ערוך (סע' א): "וכן היו עושים חסידים ואנשי מעשה, שהיו מתבודדים ומכונים בתפלתם עד שהיו מגיעים להתפשטות הגשמיות ולהתגברות הכח השכלי, עד שהיו מגיעים קרוב למעלת הנבואה" ... בעצם, 5 פעמים ביום יש לאדם הזדמנות להתבונן בתפלת י"ח כי גם בחזרת הש"ץ כתוב בפוסקים שבאמת הדרך הנכונה היא לעקוב ולכוון מלה במלה,

ועדיף מתוך הסדור. וזה לשון המשנה ברורה (סמ' קכד, ז): כתב בשל"ה: ראיתי מהחרדים אל דבר ה' שמימין הסדור בפניהם בשעת חזרת התפלה, ועיניהם ולבם שם שלא יראו חוצה, ואז מכונים **על כל מלה ומלה**. עכ"ל. וכך גם כתוב במעשה רב ובכף החיים ובעוד פוסקים. (אבל כמובן שלא צריך למהר תפלה בלחש בשביל להספיק לענות לחזרה אלא אם כן יש מניין מצומצם).

כה. אשה ששחה בהתלהבות שיש לה פטנט להושיע מצרותיה וכך מספרת: "יש לי את "הצדיק שלי", שכשאני בצרה מסוימת אני מדליקה לו נר ומבקשת ממנו שיפעל בשבילי אצל הקב"ה, ואני באמת רואה ישועות!" עכשיו בואו ונתבונן מה אשה זו עושה. בעצם צריך להתבונן פה על שלשה פרטים. (א) היא עושה **מעשה** של הדלקת נר. (ב) היא פונה לצדיק עצמו בבקשה שיפעל בשבילה אצל ה'. (ג) היא מייחסת את ישועתה לצדיק במקום ליחס את ישועתה לה', זאת אומרת היא מאמינה שישועתה הגיעה בגלל שפנתה לצדיק ולא בגלל שפנתה לה', שהרי מסתמא היא גם פנתה לה'. לעיל אות ד' הבאנו מגדולי הראשונים שעבודה זרה לאמצעי פירוש לעבוד ישות מסוימת בשביל שהיא תהיה מליץ בינינו לבין ה', וזה אפילו שלא מייחסים לה כח להטיב או להרע ישירות, אלא שהיא אמצעי שעל ידה ה' מטיב. זאת אומרת אפילו שיודעים שהישועה באה מה', אבל היא באה בגלל שפנינו לישות פלונית והיא פנתה לה', **ובגלל זה נושענו**. זאת אומרת נושענו בגלל שפנינו לישות פלונית, ולא בגלל שפנינו לה'. זאת אומרת יותר משתלם לנו לפנות לישות פלונית מאשר לפנות לה', כי היא יותר תעזור לנו לקבל ישועה. והרי כל זה שקר, כמו שה' אומר (ישעיה מו, כב): "**פנו אלי** והושיעו כל אפסי ארץ כי אני א-ל ואין עוד", ועוד המון פוסקים כגון זה. לאור הגדרה זו יש להסתכל על מעשה זה של אשה זו מאוד בחומרה. בהמשך הקונטרס (עמ' 43) הבאנו שרוב גדולי הפוסקים אסרו לפנות בבקשה לצדיקים שנפטרו, וגם הבאנו (עמ' 40) את הנפש החיים שתפלה נקרא עבודה. גם הדלקתה את הנר באופן זה יתכן שנידון ממש **למעשה** של עבודה זרה. לאור כל זה, יש פה צד מאוד גדול שהיא נכשלה בעבודה זרה. וגם אם מישהו ירצה לטעון שלא, היא ודאי עברה על מה שאנו קוראים כל יום בפסוקי דזמרה (תהלים קמו, ב-ד): "אל תבטחו בנדיבים, בן אדם שאין לו תשועה... **אשרי שא-ל יעקב בעזרו, שברו על ה' א-לקיו**". ועל מה שהספורנו מפרש את הפסוק שמע ישראל: הוא (ה') נבחר שבנבדלים (מחומר) אצלנו, אשר **ממנו** נקוה להשיג חפצינו, **בלי אמצעי**. ויתכן שהיא רואה ישועות מהסיבה שהסברנו באות י"ח, שה' מנסה אותה על ידי ה"ישועות", האם היא תתפתה לעבוד ישות חוץ מה' ותתלה בישות זאת את ישועתה, או שהיא תהיה נאמנה לה' יתברך ותפנה רק אליו. ואפילו אם היא רואה "ישועות", בסופו של דבר הם לא ישתלמו לה. ועל זה אנו אומרים בברכת אבות "גומל חסדים טובים", להדגיש שלפעמים יש "ישועות" אבל לא תמיד הם משתלמים בסופו של דבר. אבל חסד הבא מאת ה' יתברך, הוא באמת טוב מכל הצדדים. הדרך המובחרת שעליה לנהוג כשצרות פוקדות אותה, היא לקיים את דברי חז"ל שאומרים שכשאדם רואה שיסורים באים עליו, יפשפש במעשיו ויראה במה הוא לא בסדר, ויתקן מה שצריך לתקן, וישוב אל ה'. ולא יחפש פטנטים קלים...

כו. אדם שרוצה להושיע מצרותיו ופונה לאמצעים כגון קמיעים, הוצאת עין הרע, תיקונים וכדומה, ותולה את ישועתו באלה הדברים, בעצם פוגם ביחוד ה' כי הוא בעצם לא מבין שה' רוצה שיש **אלי** ושידע שרק ה' יכול להושיע אותו, ויפנה רק אליו ולא ל"פטנטים" אחרים. הרי ה' בפירוש כתב בתורה (דברים ד, ה): "בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה... ושבתי עד ה' א-לקיך ושמעת בקולו". ומה זה ושמעת בקולו? האם בתורה הוא צווה להשתדל בקמיעות, הוצאת עין הרע ותיקונים? לא ולא. הוא צווה לשמור את כל המצוות, ללמוד תורה, ולתקן את המדות. אז אדם שרוצה את ישועת ה', עליו לעבוד על עצמו לקיים "ושבת עד ה' א-לקיך ושמעת בקולו". ואז ה' יקיים (דברים ל, ג) "ושבת עד ה' א-לקיך את שבותך ורחמך".

כז. אדם שחולה או סובל ממיחושים ופונה לדרכי רפואה שהיתר השתמשותם על פי התורה מפוקפקת, טועה. הרי ה' כתב בתורה (שמות טו, כו): "ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' א-לקיך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו ושמרת כל חוקי, כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי **אני** ה' רופאך". נכון, התורה נתנה לרופא רשות לרפאות, אבל באמת הרפואה היא על פי

ה'. אז אם ה' אמר שדוקא אם נשמע בקולו הוא ירפא אותנו, למה דוקא בדבר הזה נפנה לדרך רפואה שה' לא מרשה? נפנה רק בדרך שודאי כשרה, ונבטח בה' שיעשה את הטוב בעיניו, כי הוא בעצם מחליט אם נתרפא או לא. וזכינו בדורינו לרב אלחנן גרין שליט"א שבירר נושא זה לעומק וכתב ספר בשם "שאלת המטוטלת", ואחר כך עוד הוציא לאור את דעתם של גדולי ישראל כולל הרב אלישיב זצ"ל, הרב חיים קניבסקי שליט"א, הרב קרליץ זצ"ל, ועוד הרבה גדולים, שפוסקים שדרכי טיפול של: המטוטלת, מח א', שלושת המיימדים, הילינג, ועוד שיטות כיוצא בזה, אסורים בהחלט. ובין היתר הביא את מכתבו של הרב מרדכי קארפ בהצטרפותו של הרב עזריאל אויערבך, שהביאו בשם הרב אלישיב: "רבינו זצ"ל אסר כל טיפולים אלו כל זמן שאין להם ראייה **והוכחה** לפעולה בדרך טבעית, וכידוע שכל טיפולים אלו מקורם בעובדי ע"ז וכישוף ומעלה באוב". אני גם יודע מכלי ראשון שהרב שטיינמן זצ"ל אסר את הטיפול במטוטלת והתייחס מאוד בחומרה לדבר וקרא לזה עבודה זרה. ועל כיוצא בדברים האלה כותב הרמב"ן על הפסוק (דברים יח, ג) "תמים תהיה עם ה' א-לקיך": שנייחד לבבנו אליו **לבדו** ונאמין שהוא לבדו עושה כל והוא היודע אמתת כל עתיד וממנו לבדו נדרוש העתידות ... ולא נדרוש מהוברי שמים ולא מזולתם ולא נבטח שיבואו דבריהם על כל פנים אבל אם נשמע דבר מהם נאמר הכל בידי שמים כי הוא אלקי הא-לקים עליון על הכל היכול בכל, משנה מערכות הכוכבים והמזלות כרצונו מפר אותות בדים וקוסמים יהולל, ונאמין שכל הבאות תהיינה כפי התקרב האדם לעבודתו, ולפיכך אחר אזהרת שאלת העתידות מקום ודורש בעד החיים אל המתים אמר שתהיה תמים עם השם בכל אלה ולא תירא ממגיד עתיד... עכ"ל הרמב"ן.

כח. מי שעושה פעולה מסוימת, ואפילו את מצוות התורה, בשביל לעשות נחת רוח לישות שהיא מטיבה (שהגדרנו באות ו'), אע"פ שהוא עושה מעשה זה גם לרצות את ה', נקרא עובד עבודה זרה. [עיין היטב לקמן (עמ' 31-30) בדברי חובת הלבבות איך שדבר זה פוגם ביחוד המעשה לא-לקים]. יסוד זה אנו לומדים מפסוק (שמות כב, יט): "זבח לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו". מסביר הספורנו: **זובח לאלהים**: לכל האלוהות יחדיו, אע"פ שבכללם יכוון לכלול את הא-ל יתברך. עכ"ל. **יחרם**: יומת (רש"י). מסביר האבן עזרא **לה' לבדו**: רק לשם הנכבד לבדו, שהוא שם העצם, ולא יתערב אחר עמו. עכ"ל. ועיין רמב"ן (דברים יח, כ) שמשמע מדבריו שאם נענע לולב בשביל ישות שהיא מטיבה (כלעיל אות ו'), עבר על ע"ז.

5 גדרים חשובים ביחוד ד' הנמצאים כולם בפסוק "שמע ישראל" וכנגדם 5 אמונות של עבודה זרה

גדרי עבודה זרה

וכנגדם

מי שמאמין באחד מאלה עובר על לפחות אחד מעיקרי האמונה ועל הציווי בעשרת הדברות "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני" והרי הוא כלשון הרמב"ם "כופר בכל התורה כולה"

א.

יש ישות מיוחדת חוץ מד' שיש לה כח רוחני להיטיב או להרע, כגון להושיע אותנו, לתקן נשמתנו, לכפר עוונותינו, או לגרום לנו לזכות בדין על צד ההכרח אע"פ שאנו לא זכאים

ב.

יש ישות מיוחדת חוץ מד' שהיא משגיחה על המתקרבים אליה (כמו שמאמינים הנוצרים)

ג.

אנחנו צריכים ישות אמצעית בעבודה שלנו לד' שעל ידי הסגידה, ההתקשרות, או ההתקרבות אליה אנו נתקרב לד'.

ד.

ד' מסר חלק מהנהגתו לעוד ישות (כגון לשפוט במקומו)

ה.

יש ישות מיוחדת שהיא נכללת בד' יתברך (כמו שמאמינים הנוצרים).

גדרי יחוד ד'

מי שמאמין בכל הנ"ל יש לו אמונה שלימה ביחוד ד'

א.

ההגדרה הראשונה והיא העיקרית: שרק לד' יש את הכח הרוחני להיטיב או להרע (ולכן אנו פונים רק אליו)¹

ב.

רק ד' לבדו משגיח על כל הברואים²

ג.

העבודה שלנו צריכה להיות מיוחדת לד' בלבד, שנאמר "זבח לאלהים יחרם בלתי לד' לבדו" וכלשון הספורנו³: ממנו נקוה להשיג חפצינו בלי אמצעי⁴. ולכן אנו לא צריכים ישות אמצעית שעל ידי הסגידה או ההתקשרות או ההתקרבות אליה אנחנו נתקרב לה'. ועל זה נאמר בתורה במצוות התשובה "לא בשמים היא... ולא מעבר לים היא... כי קרוב אליך הדבר מאד, בפך ובלבכך לעשותו". דהיינו עלינו להתקרב לד' בלי אמצעי, בפנינו ובלבבנו.

ד.

ד' לבדו מנהיג את העולם ולא מסר אפילו חלק מהנהגתו לעוד ישות⁵

ה.

ד' אחד ואין אף ישות נכללת עמו⁶

¹ כשאנו קוראים קריאת שמע ומכוונים בשם "אלוקינו" שהוא בעל היכולת, זאת אומרת שהוא בעל היכולת להיטיב ולהרע, וכשאנו מסיימים ב"ה' אחד" אז אנו מכריזים שהוא בעל היכולת להיטיב ולהרע ואף אחד אחר אינו נכנס בגדר זה. עיין בקונטרס להרחבה בנושא.

² בקריאת שמע אנו מכוונים בשם "אלוקינו" שהוא משגיח עלינו בפרט. ובסוף הפסוק מכריזים שהוא אחד, דהיינו שרק הוא משגיח עלינו ואף אחד אחר אינו נכנס בגדר זה. ועיין בקונטרס להרחבה.

³ דברים (ו', ד')

⁴ הספורנו מפרש מה היא הכוונה בקריאת שמע כשאנו אומרים שם "אלוקינו", וז"ל: "הוא נבחר שבנדלים (מחומר) אצלנו, אשר ממנו נקוה להשיג חפצינו, בלי אמצעי. ומצד היותו עליון בכוחו הנורא, הנה לו לבדו ראוי להשתחוות, ומצד שממנו תקוותינו בלי אמצעי, ראוי שאליו לבדו נתפלל ונעבוד"

⁵ בקריאת שמע אנו מכוונים בשם "אלוקינו" שהוא בעל הכוחות כולם. ובסוף הפסוק אנו מכריזים שהוא אחד, דהיינו שהוא לא מסר לאף אחד אפילו חלק מהנהגתו.

⁶ זה מה שאנו מכריזים בקריאת שמע ש"ה' אחד"

פרק 2 - שאלות ותשובות

שאלה:

האם מוכח בתורה שרק ה' הוא זה שיכול להושיע אותי, להיטיב או להרע לי?

תשובה:

פעם התבוננת מה זה שאנחנו אומרים כל יום בעלינו לשבח "הוא א-לקינו **אין עוד**, אמת מלכנו **אפס זולתו**, ככתוב בתורתו "וידעת יום והשבות אל לבבך כי ה' הוא הא-לקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת, **אין עוד**?" הכוונה היא מה שרש"י מביא מחז"ל על פסוק דומה מאוד כמה פסוקים לפני "אתה הראת לדעת כי ה' הוא הא-לקים, אין עוד מלבדו". אומר רש"י: כשנתן הקב"ה את התורה פתח להם ז' רקיעים, וכשם שקרע את העליונים כך קרע את התחתונים, וראו **שהוא יחידי**, לכך נאמר אתה הראת לדעת. ע"כ.

ומה זה אומר שהוא יחידי ואין עוד מלבדו? הרי אנחנו כן רואים שיש עוד כוחות בעולם? הכוונה מסבירים רבותינו ששאר הכוחות בבריאה לגמרי טפלים לה' יתברך כגרזן ביד החוצב ואין להם שום בחירה ושום יכולת להיטיב או להרע. רק ה' הוא זה שיכול להיטיב ולהרע ורק הוא מחליט למי להיטיב ולהרע. דבר זה מפורש ביסוד החמישי ברמב"ם עיין לקמן עמ' 27-28.

נביא כעת שתי דוגמאות ליסוד זה מהתורה. כשנאבק יעקב עם שרו של עשו שאל אותו יעקב "הגדה נא שמך". ענה לו המלאך: "למה זה תשאל לשמי?" מסביר הרמב"ן: אמר, אין לך בידיעת שמי תועלת, כי אין הכח והיכולת בלתי לה' לבדו, אם תקראני לא אענך וגם מצרתך לא אושיעך. ע"כ. דוגמא שניה היא כשבח לוט מסדום ושני המלאכים שמרו עליו בצאתו מן העיר. הפסוק מדגיש שכל מה שהמלאכים שמרו עליו היה רק בחמלת ה' עליו והם היו אך ורק שליחי ה' בלי שום בחירה עצמית ובלי שום יכולת להיטיב או להרע: "ויתמהמה ויחזיקו האנשים בידו וביד אשתו וביד שתי בנותיו **בחמלת ה' עליו** ויצאהו וינחהו מחוץ לעיר". ליסוד זה אנו בעצם מתכוונים כשאנו אומרים שם א-לקים ומכוונים **שהוא** "בעל היכולת" ו"בעל הכחות כלם", דהיינו שרק הוא בעל היכולת להיטיב ולהרע ורק הוא מחליט למי להיטיב ולהרע. ולהיפך, כשאנו אומרים פסוק כגון "אין אלהים זולתו", אנו מתכוונים שאין אחר שיכול להיטיב או להרע לנו.

כתוב בירמיה (ט, כג): "כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידע אותי כי אני ה' עשה חסד משפט וצדקה בארץ כי באלה חפצתי נאם ה'". מסביר **המצודות דוד**: "המשבח את עצמו ישבח את עצמו בזאת, וחוזר ומפרש, במה שהשכיל וידע אותי, אשר אני ה' ואין עוד מלבדי, **ואני הוא** העושה חסד לאוהבי ולשומרי מצותי, ואני הוא העושה משפט להפרע מן הרשעים, **ואני הוא** העושה צדקה לקבל את השבים ולהסיר מעליהם המשפט. ולא שיש ח"ו פועל טוב ופועל רע (או כח שני לעזור לי), כי בכל אלה חפצתי **אני**, לתת לכל אחד כגמולו. והמשכיל את זאת ראוי להתהלל בעצמו, כי בזה יבוא לו תועלת רב". עכ"ל.

כתוב (דברים יג, ה): "אחרי ה' א-לקיכם תלכו ואותו תיראו ואת מצותיו תשמרו ובקלו תשמעו ואותו תעבדו ובו תדבקו". מסביר הרמב"ן: **ואותו תיראו**. שתאמינו כי **הוא** אשר בידו נפש כל חי **ובידו** להמית ולהחיות ופוקד עון ומשלם שכר.

כתוב בישעיה (מז, כד): "כה אמר ה' גאלך ויצרך מבטן, אנכי ה' עשה כל, נטה שמים לבדי, רקע הארץ מי אתי". מסביר המצודות דוד: **עשה כל**. כל דבר הנעשה. **לבדי**. ואין מי יעזור לי. ע"כ. רואים כאן שני יסודות עצומים באמונה. את היסוד הראשון מעקרי

האמונה (מובא עמ' 28) שרק ה' עשה עושה ויעשה לכל המעשים. ואת היסוד השני (עמ' 28) שאין עם ה' עוד ישות, והוא לא צריך [ואין] עוד ישות שתעזור לו.

כתוב בירמיה (יז, י): **"אני ה' חקר לב בחן כליות ולתת לאיש כדרכיו, כפרי מעלליו"**. מפסוק זה אנו לומדים שני יסודות עצומים באמונה. את היסוד ה-10 (מובא בעמ' 28) שרק ה' משגיח עלינו בהשגחה פרטית אפילו לחקור מחשבותינו, ואת היסוד ה-11 שרק ה' משלם לנו שכר ועונש עפ"י מעשינו.

כתוב בישעיה (מג, יג): **"גם מיום אני הוא ואין מידי מציל, אפעל ומי ישיבנה"**. מסביר **המצודת דוד: גם מיום**. גם מאז היות יום אני הוא **לבדי** לעזור ולהושיע. **ואין מידי מציל** את מי שארצה לאבדו. **אפעל**.

מה שארצה אפעל הן להושיע הן לאבד. **ומי ישיבנה**. מי יוכל להשיב הפעולה ההיא ולמונעה. ע"כ.

על הפסוק (ויקרא יז, ז): **"ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים אשר הם זנים אחריהם"**. אומר האבן עזרא ומעתיקו הרמב"ן וזה לשונם: **"כי כל מי שמבקש אותם ומאמין בהם הוא זונה מתחת א-לקיו, שיחשוב כי יש מי שייטיב או ירע חוץ מהשם הנכבד והנורא"**.

על הפסוק (דברים לב, כא): **"הם קנאוני בלא-אל כעסוני בהבליהם ואני אקניאם בלא-עם, בגוי נבל אכעיסם"**, אומר **הרמב"ן**: **"והנכון שיאמר הם קנאוני בלא אל אמת, כי אין אלוה מבלעדי ה' ומושיע אין בלתו"**. ע"כ. ויש עוד פסוקים מפורשים כגון **"אנכי אנכי ה' ואין מבלעדי מושיע"** (ישעיה מג, יא), או **"ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלהים עמדי, אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא ואין מידי מציל"** (דברים לב, ט).

שאלה:

האם מותר לי להאמין שה' מסר איזו הנהגה מסוימת לעוד ישות או שיש עוד ישות חוץ מה' שיש לה איזה שליטה בעולם?

תשובה:

הביאור הלכה (סימן א' מובא לקמן עמ' 29) מביא את ספר החינוך וכותב בזה הלשון: **"שלא נאמין בשום אלהים זולתו, שנאמר: 'לא יהיה לך אלהים אחרים על פני'"**. ואפילו מודה שהקב"ה שולט על הכל, **רק שידמה בדעתו שמסר הנהגת העולם למלאך או לכוכב**, הרי זה מודה בעבודה זרה ועובר על **"לא יהיה לך אלהים אחרים על פני"**. אלא יאמין שהקב"ה **בעצמו** ובכבודו משגיח בכל העולמות, ואין לשום נברא כח לעשות דבר בלתי רצונו. ולכן נקרא הקב"ה א-לקי הא-לקים. עכ"ל.

אומר הרמח"ל בדעת תבונות (מובא לקמן עמ' 29): **"ואמנם המאמין ביחוד ומבין ענינו, צריך שיאמין שהקב"ה הוא אחד יחיד ומיוחד, שאין לו מונע ומעכב כלל ועיקר בשום פנים ובשום צד, אלא הוא לבדו מושל בכל. לא מבעיא שאין רשות נגדו ח", אלא הוא עצמו בורא הטוב והרע, כענין הכתוב (ישעיה מה ז): 'יוצר אור ובורא חושך עושה שלום ובורא רע, אני ה' עושה כל אלה'". שאין אחר תחתיו שיהיה לו שליטה בעולם, דהיינו שאין שום שר ולא שום כח שני, כמו שחשבו עובדי עבודה זרה. ולא עוד, אלא שהוא לבדו משגיח על כל בריותיו השגחה פרטית, ואין שום דבר נולד בעולמו אלא מרצונו ומידו, ולא במקרה, ולא בטבע, ולא במזל, אלא הוא השופט כל הארץ וכל אשר בה, וגוזר כל אשר יעשה בעליונים ובתחתונים, עד סוף כל המדרגות שבכל הבריאה כולה"**. עכ"ל.

שאלה:

האם יש ישות חוץ מה' שבידה לסלוח לי או לכפר לי על עוונותי?

תשובה:

כתוב בתהלים (קל, ד): "כי עמך הסליחה למען תורא". מסביר רש"י: **כי עמך הסליחה**: "לא נתת רשות לשליח לסלוח, כמו שנאמר (שמות כג, כא) "כי לא ישא לפשעיכם". **למען תורא**. על זאת, שלא יהא אדם בטוח על סליחת אחר". ע"כ. בדומה מסביר **המצודת דוד: כי עמך הסליחה**: "ולא מסרת סליחת העון לאחד מהמלאכים, כמו שנאמר (שמות כג, כא) "כי לא ישא לפשעיכם". **למען תורא**. כי אם מסר הסליחה אל המלאך, היה נפתה לב האדם לומר המלאך יתפייס לנו, הואיל ולא לו חטאנו, וישא את העון, והיה ממעט ביראת המקום". עכ"ל.

כתוב בישעיה (מג, כה): "אנכי אנכי הוא מחה פשעיך למעני וחטאתיך לא אזכר". מסביר המלבי"ם: **אנכי אנכי הוא**. הכפלת שם הגוף, מורה מיעוט אני ולא אחר, אנכי אנכי ה' ואין מבלעדי מושיע, ראו כי אני אני הוא ואין אלהים עמדי.. ע"כ. מוכח שרק ה' סולח ומוחה פשעים וחטאים.

ידוע מרבותינו כי סדר התפלות בידינו היום אנשי כנסת הגדולה תקנום, שהיו מאה ועשרים זקנים ומהם כמה נביאים, וכלשון הנפש החיים: המה השיגו ברוח קדשם והשגת נבואתם העליונה, ונהירא להו שבילין דכל סדרי בראשית ופרקי המרכבה, לזאת יסדו ותקנו מטבע ברכות והתפלות באלו התבות דוקא, מאשר ראו והשיגו איזה דרך ישכן אורה של כל ברכה פרטית מהם, אשר היא נצרכת מאד לתקון רבוי עולמות וכחות עליונים וסדור המרכבה. וכמאמרם ז"ל (ע"י שבת קטז: מנחות סד.) "העבודה צורך גבוה". עכ"ל.

ומה הם תקנו לנו לומר בתפלת העמידה של יום כפור לפני שאנו חותמים "ברוך אתה ה' מלך מוחל וסולח לעוונותינו..?" **"ומבלעדיך אין לנו מלך מוחל וסולח אלא אתה"**. אם הם תקנו כך, זה אמת.

אחד המקומות בתורה שאנו רואים יסוד זה הוא בויקרא (טז, ל): "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטותיכם, **לפני ה'** תטהרו". מהמלים **"כי ביום הזה יכפר עליכם"**, לומדים שדוקא יום הכפורים הוא המיוחד לכפרה ולא יום אחר. ומהמלים "לפני ה' תטהרו" אנו למדים שהתשובה שלנו צריכה להיות רק "לפני ה'", ורק הוא מטהר אותנו. וכך כותב הספורנו על המלים "לפני ה' תטהרו": אבל השגת הטהרה והסליחה הגמורה תהיה לפני ה' **בלבד** וזה בוידי ותשובה, שהוא **לבדו** ידע אמתתם. עכ"ל. וכמו שרבי עקיבא דרש על פסוק זה: "אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם - **אביכם שבשמים**".

ובענין זה שרק יום הכיפורים הוא יום המיוחד לכפרה דרשו בספרא על הפסוק (ויקרא טז, לד) "והיתה זאת לכם לחקת עולם לכפר על בני ישראל מכל חטאתם **אחת בשנה**". הספרא מסביר שבעוד שתי מקומות שהתורה מזכירה את יום כיפור כתוב "אחת בשנה". ידוע שבכל המועדים יש קרבן שעיר לחטאת. הספרא שואל מניין שאם אין קרבנות, רק יום כיפור הוא זה שמכפר גם בלי שעיר לחטאת. כעת נביא את לשון הספרא על הפסוק: מה ת"ל? לפי שמצינו שזה (יום כיפור) מכפר עליו שלא בשעיריו. יכול אף שאר הימים כך מכפרים שלא בשעיריהם? ת"ל אחת בשנה. אוציא את הפסח ואת החג (סוכות) שהם ז' ימים. ולא אוציא את העצרת (שבועות) שהוא יום א'. ת"ל אחת בשנה. אוציא את העצרת שהוא רגל כרגלים. ולא אוציא את ראש השנה שהוא יו"ט כיוהכ"פ. ת"ל אחת בשנה. זה (יום כיפור) מכפר שלא בשעיריו ואין שאר ימים מכפרים שלא בשעיריהם. עכ"ל הספרא.

שאלה :

האם מותר לי להלל ולפאר ישות אחרת חוץ מה' יתברך?

תשובה:

הרמב"ם מגדיר את היסוד החמישי מ13 עקרי האמונה בזה הלשון (לקמן עמ' 27): היסוד החמישי שהוא יתברך הוא הראוי לעבדו ולגדלו ולהודיע גדולתו ולעשות מצוותיו ו**שלא יעשה כזה** למי שהוא תחתיו במציאות מן המלאכים והכוכבים והגלגלים והיסודות ומה שהורכב מהם, לפי שכולם מוטבעים בפעולותיהם, אין להם יכולת ולא בחירה אלא רצונו יתעלה. וכן אין ראוי לעבדם כדי להיותם אמצעים לקרבה אליו, אלא אליו בלבד יכוונו המחשבות ויניחו כל מה שזולתו, וזהו היסוד החמישי הוא שהזהיר על עבודת כוכבים ורוב התורה מזהרת עליו. ע"כ דבריו.

כתוב בדברים (י, כא): "הוא תהלתך והוא א-לקיך אשר עשה אתך את הגדולות ואת הנוראת האלה אשר ראו עיניך". מסביר הרמב"ן: הוא יהיה תהלתך, שתתן כל תהלתך אליו, אותו תהלל תמיד **וכבודו לאחר לא תתן** ותהלתו לפסילים, ולא אל האלהים והאדונים הנזכרים. ע"כ. מסביר רבינו בחיי: הוא הראוי שיהיה תהלתך, שלא תהלל לשום כח כי אם לו לבדו יתעלה. עכ"ל.

שאלה :

האם מוכח שה' הוא היחיד שמשגיח עלינו ואין עוד מישהו שמשגיח?

תשובה:

כששלמה המלך התפלל לה' בחנוכת בית המקדש התפלל בזה הלשון (מלכים א, ח, לט): "ואתה תשמע השמים מכון שבתך וסלחת ועשית ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו כי **אתה ידעת לבדך** את לבב כל בני האדם".

הספורנו כותב במאמר האחדות (פרק ה' ההקדמה הד') על הפסוק (שמות ח, יח) "**כי אני ה'** בקרב הארץ" שרק ה' משגיח בנו ואין אחר משגיח וז"ל: "כמו שהודיעו שהאמינו באמונת החידוש שאין זולתו מחדש, כך הודיעו באמונת ההשגחה **כי אין משגיח זולתו**".

הרמח"ל כותב במפורש בדעת תבונות (לקמן עמ' 30): "ולא עוד, אלא שהוא **לבדו** משגיח על כל בריותיו השגחה פרטית, ואין שום דבר נולד בעולמו אלא מרצונו ומידו..."

על הפסוק (ויקרא טז, ל) "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם, מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו", מסביר הספורנו: השגת הטהרה והסליחה הגמורה תהיה לפני ה' בלבד וזה בוידוי ותשובה, שהוא **לבדו** יודע אמתתם. עכ"ל.

ועוד פסוק מפורש שרק ה' משגיח (תהלים קיג, ה-ו): "**מי כה' א-לקינו** המגביהי לשבת, **המשפילי לראות** בשמים ובארץ". והכוונה במילה "מי" להדגיש שלא תמצא עוד כזה.

שאלה :

האם מותר לי להאמין שאני צריך ישות מסוימת חוץ מה' בשביל להגיע לתיקון ?

תשובה:

בהגדרת היסוד החמישי שהבאנו לעיל, כתב הרמב"ם: "וכן אין ראוי לעבדם כדי להיותם אמצעים לקרבה אליו, אלא אליו **בלבד** יכוונו המחשבות ויניחו כל מה שזולתו, וזהו היסוד החמישי הוא שהזהיר על עבודת כוכבים ורוב התורה מזהרת עליו". עכ"ל.

או כלשונו של הרמב"ם בהלכות תשובה (פרק ג' הלכה ד') בהגדרתו מיהו מין שאין לו חלק לעולם הבא וז"ל: "חמשה הם הנקראים מינים...וכן העובד כוכב או מזל וזולתו כדי להיות מליץ בינו ובין רבון העולמים".

על הדברה הראשונה "אנכי ה' א-לקיך" אומר **הספורנו**: ומקיים אני מה שקבלת עליך להיות א-לקיך, בלתי אמצעי, ולכן לי לבדי נתפלל ואותי תעבוד, בלתי שום אמצעי. עכ"ל.

על הפסוק "שמע ישראל ה' א-לקינו ה' אחד", אומר **הספורנו**: הוא נבחר שבנבדלים אצלנו, אשר ממנו נקוה להשיג חפצינו **בלי אמצעי**. ומצד היותו עליון בכחו הנורא, הנה לו לבדו ראוי להשתחות. ומצד שממנו תקותנו בלי אמצעי, ראוי שאליו לבדו נתפלל ונעבוד. ע"כ.

כתוב בירמיה (י, כג): "שמעו בקולי והייתי לכם לא-לקים". מסביר **המצודות דוד**: רוצה לומר **אני בעצמי** אשפיע לכם טובה, **בזולת אמצעי**. ע"כ.

על הפסוק (ויקרא יא, מה): "כי אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים להיות לכם לא-לקים והייתם קדשים כי קדוש אני", אומר **הספורנו**: וראוי לכם שתעשו זה ההשתדלות להתקדש ולהיות קדשים כדי להפיק רצוני. כי אמנם כוונתי כשהוצאתי אתכם מארץ מצרים היה כדי שתשיגו זה, שאהיה לכם לא-לקים **בלתי אמצעי**, ושתהיו קדושים ונצחיים בהדמותכם אלי במדות ובמושכלות, כי קדוש אני. ע"כ.

כתוב בהושע (יג, ד): "ואנכי ה' א-לקיך מארץ מצרים, ואלהים זולתי לא תדע ומושיע אין בלתי". מסביר **המלבי"ם**: נגד מה שטענו שאין ה' משגיח עליהם בעצמו וצריכים לאמצעי בינו ובין ה' כמ"ש ובנביא העלה ה' את ישראל ממצרים, וע"כ שמו להם את העגלים לאמצעי מובילי השפע, משיב להם **הלא אנכי ה' א-לקיך מארץ מצרים** הלא משם הוצאתי אתכם בלא אמצעי, ואז **אלהים זולתי לא תדע** רוצה לומר לא שימצא אלהים זולתי שני לי. ואף **מושיע אין בלתי** שלא נמצא מושיע שליח מאתי להושיע כי הושעתי אתכם בעצמי **בלא אמצעי**. עכ"ל.

בפרשת העגל מסביר האור החיים שכל טעות חטא העגל היה בזה שרצו לעשות אמצעי, וזה לשונו (שמות לב): **אשר ילכו לפנינו** דקדק לומר **לפנינו** פירוש לצד כי ה' המוציא אותם מארץ מצרים הוא נעלם וגבוה מאד ויקר להם מקרה רע באין משגיח עליהם, לזה יעשו כח מכוחות צבא השמים שיהיה למטה לפנייהם ולעולם לא מרדו בסיבה ראשונה אלא שרצו באמצעי, ואולי שחשבו שלא צוה ה' על איסור אמצעי ... ודברים אלו **טעות גדולה הם**, ועיין מה שפירשתי בפרשת יתרו (כ, ד). עכ"ל האור החיים.

בפרשת נצבים (דברים ל, יא) התורה מדגישה שבשביל לשוב בתשובה לה' אין שום צורך באמצעי: "כי המצוה הזאת...לא בשמים היא...**ולא מעבר לים היא**...כי קרוב אליך הדבר מאוד **בפיך ובלבבך לעשותו**". וכעין זה כתב הרמב"ם (מורה נבוכים ג, כט): ושזה הא-לוק האמיתי לא יצטרך בקרוב אליו ולהגיע אל רצונו, לדבר שיש בו טורח כלל, רק אהבתו ויראתו, **לא דבר אחר**, והם התכלית בעבודה, כמו שאני עתיד לבאר, ועתה ישראל מה ה' א-לקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' וגו'. עכ"ל הרמב"ם.

כתוב בירושמי ברכות (פ"ט ה"א): "רבי יודן אמר משמי ידידיה..אמר הקב"ה אם באת לאדם צרה, לא תצווה לא למיכאל ולא לגבריאל, אלא אלי ואני אענה. הה"ד כל אשר יקרא בשם ה' ימלט". ע"כ.

שאלה:

האם מותר לי להתקרב או להדבק בישות חוץ מה'?

תשובה:

אם ישות מסוימת היא ישות שמאמינים שהיא מיטיבה או שצריכים אותה בשביל להתקרב לה, וככל שהגדרנו בתחלת הקונטרס אות ו', אז חל איסור להתקרב או להתדבק בישות זו. לומדים אנו זאת מפסוק בפרשת נביא שקר (דברים יג, ה): "אחרי ה' א-לקיכם תלכו ואותו תיראו ואת מצותיו תשמרו ובקלו תשמעו ואותו תעבדו ובו תדבקו", והרמב"ן, אור החיים ועוד, מסבירים שהפסוק בא לומר שנעשה את אותם דברים רק לה', ושלא נעשה אותם לאותה ישות שהנביא שקר מנסה להטעות אותנו אחריה. נביא כעת את דברי הרמב"ן בדברים (יא, כב):

ולדבקה בו. נאמר ביהושע (כג, ח) "ובשם אלהיהם לא תזכירו ולא תשביעו ולא תעבדום ולא תשתחוו להם כי אם בה' א-לקיכם תדבקו כאשר עשיתם עד היום הזה", אם כן היא אזהרה מאזהרות ע"ז, שלא תפרד מחשבתו מן השם אל אלהים אחרים, שלא יחשוב שיהיה בע"ז שום עיקר אלא הכל אפס ואין. והנה זה כמו שאמר עוד (להלן יג, ה) "ואותו תעבדו ובו תדבקו", והכוונה להזהיר שלא יעבוד ה' וזולתו אלא לה' לבדו יעבוד **בלבו** ובמעשיו. ע"כ דברי הרמב"ן. וכך גם ביאר בארוכה האור החיים, עיין עמ' 40.

ובענין **התקרבות** לע"ז כתב הרמב"ם (מורה נבוכים ג, כט): ואמר בתורה בפירוש שכל מה שחשבוהו עבודה לאלהיהם **והתקרבות אליו**, הוא הדבר המתועב הנמאס אל ה'...אם כן כל המצות שבאו באזהרה מעבודה זרה וכל הנתלה בה וכל המביא אליה או המיוחס לה, הם מבוארות התועלת, מפני שהם כולם להציל מן הדעות הרעות המטרידות מכל מה שיועיל בשני השלמיות בענייני השגוען ההם אשר גדלו עליהם אבותינו וזקנינו...ומה גדלה תועלת כל מצוה שתצילנו מזאת הטעות הגדולה ותשיבנו אל האמונה האמיתית, והוא שיש לעולם א-לוה בורא כל אלו, **והוא** שצריך שיעבד **ויאהב** ויורא, לא הם הנחשב בהם שהם אלוהות, ושזה הא-לוה האמיתי לא יצטרך בקרוב אליו ולהגיע אל רצונו, לדבר שיש בו טורח כלל, רק אהבתו ויראתו לא דבר אחר...

עכשיו שראינו במפורש שה' צווה שנדבק רק בו ולא בעבודה זרה, בטח אתם רוצים להקשות: מה זה שחז"ל אמרו "וכי אפשר להדבק בשכינה? אלא הדבק בחכמים ותלמידיהם ומעלה עליו הכתוב כאילו נדבק בשכינה". אז עכשיו נביא את אותו מאמר חז"ל בכתובות (קיא:): ונראה מה התכוונו חז"ל: **ואתם הדבקים בה' א-לקיכם חיים כלכם היום**. וכי אפשר לדבוקי בשכינה, והכתיב כי ה' א-לקיך אש אוכלה. אלא כל המשיא בתו לתלמיד חכם והעושה פרקמטיא לתלמידי חכמים והמהנה תלמידי חכמים מנכסיו, מעלה עליו הכתוב כאילו מדבק בשכינה. עכ"ל הגמרא. קודם כל רואים מדברי חז"ל שכל הדרשה מוסבת על הזכות **לתמוך כלכלית** ב"תלמידי חכמים" באופן כללי, ולא בתלמיד חכם מסוים, או מיוחד. שנית, אין כאן שום רמז אפילו שהכוונה להדבק רוחנית. במדרש רבה נמצאת גם דרשה זו ובמלים קצת שונות (במדבר רבה כב, א): **ובו תדבק**. וכי יכול אדם לדבק בשכינה, והלא כבר נאמר "כי ה' א-לקיך אש אוכלה הוא". אלא לומר לך כל המשיא בתו **לתלמיד** שקורא ושונה, ועושה פרקמטיא ומהנהו מנכסיו, זהו שנאמר עליו ובו תדבק. עכ"ל המדרש רבה. ראה איך שלא הזכיר אלא **תלמיד**, דהיינו אין הכוונה על חכם מיוחד. ולמרות ששני מאמרים אלו רק הזכירו את הפן של התמיכה הכלכלית, הרמב"ם לקח מאמר זה צעד אחד קדימה ובאר שהמצוה היא גם לשהות בקרבתם **כדי ללמוד ממעשיהם ולהאמין הדעות האמיתיות מדבריהם**, וכך פסק (הל' דעות ו, ב): מצוות עשה להדבק בחכמים **כדי ללמוד ממעשיהם**, שנאמר "ובו תדבק". וכי אפשר לאדם להדבק בשכינה? אלא כך אמרו חכמים בפירוש מצוה זו: הדבק בחכמים **ותלמידיהם**. לפיכך צריך אדם להשתדל שישא בתלמיד חכמים וישא בתו לתלמיד חכמים ולאכול ולשתות עם תלמידי חכמים ולעשות פרקמטיא לתלמידי חכמים ולהתחבר להן בכל מיני חבור, שנאמר "ולדבקה בו". וכך צוו חכמים ואמרו והוי מתאבק בעפר רגליהם ושותה בצמא את דבריהם. עכ"ל. ובספר המצוות כתב: והמצוה השישית היא שצונו להדבק עם החכמים ולהתייחד עמם ולהתמיד בשיבתם ולהשתתף עמם בכל אופן מאופני החברה במאכל ובמשתה ובעסק כדי שיגיע לנו בזה להדמות במעשיהם ולהאמין הדעות האמיתיות מדבריהם והוא אמרו יתעלה (עקב י) ובו תדבק...עכ"ל הרמב"ם.

שאלה:

האם מוכח בתורה שהתיקון היחיד שלנו הוא שמירת התורה והמצוות ושהיחיד שמתקן אותנו הוא ה' יתברך שמו ?

תשובה:

יסוד זה שהתיקון היחיד שלנו הוא שמירת התורה כתוב כל-כך הרבה פעמים בתורה במיוחד בספר דברים ורק נביא כמה דוגמאות. כתוב (ויקרא יח, ה): "ושמרתם את חקתי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם אני ה'". מסביר האבן עזרא: לבאר שהם חיים לעושיהם בשני עולמות. ע"כ. מפורש בפסוק שה' מעיד שרק זה התיקון שלנו. עוד דוגמא (דברים י, יב): "ועתה ישראל מה ה' א-לקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' א-לקיך ללכת בכל דרכיו...לשמור את מצות ה' ואת חקתיו אשר אנכי מצוך היום לטוב לך". במלים כי אם מפורש ששמירת המצוות זה התיקון היחיד שלנו. יסוד זה עוד יותר מפורש בדברים (ד, א): "ועתה ישראל שמע אל החקים ואל המשפטים אשר אנכי מלמד אתכם לעשות למען תחיו ובאתם וירשתם...". הפסוק הבא בא לשלול שאין שום תיקון אחר: "לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו לשמר את מצות ה' א-לקיכם אשר אנכי מצוה אתכם".

אדרבא, בפרשת נביא שקר התורה מצוה אותנו שאם יבוא מישהו ויטען שה' צווה להוסיף או לגרוע או לשנות משהו בתורה, או אפילו לשנות מהפירוש המקובל לנו בתורה שבעל פה מרבתינו דור דור עד משה רבינו, או שיש "תורה חדשה", הרי הוא נביא שקר ובית דין ממיתין אותו. ומבואר ברבתינו שאם מישהו הצליח במזימתו ושינה מהפירוש המקובל לנו ויצר "דרך חדשה", בין בהלכה בין בהשקפה, ועיוות את התורה, כמו שהיה עם הנוצרים, הכותים, הקראים והביתוסים, ההולכים אחריו יש להם דין של אפיקורוס ועברו על היסוד התשיעי מעיקרי האמונה שהתורה לא תשתנה (עיין לקמן עמ' 28), ואין להם חלק לעולם הבא. ועיין לקמן עמ' 28 בדברי הרמב"ם מה דינו של הכופר באחד מעיקרי האמונה.

ושרק ה' מתקן אותנו מאיפה אנו יודעים? לפחות עשר פעמים אם לא עשרים פעם ה' אומר לנו בתורה דיבור בסגנון "כי אני ה' מקדישכם", "כי אני ה' מקדשו". ופשט המילים "כי אני ה' מקדישכם", ברור הוא, אני ולא אחר. ואיך הוא מקדש אותנו? על ידי שמירת כל התורה והמצוות. וזה אנו אומרים כל יום בפרשת ציצית: "למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי והייתם קדשים לא-לקיכם".

פרק ג – דברי רבתינו

דברי התעוררות מחובת הלבבות

נפתח בדברי התעוררות מרבנו בחיי בספר חובת הלבבות שער יחוד המעשה (פרק ה):

נאמר (הושע יד, י): "כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בהם ופושעים יכשלו בהם". כבר נאמר, כי כאשר משתמשים בחכמה למטרתה הנכונה, לדעת על ידה מה הוא רצון ה' ואיך לקיים אותו, אז היא רפואה לכל מחלה, אך כאשר לא משתמשים בה למטרתה זו, אלא רוצים להביא בה ראיות לפתויי היצר, אז היא מחלה שאין לה לא רפואה ולא תרופה. ולכן נמשלה התורה לאש, כמו שנאמר (ירמיה כג, כט): "הלא כה דברי כאש", מפני שיש לה שתי תכונות אלה. למי שרוצה ללמוד ממנה איך לקיים את רצון ה' היא מאירה את העיניים באורה, כמו שנאמר (תהלים יט, ט): "מצות ה' ברה מאירת עיניים", ונאמר (תהלים קיט, קה): "נר לרגלי דברך ואור לנתיבתך", ואילו את אלה שמשתמשים בה למטרות פסולות, היא שורפת בלהט תבערתה, כמו שנאמר (ישעיה סו, טז): "כי באש ה' נשפט...".

(המשך דבריו): על כן הזהר שלא יהיו צעדיך נוטים מדרך אבותיך ומנתיב הראשונים לדרך חדשה בדויה מהלב, והזהר שלא תסמוך על שכלך, ושלא תלך רק אחר עצתך, ושלא תתחשב רק בדעתך, ואל תחשוד את אבותיך שהדרכים איך להגיע לטובותיך שהנחילו לך, אינם נכונים, ואל תסתור את העצות שלימדו אותך, כי אין אף עצה שתעלה ברעיוןך, שהם לא ידעו אותה כבר לפניך, ושלא הבינו את כל הטוב והרע שיצמח ממנה.

וקח בחשבון שיכול להיות שלכן נדמה לך כי עצתך היא יותר טובה מעצת אבותיך, מפני שהנך מבין רק את הצד החיובי שיש לכאורה בעצתך, אבל הנזק שיצא ממנה בעתיד נעלם ממך, ומפני שבמעט עיוןך הנך רואה רק את הצד ההגיוני שבעצתך, ואינך רואה את הטעות שלה, ואת הנזק שיצמח ממנה. וכבר אמר שלמה המלך החכם (משלי כב, כח): "אל תסג גבול עולם אשר עשו אבותיך, ונאמר (משלי א, ח): "שמע בני מוסר אביך", ונאמר על מי שמטיל דופי במנהגי אבותיו (משלי ל, יא): "דור אביו יקלל וגו' דור טהור בעיניו ומצאתו לא רחץ", ונאמר (משלי ל, יז): "עין תלעג לאב ותבז ליקהת אם יקרוה ערבי נחל ויאכלוה בני נשר". עד כאן דבריו.

העיקר החמישי מעיקרי האמונה

נביא כעת את העיקר החמישי מ-13 העקרין בלשונו של הרמב"ם (פרוש המשינות לסנהדרין פרק י'):

היסוד החמישי שהוא יתברך הוא הראוי לעבדו ולגדלו ולהודיע גדולתו ולעשות מצוותיו, ושלא יעשה כזה למי שהוא תחתיו במציאות מן המלאכים והכוכבים והגלגלים והיסודות ומה שהורכב מהם, לפי שכולם מוטבעים בפעולותיהם, אין להם יכולת ולא בחירה אלא רצונו יתעלה. וכן אין ראוי לעבדם כדי להיותם אמצעים לקרבה אליו, אלא אליו בלבד יכונו המחשבות ויניחו כל מה שזולתו, וזהו היסוד החמישי הוא שהזהיר על עבודת כוכבים ורוב התורה מזהרת עליו. ע"כ דבריו.

על מה שכתב "לפי שכולם מוטבעים בפעולותיהם, אין להם יכולת ולא בחירה אלא רצונו יתעלה", מסבירים רבותינו שהכוונה שכל הכחות בעולם מופעלים ע"י ה' כמו גרזן ביד החוצב ואין להם שום בחירה או אפשרות להטיב או להרע. הפונה אליהם הוא כמו מי שמבקש מהגרזן ביד ה' "בבקשה אל תכה אותי". אלא עליו לבקש רק מה' שהוא בעל הכחות כולם.

אחרי שמבאר הרמב"ם את 13 היסודות כותב בזה הלשון:

וכאשר יאמין האדם אלה היסודות כולם ונתברר בה אמונתו בה', הוא נכנס בכלל ישראל ומצוה לאהבו ולרחם עליו ולנהוג עמו בכל מה שצוה הש"י איש לחבירו מן האהבה והאחוה, ואפילו עשה מה שיכול מן העבירות מחמת התאוה והתגברות הטבע הגרוע, הוא נענש כפי חטאיו אבל יש לו חלק לעה"ב והוא מפושעי ישראל. וכשנתקלקל לאדם יסוד מאלה היסודות הרי יצא מן הכלל וכפר בעיקר ונקרא צדוקי ואפיקורוס וקוצץ בנטיעות ומצוה לשנאו ועליו נאמר הלא משנאיך ה' אשנא. והנה הארכת בדברים הרבה ויצאתי מענין חבורי אבל אני עשיתי זה לפי שראיתי בו תועלת באמונה לפי שאספתי בו דברים מועילים מפוזרים מספרים גדולים. לכן דע אותם והצלח בהם וחזור עליהם פעמים רבות והתבונן בהם התבוננות יפה. ואם השיאך לבך ותחשוב שהגיעו לך ענינו מפעם אחת או מעשרה הרי הש"י יודע שהשיאך על שקר. ולכן לא תמהר בקריאתו כי אני לא חברתי כפי מה שמזדמן לי אלא לאחר עיון גדול והתבוננות, ואחר שראיתי דעות ברורות אמיתיות וזולתי אמיתיות וידעתי מה שהוא ראוי להאמין מהם והבאתי ראיה בטענות וראיות על כל ענין וענין ומהשם יתברך אבקש להפיקני רצוני ולהדריכני בדרך הטובה. עד כאן דבריו.

כעת נביא את 13 העקרין בנוסח מקוצר המבוססים על דברי הרמב"ם כפי שמודפס בסדורים. מבואר באחרונים שנוסח זה התקבל בכל תפוצות ישראל:

1. אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו **הוא** בורא ומנהיג לכל הברואים, והוא **לבדו** עשה ועושה ויעשה לכל המעשים.
 2. אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו הוא יחיד ואין יחידות כמוהו בשום פנים. והוא **לבדו** א-לקינו, היה הוה ויהיה.
 3. אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו אינו גוף ולא ישיגוהו משיגי הגוף, ואין לו שום דמיון כלל.
 4. אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו הוא ראשון והוא אחרון.
 5. אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו, **לו לבדו** ראוי להתפלל, ואין ראוי להתפלל לזולתו. (להתפלל זה רק דוגמא אבל הוא הדין כל עבודה)
 6. אני מאמין באמונה שלמה שכל דברי נביאים אמת.
 7. אני מאמין באמונה שלמה שנבואת משה רבינו עליו השלום היתה אמיתית, ושהוא היה אב לנביאים, לקודמים לפניו ולבאים אחריו.
 8. אני מאמין באמונה שלמה שכל התורה המצויה עתה בידינו היא הנתונה למשה רבינו עליו השלום.
 9. אני מאמין באמונה שלמה שזאת התורה לא תהא מוחלפת ולא תהא תורה אחרת מאת הבורא יתברך שמו.
 10. אני מאמין באמונה שלמה **שהבורא** יתברך שמו יודע כל מעשה בני אדם וכל מחשבותם, שנאמר "היצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם".
 11. אני מאמין באמונה שלמה **שהבורא** יתברך שמו גומל טוב לשומרי מצוותיו ומעניש לעוברי מצוותיו.
 12. אני מאמין באמונה שלמה בביאת המשיח. ואע"פ שיתמהמה, עם כל זאת אחכה לו בכל יום שיבוא.
 13. אני מאמין באמונה שלמה שתהיה תחיית המתים בעת שיעלה רצון מאת הבורא יתברך שמו ויתעלה זכרו לעד ולנצח נצחים. בנוגע ל 13 העקרים נביא דבריו של "ילקוט לקח טוב" פרשת יתרו:
- "מִן הַגִּרִּי"ז זצ"ל (הרב מבריסק) אמר בשם אביו רבינו חיים הלוי סאלאוויצ'יק זצ"ל ששיטת הרמב"ם היא שבמצות האמונה וי"ג עקרים, אפילו מי שמשלבש בשוגג באחד מהם ג"כ נקרא אפיקורוס. אמונה פירושה שצריך שידע האדם י"ג עיקרים, ומה בכך שאינו יודע מחמת שגגה או טעות, סו"ס הרי עיקר זה של האמונה אינו יודע, וחסרון אחד מן העיקרים היינו אפיקורסות". ע"כ לשונו. עיין שם עוד להבין לעומק.

שש מצות תמידיות

כתב בביאור הלכה בסי' א': הרוצה לקיים 'שויתי' כראוי, יזדרז לקיים מה שנכתוב בשם ספר החינוך, ומפני גודל חביבותם העתיקים כמה גדולים בספריהם. וזה לשון החינוך [בהקדמתו ובסימן כ"ה כ"ו תי"ז תי"ח תל"ב שפ"ז]: שש מצות חיובן תמידי לא יפסקו מעל האדם אפילו רגע אחד כל ימיו, וכל זמן וכל רגע שיחשוב בהן קיים מצות עשה, ואין קץ למתן שכר המצות, ואלו הם:

א. להאמין שיש אלו-ה אחד בעולם שהמציא כל הנמצאות, ומחפצו ורצונו הוא כל מה שהוא עכשיו ושהיה ושיהיה לעדי עד, ושהוא הוציאנו ממצרים ונתן לנו התורה. וזהו מצות עשה, דכתיב: "אני ה' א-לקיך אשר הוצאתיך וגו'", ופירושו: תדעו ותאמינו שיש לעולם אלו-ה המשגיח, שהרי הוצאתיך ממצרים.

ב. שלא נאמין בשום אלהים זולתו, שנאמר: "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני". ואפילו מודה שהקב"ה שולט על הכל, **רק שידמה בדעתו שמסר הנהגת העולם למלאך או לכוכב**, הרי זה מודה בעבודה זרה ועובר על "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני". אלא יאמין שהקב"ה **בעצמו** ובכבודו משגיח בכל העולמות, ואין לשום נברא כח לעשות דבר בלתי רצונו. ולכן נקרא הקב"ה א-לקי הא-לקים.

ג. ליחדו, שנאמר: "שמע ישראל ה' א-לקינו ה' אחד", ופירושו: שמע ישראל ודע כי ה' שהוא את הכל ברצונו **והוא** א-לקינו המשגיח בכל העולמות, הוא ה' אחד בלי שום שיתוף.

ד. לאהוב המקום ב"ה, שנאמר: "ואהבת את ה' א-לקיך וגו'". וכיצד יגיע האדם לאהבה? הוא על-ידי התורה, וכדאיתא בספרי: לפי שנאמר 'ואהבת', איני יודע כיצד לאהוב את המקום? תלמוד לומר "והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך", שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם, כלומר, שעל-ידי התבוננות בתורה יכיר את גדולתו של הקב"ה שאין לו ערך ולא קץ, ותתישב האהבה בהכרח. וענין המצוה, שיראה האדם להשים כל מגמתו וכל מחשבתו אחר אהבת השם יתברך, ויעריך בלבו כי כל מה שיש בעולם מעושר ובנים וכבוד, הכל הוא כאין נגד אהבתו יתברך, ויגיע תמיד בבקשת חכמת התורה למען ישיג ידיעה בה'. והקובע את מחשבתו בענינים הגשמיים ובהבלי העולם שלא לשם שמים, רק להתענג ולהשיג כבוד, בטל עשה זו וענשו גדול.

ה. להיות יראת השם יתברך על פניו תמיד בלתי יחטא, ועל זה נאמר: "את ה' א-לקיך תירא". ומי שבא דבר עבירה לידו, חייב להעיר רוחו ולתת אל לבו באותו הפרק, שהקב"ה משגיח בכל מעשי בני-אדם אף אם יהיו במחשך מעשיהם, וישיב להם נקם לפי רוע המעשה, וכדכתיב: "אם יסתור איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה' וגו'".

ו. שלא נתור אחר מחשבת הלב וראית העיניים, שנאמר: "ולא תתורו אחרי לבבכם וגו'", ואמרו חכמים: "אחרי לבבכם" זו אפיקורסות, "ואחרי עיניכם" זו זנות. ובכלל אפיקורסות הוא כל מחשבות זרות שהם הפך דעת התורה, ובכלל זנות הוא מי שהוא רודף אחר תאוות העולם מבלי שיכון בהם כלל לכוונה טובה, כלומר, שלא יעשה אותם כדי שיעמוד בריא ויוכל להשתדל בעבודת בוראו, רק כוונתו תמיד להרבות תענוגים גדולים לנפשו. כל זה לקטתי מלשונו הנחמד בקצרה, וקילורין הם לעיניים, ואשרי המקיימם כראוי. ועיין בחיי-אדם כלל א שהאריך גם-כן בהם. עד כאן דברי הביאור הלכה.

יחוד ה' ב"דעת תבונות" לרמח"ל

בספר דעת תבונות הרמח"ל מסביר שהתכלית בבריאה הוא גילוי יחודו יתברך וזהו יעודו של כל נברא. וזהו עצם השכר שהקב"ה מתחסד עם בראיו, דהיינו גילוי יחוד זה לעומק יותר ויותר - וזה יהיה עצמו העילוי עד אין קץ בעולם הבא. ולהבין מה זה בעצם יחוד ה' נביא קטע מהספר (דעת תבונות סימן לו):

ואמנם המאמין ביחוד ומבין ענינו, צריך שיאמין שהקב"ה הוא אחד יחיד ומיוחד, שאין לו מונע ומעכב כלל ועיקר בשום פנים ובשום צד, אלא הוא **לבדו** מושל בכל. לא מבעיא שאין רשות נגדו ח"ו, אלא הוא עצמו בורא הטוב והרע, כענין הכתוב (ישעיה מה), **ז': "יוצר אור ובורא חושך עושה שלום ובורא רע, אני ה' עושה כל אלה". שאין אחר תחתיו שיהיה לו שליטה בעולם, דהיינו שאין**

שום שר ולא שום כח שני, כמו שחשבו עובדי עבודה זרה. ולא עוד, אלא שהוא **לבדו** משגיח על כל בריותיו השגחה פרטית, ואין שום דבר נולד בעולמו אלא מרצונו ומידו, ולא במקרה, ולא בטבע, ולא במזל, אלא **הוא השופט כל הארץ** וכל אשר בה, וגוזר כל אשר יעשה בעליונים ובתחתונים, עד סוף כל המדרגות שבכל הבריאה כולה. ומעוצם יחוד שליטתו הוא שאין לו שום הכרח וכפיה כלל, וכל סדרי המשפט וכל החוקים אשר חקק - כולם תלויים ברצונו, ולא שהוא מוכרח בהם כלל. הנה כשרוצה - משעבד רצונו, כביכול, למעשי בני אדם, כענין ששינינו (אבות פרק ג, יט): "והכל לפי רוב המעשה", וכשהוא רוצה - אינו חושש לכל המעשים, ומטיב בטובו למי שרוצה, וכמו שאמר למשה רבינו ע"ה (ברכות ז): "וחננתי את אשר אחון - אע"פ שאינו הגון"... ואמנם זה (יחוד ה') מה שיש לנו להאמין באמונה. אך בירור האמת הזאת (יחוד ה') היא המתגלה מכל המעשים, מכל הבריות ומכל ההבטחות, וכמו שביארנו לעיל. ונמצא, שגלוי יחודו, זה הוא מה שרצה בו הרצון העליון, ועל פי כוונה זאת חקק חוקות נבראיו. וכל המסיבות אשר גלגל וסבב, הם מה שצריך כדי לבא לתכלית הזה... עד כאן דברי הרמח"ל. [מומלץ מאוד ללמוד שם באריכות].

יחוד ה' בחובת הלבבות לרבינו בחיי

בפתיחה לשער הבטחון אומר רבינו בחיי: ואי אפשר לו לאדם להיות משוחרר מדאגות אלא אם הוא בוטח בה', מפני שאם הוא לא בוטח בא-לקים, הוא בוטח במשהו אחר.. ומי שבוטח במשהו אחר חוץ מה', הא-לקים מסיר ממנו השגחתו, ועוזב אותו ביד מי שבטח עליו, ויהיה כמו אלה שנאמר עליהם (ירמיה ב, יג): "כי שתים רעות עשה עמי אותי עצבו מקור מים חיים לחצב להם בארות בארות נשברים", ונאמר (תהלים קו, כ): "וימירו את כבודם בתבנית שור אוכל עשב" (הערת המעתיק: מדובר על ע"ז לעגל), ונאמר (ירמיה יז, ה): "ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרעו ומן ה' יסור לבו". ועל מי שבוטח בה' אמר הכתוב (ירמיה יז, ז): "ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו", ונאמר (תהלים מ, ה): "אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו ולא פנה אל רהבים ושטי כזב.

בהמשך ההקדמה אומר: ואחת התועלות של הבטחון לעבודת ה' היא: שהבוטח בא-לקים, מביא אותו בטחונו על ה' שלא יעבוד לזולתו.

בפרק ג' אומר: ההקדמה השלישית היא: שיבטח על א-לקיו **לבדו**, בדברים שהוא חייב לבטוח עליו, ואל ישתף אליו אחר, כלומר שלא יבטח גם על ה' וגם על אחד הברואים, כי בזה שהוא משתף אליו את משהו אחר, הוא מאבד את בטחונו על א-לקיו... ודבר ידוע הוא, שאם מישהו ממנה שני ממונים או יותר למלא איזה תפקיד, אז אין למלוי זה ערך, וכל שכן שאם מישהו בוטח גם על הא-לקים וגם על זולתו, שבטחונו יהרס, ושבטחונו מפוצל זה יהיה סבה מספקת שימנע ממנו מה שהוא מקוה להשיג על ידו, כמו שכתוב (ירמיה יז, ה): "ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרעו ומן ה' יסור לבו". ומסביר בפתחי לב (למטה) בשם פת לחם: אם הוא בוטח על ה' ולהבדיל גם על משהו אחר, הוא נשאר קרח מכאן ומכאן (כי מישהו אחר באמת לא יכול לעזור לו, רק ה').

בשער יחוד המעשה בפתיחה מסביר רבינו בחיי: הואיל ובארנו בשער הקודם את הבטחון בא-לקים יתברך, מצאנו לנכון להסמיק אליו את ביאור חובת "יחוד מעשי העבודה לא-לקים", כלומר את החובה המוטלת עלינו לעשות את כל פעולות עבודת ה' מתוך כוונה לעבוד בהן את ה' **לבדו**, מפני שכוונה זו מזככת את המחשבה ומטהרת את הלב מתערובת של פניות פסולות המאבדות את ערכן של פעולות אלה.

בפרק א' וב' אומר רבינו בחיי: מהו פירושו של יחוד המעשה לא-לקים? - כוונת האדם בכל הפעולות הגלויות והנסתרות של עבודת ה', לעשות אותן לשם ה', רק כדי להיות על ידיהן לרצון לפני ה'... אך כיצד מגיע האדם לידי כך שיעשה את מעשיו לשם הא-לקים לבדו? על ידי עשר הקדמות, וכאשר הקדמות אלה מושרשות היטב בלב האדם, וברור לו כי הן היסודות שעבודתו מבוססת עליהן, והשרשים שמעשיו נובעים מהם, אז הוא עושה את עבודתו ואת מעשיו מתוך כוונה טהורה ולשמה לשם הא-

ל. והוא לא פונה אל אף אחד זולתו, ולא מצפה להשיג את מבוקשו ממשהו בלעדיו, והוא מכוון בעבודתו ובמעשיו להיות על ידם לרצון בעיני ה' לבדו. ההקדמה הראשונה היא: שיאמין בלב שלם ביחוד הא-לקים, כלומר **שאינ זולתו שום אלהות כלל** (הערת המעתיק: דהיינו שאין שום כח אחר שיש בידו להיטיב או להרע כמו שראינו לעיל), כמו שנתבאר בתחלת ספרי זה בשער היחוד.

בפרק ד' אומר רבינו בחיי: שלשה דברים גורמים לאדם לא לעשות את עבודת ה' לשם שמים. גורם אחד הוא שאין האדם מבין את הא-לקים ואת טובו. כלומר, שהוא לא מבין שהא-לקים כל יכול והוא **לבדו** מנהיג את העולם, ושהוא עושה לאדם רק טוב... ואינו יודע כי רק הבורא יתברך **לבדו** הוא שיכול לעשות לו טוב או רע. וסיבה זו של חוסר ידיעת הא-לקים יתברך, היא שמביאה גם את עובדי האלילים לעבוד לאליהם, כי מתוך שאין הם מכירים את הא-לקים יתברך, הם מיחסים לאליהם את היכולת לעשות להם טוב או רע. עד כאן דברי רבינו בחיי.

הלכות עבודה זרה להרמב"ם

כעת נביא הלכות מאוד חשובות משלשת הפרקים הראשונים ברמב"ם כדי להבין מה הם הגדרים האמתיים של עבודה זרה:

פרק א

א. בימי אנוש טעו בני האדם טעות גדולה, ונבערה עצת חכמי אותו הדור, ואנוש עצמו מן הטועים. וזו היתה טעותם. אמרו הואיל והא-ל ברא כוכבים אלו וגלגלים להנהיג את העולם ונתנם במרום וחלק להם כבוד, והם שמיים המשמשים לפניו, ראויים הם לשבחם ולפארם ולחלוק להם כבוד. וזה הוא רצון הא-ל ברוך הוא לגדל ולכבד מי שגדלו וכבדו, כמו שהמלך רוצה לכבד עבדיו והעומדים לפניו וזהו כבודו של מלך. כיון שעלה דבר זה על לבם התחילו לבנות לכוכבים היכלות ולהקריב להם קרבנות ולשבחם ולפארם בדברים ולהשתחוות למולן כדי להשיג רצון הבורא בדעתם הרעה. וזה היה עיקר עבודה זרה. וכך הם אומרים עובדיה היודעים עיקרה. לא שהם אומרים שאין שם אלו-ה אלא כוכב זה. הוא שירמיהו אומר מי לא ייראך מלך הגוים כי לך יאתה כי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם מאין כמות, ובאחת יבערו ויכסלו מוסר הבלים עץ הוא. כלומר הכל יודעין שאתה הוא הא-ל לבדך אבל טעותם וכסלותם שמדמין שזה ההבל רצונך הוא.

ב. ואחר שארכו הימים עמדו בבני האדם נביאי שקר ואמרו שהא-ל צוה להם ואמר להם עבדו כוכב פלוני, או כל הכוכבים, והקריבו לו ונסכו לו כך וכך ובנו לו היכל ועשו צורתו כדי להשתחוות לה כל העם הנשים והקטנים ושאר עם הארץ. ומודיע להם צורה שבדה מלבו ואומר זו היא צורת הכוכב הפלוני שהודיעוהו בנבואתו: והתחילו על דרך זו לעשות צורות בהיכלות ותחת האילנות ובראשי ההרים ועל הגבעות ומתקבצים ומשתחוים להם ואומרים לכל העם שזו הצורה **מטיבה ומריעה** וראוי לעבדה וליראה ממנה. והכומדין אומרים להם שבעבודה זו תרבו ותצליחו ועשו כך וכך ואל תעשו כך וכך. והתחילו כוזבים אחרים לעמוד ולומר שהכוכב עצמו או הגלגל או המלאך דבר עמהם ואמר להם עבדוני בכך וכך והודיע להם דרך עבודתו ועשו כך ואל תעשו כך. ופשט דבר זה בכל העולם לעבוד את הצורות בעבודות משונות זו מזו ולהקריב להן ולהשתחוות. וכיון שארכו הימים נשתקע השם הנכבד והנורא מפי כל היקום ומדעתם ולא הכירוהו. ונמצאו כל עם הארץ והנשים והקטנים אינן יודעין אלא הצורה של עץ ואבן וההיכל של בנין שנתחנכו מקטנותן להשתחוות להן ולעבדן ולהשבע בשמן. והחכמים שהיו בהן, כגון הכומדין וכיוצא בהן, מדמין שאין שם אלו-ה אלא הכוכבים והגלגלים שנעשו הצורות האלו בגללן ולדמותן. אבל צור העולמים לא היה שם מכירו ולא יודעו אלא יחידים בעולם כגון חנוך ומתושלח ונח ושם ועבר.

ועל דרך זו היה העולם מתגלגל והולך עד שנולד עמודו של עולם שהוא אברהם אבינו:

ג. כיון שנגמל איתן זה התחיל לשוטט בדעתו והוא קטן ולחשב ביום ובלילה, והיה תמיהה היאך אפשר שיהיה הגלגל הזה נוהג תמיד ולא יהיה לו מנהיג ומי יסובב אותו, לפי שאי אפשר שיסבב את עצמו. ולא היה לו לא מלמד ולא מודיע דבר אלא מושקע באור כשדים בין עובדי עבודה זרה הטפשים. ואביו ואמו וכל העם עובדים עבודה זרה והוא היה עובד עמהן, ולבו משוטט ומבין עד שהשיג דרך האמת והבין קו הצדק מדעתו הנכונה, וידע שיש שם אלו-ה אחד והוא מנהיג הגלגל והוא ברא הכל ואין בכל הנמצא אלוה חוץ ממנו. וידע שכל העם טועים. ודבר שגרם להם לטעות, זה שעובדים את הכוכבים ואת הצורות עד שאבד האמת מדעתם. ובן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו. כיון שהכיר וידע התחיל להשיב תשובות על בני אור כשדים ולערוך דין עמהם ולומר שאין זו דרך האמת שאתם הולכים בה. ושיבר הצלמים והתחיל להודיע לעם שאין ראוי לעבוד אלא לאלו-ה העולם ולו ראוי להשתחוות ולהקריב ולנסך כדי שיכירוהו כל הברואים הבאים.

וראוי לאבד ולשבר כל הצורות כדי שלא יטעו בהן כל העם כמו אלו שהן מדמין שאין שם אלוה אלא אלו. כיון שגבר עליהם בראיותיו בקש המלך להרגו, נעשה לו נס ויצא לחרן. והתחיל לעמוד ולקרות בקול גדול לכל העם ולהודיעם שיש אלו-ה אחד לכל העולם ולו ראוי לעבוד. והיה מהלך וקורא ומקבץ העם מעיר לעיר ומממלכה לממלכה עד שהגיע לארץ כנען והוא קורא, שנ' ויקרא שם בשם ה' א-ל עולם. וכיון שהיו העם מתקבצין לו ושואלין לו על דבריו היה מודיע לכל אחד ואחד לפי דעתו עד שיחזירוהו לדרך האמת, עד שנתקבצו אליו אלפים ורבבות, והם אנשי בית אברהם. ושתל בלבם העיקר הגדול הזה וחבר בו ספרים והודיעו ליצחק בנו. וישב יצחק מלמד ומחזיר. ויצחק הודיעו ליעקב ומינהו ללמד, וישב מלמד ומחזיר כל הנלוים אליו. ויעקב אבינו לימד בניו כולם. והבדיל לוי ומינהו ראש והושיבו ביישיבה ללמד דרך ה' ולשמור מצוות אברהם. וצוה את בניו שלא יפסיקו מבני לוי ממנוה אחר ממנוה כדי שלא ישתכח הלימוד. והיה הדבר הולך ומתגבר בבני יעקב ובנלוים עליהם ונעשית בעולם אומה שהיא יודעת את ה'. עד שארכו הימים לישראל במצרים וחזרו ללמוד מעשיהם ולעבוד עבודה זרה כמותן, חוץ משבט לוי שעמד במצות אבות. ומעולם לא עבד שבט לוי עבודה זרה. וכמעט קט היה והעיקר ששתל אברהם נעקר וחזרו בני יעקב לטעות העמים ותעייתם. ומאהבת ה' אותנו ומשמרו את השבועה לאברהם אבינו עשה משה רבינו ורבן של כל הנביאים ושלחו. כיון שנתנבא משה רבינו ובחר ה' בישראל לנחלה, הכתירן במצוות והודיעם דרך עבודתו, ומה יהיה משפט עבודה זרה וכל הטועים אחריה.

פרק ב

א. עיקר הציווי בעבודה זרה שלא לעבוד אחד מכל הברואים, לא מלאך ולא גלגל ולא כוכב ולא אחד מארבע היסודות ולא אחד מכל הנבראים מהם. ואע"פ שהעובד יודע שה' הוא הא-לקים והוא עובד הנברא הזה על דרך שעבד אנוש ואנשי דורו תחלה הרי זה עובד עבודה זרה. וענין זה הוא שהזהירה עליו תורה ואמרה ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח ואת הכוכבים וגו' אשר חלק ה' א-לקיך אותם לכל העמים וגו'. כלומר שמא תשוט בעין לבך ותראה שאלו הם המנהיגים את העולם, והם שחלק ה' אותם לכל העמים להיותם חיים והווים ונפסדים כמנהגו של עולם, ותאמר שראוי להשתחוות להן ולעבדן. ובענין הזה צוה ואמר השמרו לכם פן יפתה לבבכם.

כלומר שלא תטעו בהרהור הלב לעבוד אלו להיותם סרסור ביניכם ובין הבורא.

ב. ספרים רבים חברו עובדי עבודה זרה בעבודתה היאך עיקר עבודתה ומה משפטה ומעשיה. צונו הקב"ה שלא לקרות באותן הספרים כלל (הערת המעתיק: מבואר במגדל עוז כאן ובחינוך ומנחת חינוך מצוה כו ומצוה ריג שזהו לאו דאורייתא של "אל תפנו אל האלילים"), ולא נהרהר בה ולא בדבר מדבריה, ואפילו להסתכל בדמות הצורה אסור, שנאמר אל תפנו אל האלילים. ובענין הזה נאמר ופן תדרש לאלהיהם לאמר איכה

יעבדו, שלא תשאל על דרך עבודתה היאך הוא ואע"פ שאין אתה עובד, שדבר זה גורם לך להפנות אחריה ולעשות כמה שהן עושין שנ' ואעשה כן גם אני.

ג. וכל הלאוין האלו בענין אחד הן, והוא שלא יפנה אחר עבודה זרה. וכל הנפנה אחריה בדרך שהוא עושה בו מעשה הרי זה לוקה. ולא עבודה זרה בלבד הוא שאסור לפנות אחריה במחשבה, אלא כל מחשבה שגורמת לו לאדם לעקור עיקר מעיקרי התורה מזהרין אנו שלא להעלותה על לבנו ולא נסיח דעתנו לך ונחשב ונמשך אחר הרהורי הלב. מפני שדעתנו של אדם קצרה ולא כל הדעות יכולות להשיג האמת על בריו, ואם ימשך כל אדם אחר מחשבות לבו נמצא מחריב את העולם לפי קוצר דעתו. כיצד. פעמים יתור אחר עבודה זרה. ופעמים יחשב ביחוד הבורא שמא הוא שמא אינו. מה למעלה מה למטה מה לפניו מה לאחור. ופעמים בנבואה שמא היא אמת שמא אינה. ופעמים בתורה שמא היא מן השמים שמא אינה. ואינו יודע המדות שידון בהן עד שידע האמת על בריו, ונמצא יוצא לידי מינות. ועל ענין זה הזהירה תורה ונאמר בה ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם. כלומר לא ימשך כל אחד מכם אחר דעתו הקצרה וידמה שמחשבתו משגת האמת. כך אמרו חכמים אחרי לבבכם זו מינות ואחרי עיניכם זו זנות. ולא זה אע"פ שהוא גורם לאדם לטרדו מן העולם הבא, אין בו מלקות:

ד. מצות עבודה זרה כנגד כל המצות כולן היא. שנ' וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות האלה אשר דבר ה' אל משה את כל אשר צוה ה' א-לקיכם ביד משה מן היום וכו', ומפי השמועה למדו שבעבודה זרה הכתוב מדבר. הא למדת שכל המודה בעבודה זרה (הערת המעתיק: פירוש שמודה שישות פלונית מטיבה או מריעה) כופר בכל התורה כולה ובכל הנביאים ובכל מה שנצטוו הנביאים מאדם עד סוף העולם, שנ' מן היום אשר צוה ה' והלאה לדורותיכם. וכל הכופר בעבודה זרה (הערת המעתיק: פירוש שכופר שישות פלונית מטיבה או מריעה), מודה בכל התורה כולה. והיא (ע"ז) עיקר כל המצוות כולן:

ה. ישראל שעבד עבודה זרה הרי הוא כגוי לכל דבריו ואינו כישראל שעבר על עבירה שיש בה סקילה. ומשומד לעבודה זרה הרי הוא משומד לכל התורה כולה. וכן המינים מישראל אינן כישראל לדבר מן הדברים. ואין מקבלין אותן בתשובה לעולם שנ' כל באיה לא ישובו ולא ישיגו ארחות חיים. והמינים הם התרים אחר מחשבות לבם בסכלות בדברים שאמרנו, עד שנמצאו עוברים על גופי תורה להכעיס בשאט בנפש ביד רמה ואומרים שאין בזה עוון. ואסור לספר עמהן ולהשיב עליהן תשובה כלל שנ' אל תקרב אל פתח ביתה. ומחשבת מין לעבודה זרה.

ו. כל המודה בעבודה זרה שהיא אמת (הערת המעתיק: פירוש שמודה שישות פלונית מטיבה או מריעה או שצריכים אותה בשביל להתקרב לה' או לזכות לתשובה כפי שראינו לעיל), אע"פ שלא עבדה הרי זה מחרף ומגדף את השם הנכבד והנורא. ואחד העובד עבודה זרה ואחד המגדף את השם, שנ' והנפש אשר תעשה ביד רמה מן האזרח ומן הגר את ה' הוא מגדף. לפיכך תולין עובד עבודה זרה כמו שתולין את המגדף, ושניהם נסקלין: ומפני זה כללתי דין המגדף בהלכות עבודה זרה, ששניהם כופרים בעיקר הן.

פרק ג

א. כל העובד עבודה זרה ברצונו בזדון חייב כרת. ואם היו שם עדים והתראה נסקל. ואם עבד בשגגה מביא חטאת קבועה:

ב. עבודות הרבה קבעו עובדי עבודה זרה לכל צלם וצלם ולכל צורה וצורה, ועבודת זה אינה כעבודת זה. כגון פעור שעבודתו שיפער אדם עצמו לו. ומרקוליס שעבודתו שיזרוק לו אבנים או יסלק מלפניו אבנים. והרבה עבודות כגון אלו תקנו לשאר צלמים. לפיכך הפוער עצמו למרקוליס או שזרק אבן לפעור פטור עד שיעבוד אותו דרך עבודתו. שנ' איכה יעבדו הגוים האלה את אלהיהם ואעשה כן גם אני. ומפני זה הענין צריכין בית דין לידע דרכי העבודות. שאין סוקלין עובד עבודה זו עד שידעו שזו היא דרך עבודתו.

ג. ואזהרה של עבודות אלו וכיצא בהן הוא שכתוב ולא תעבדם: במה דברים אמורים בשאר עבודות חוץ ממשתחוה וזובח ומקטיר ומנסך. אבל העובד באחת מארבע עבודות אלו לאחד מכל מיני עבודה זרה חייב ואע"פ שאין דרך עבודתו בכך. כיצד. הרי שניסך לפעור או שזבח למרקולים חייב שנ' זובח לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו. זביחה בכלל עבודות היתה ולמה יצאת? לומר לך מה זביחה מיוחדת שעובדין בה לשם וחייב הזובח לאל אחר סקילה עליה, בין היתה דרך עבודתו בזביחה או אינה בזביחה, אף כל עבודה שהיא מיוחדת לשם (האחרונים אומרים שזה כולל תפילה, עיין נפש החיים שער ג' פרק ט) אם עבד בה לאל אחר בין שהיתה דרך עבודתו בכך בין שאינה בכך חייב עליה. לכך נאמר לא תשתחוה לאל אחר, לחייב על ההשתחויה אפילו אין דרך עבודתו בכך. והוא הין למקטיר ומנסך. וזורק ומנסך אחד הוא: ע"כ דברי הרמב"ם.

דברי הרמב"ן

כעת נביא חלקים מדברי הרמב"ן על הדברה השניה "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני" מפני חשיבותם להבנת גדרי עבודה זרה, וזה לשונו:

והנה הזהיר בדבור השני תחלה שלא נקבל לנו אדון מכל האלהים זולתי ה', ואחר כך אמר שלא נעשה פסל וכל תמונה להשתחוות להם ולא לעבדם בשום עבודה בעולם... והנה כולם אזהרות מעבודה זרה, וכולן חייבי מיתה. וטעם **על פני**, כי על פני הם, שאני מסתכל ומביט בכל עת ובכל מקום בעושים כן... שאני נמצא עמך תמיד ורואה אותך בסתר ובגלוי... **כי אנכי ה' א-לקיך** לבדי, ואין ראוי שתשתף עמי אחרים. ואנכי א-ל, תקיף, שיש לאל ידי, וקנא, שאקנא בנותן כבודי לאחר ותהלתי לפסילים. ולא נמצא בכתוב בשום מקום שיבוא לשון קנאה בשם הנכבד כי אם בענין עבודה זרה בלבד... וכך אמרו במכילתא בקנאה אני נפרע מע"ז אבל אני חנון ורחום בדברים אחרים. ולפי דעתי שיזכיר קנאה בע"ז בישראל בלבד, וטעם הקנאה כי ישראל סגולת השם הנכבד אשר הבדילים לו, כאשר פירשתי למעלה (יט, ה). והנה אם העם שלו משרתיו פונים אל אלהים אחרים יקנא בהם השם כאשר האיש מקנא באשתו בלכתה לאחרים, ובעבדו בעשות לו אדון אחר...

ובכאן אני מזכיר מה שיורו הכתובים בענין ע"ז, כי היו שלשה מינין. הראשונים החלו לעבוד את המלאכים שהם השכלים הנבדלים בעבור שידעו למקצתם שררה על האומות, כענין שכתוב (דניאל י, כ) שר מלכות יון ושר מלכות פרס, וחשבו שיש להם יכולת במ **להיטיב או להרע**, וכל אחד עובד לשר שלו... ואע"פ שהיו העובדים מודים שהכח הגדול והיכולת הגמורה לא-ל עליון... **והמין השני** בע"ז, שחזרו לעבוד לצבא השמים כפי משטרו על הארץ שלהם, **וחשבו** כי בעבודתם יגבר המזל ויועיל להם, כענין שכתוב (ירמיה ח, ב): ושטחום לשמש ולירח ולכל צבא השמים אשר אהבום ואשר עבדום ואשר הלכו אחריהם ואשר דרשום ואשר השתחוו להם, וכמו שנאמר בתורה באיסור של ע"ז (דברים יט) ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח ואת הכוכבים כל צבא השמים ונדחת והשתחוית להם ועבדתם אשר חלק ה' א-ל לקיך אותם לכל העמים תחת כל השמים. יאמר, כי בעבור שחלק השם אותם לכל העמים ונתן לכל עם כוכב ומזל לא תהיה נדח אחריהם לעבדם, ואלה האנשים הם שהחלו לעשות הצורות הרבות בפסילים והאשרים והחמנים, כי היו עושים צורות מזלם בשעות אשר להם הכח כפי מעלתם, והיו נותנים בעם, **כפי מחשבתם**, כח והצלחה... וממין העבודה הזאת היו מהם עובדים לאנשים, כי בראותם לאחד מבני האדם ממשלה גדולה ומזלו עולה מאוד כנבוכדנצר, היו אנשי ארצו חושבים כי בקבלם עליהם עבודתו **וכוונתם אליו** יעלה מזלם עם מזלו, והוא ג"כ יחשוב כי **בהדבק מחשבתם** בו תוסיף לו הצלחה בכח נפשותיהם המכוונות אליו. וזה היה דעת פרעה כדברי רבותינו (שמו"ד ט, ז), ודעת סנחריב שאמר הכתוב במחשבתו אעלה על במתי עב אדמה לעליון (ישעיה יד, יד), וחירם וחבריו שעשו עצמם אלוהות, כי היו רשעים לא שוטים גמורים. **והמין השלישי** בע"ז, אחר כך חזרו לעבוד את השדים שהם רוחות...

והנה התורה אסרה בדבור הזה השני כל עבודה בלתי לה' לבדו... ואמר כולם לא תשתחוה להם ולא תעבדם בשום עבודה כלל, ואפילו לא יהא דעתו להוציא עצמו מרשותו של הקב"ה, והנה ריקן כל העבודות כולן לשם המיוחד יתברך. ע"כ דברי הרמב"ן.

על הפסוק בדברים (לב, כא) "הם קנאוני בלא אל כעסוני בהבליהם ואני אקניאם בלא עם, בגוי נבל אכעיסם", אומר הרמב"ן: והנכון, שיאמר הם קנאוני בלא אל אמת, כי אין אלוה מבלעדי ה' ומושיע **אין** בלתו..

דברי האור החיים

כעת נביא דברי אור החיים על הדברה השניה "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני":

לא יהיה לך גוי. פירוש לצד שקדם לצוות על אמונתו יתברך (בדברה הראשונה), והוא דבר שעקרו בלב, לזה אמר כי כמו כן יצטרך להרחיק מלבו אלהות הזולת, הגם שלא יוציאנו בשפתיו, והוא שדקדק לומר בתיבת **לך**, פירוש אפילו במחשבתך, וכפי זה מצינו אזהרה למחשבת עבודה זרה שאמרו ז"ל בפסוק (יחזקאל יד, ה) "למען תפוש את בית ישראל בלבם אשר נזרו מעלי בגלוליהם כלם", שה' מעניש על מחשבת עבודה זרה, ואמרו ז"ל (מכות ה:): אין עונש בלא אזהרה, הרי לך אזהרתו.

עוד ירצה לומר, כי כל עבודה זרה שבעולם, אין פעולת העובד פועלת הדרגה בנעבד לעשותו אלהים, כאשר תעשנה פעולת איש ישראל, כי נותן כח גדול בבחינת הרע, וכופה ח"ו בחינה המעולה לפני בחינת הרע רח"ל, והוא אומרו לא יהיה לך אלהים, פירוש הויה שלך תעשנו אלהים.

עוד ירצה לומר, כי אל זר אשר יעשה אדם זולתו יתברך, הוא השופט נקמה מעובדהו, על דרך אומרו (ירמיה ב, יט) תיסרך רעתך.

עוד ירצה, כי בעשותו אל זולתו יתברך, מהנמנע שיהיה לו אחד, והגם שהוא לא ירצה לעבוד אלא לאחד, יתחייב לעשות רבים, כי אין אחד, והוא אומרו לא יהיה לשון יחיד, וגמר אומר אלהים אחרים, או ירצה לומר, כי כשיתחיל לעבוד אחד, לסוף יעבוד רבים, וצא ולמד מדברי נביאי ישראל ריבוי האלוהות שהיו ישראל עובדים בארץ בעונות.

ואומרו "על פני", יתבאר על פי מה שכתב הרמב"ם בפרק ט מהלכות יסודי התורה (הלכה א) כי יאמן נביא בדיבורו, אם יאמר לעבור על מצוה אחת ממצוות התורה לפי שעה על פי ה', ודוקא בשאר מצוות, חוץ מעבודה זרה שאפילו לפי שעה הרי זה נביא שקר וכן מוות הוא, וזה הוא אמרו **על פני**, פירוש בכל פרטי הזמנים, כי כבר הקדים הודעתו יתברך, בהזכרת שמו, כי הוא היה, והוה, ויהיה, באין הפסק, ומעתה הרי זה הכנים בכלל האיסור כל הימים, והשעות, והרגעים, שכולם בכלל איסור לא יהיה.

עוד ירצה באומרו **על פני**, רמז לשלול טענת כת הטועים שעושים עבודה זרה לאמצעי, לטענת שלילות המצאו חלילה וחס, לזה אמר **על פני**, פירוש כל הוה בעולם, הוא על פני, כי עיני ה' משוטטות בכל הארץ.

עוד ירצה, לתת טעם אזהרתו, כי כפי שכל אנושי ירחיק הדבר, מטעם כי כל עובד אינו עובד אלא לאחד ממשמשיו יתברך, ואדרבה מגדולת העבד, גדולת האדון נודעת, ואם כן העובד לשמש ולירח, הרי זה עובד עבדיו ומשמשיו יתברך, ולמה יקפיד ה' על הדבר, לזה אמר **על פני**, פירוש לסיבה שאני מתקעס על הדבר, שמשמים אל, ללא אל, ותיבת פני, לשון כעס, על דרך אומרו (להלן לג, יד) פני ילכו וגו', וכמו שאמר לבסוף אנכי וגו' א-ל קנא.

עוד ירצה, **על פני**, על סיבת פני, לבל תהיו נמנעים מהביט אל הא-לקים כי אין לך עונג בעולם כראות פני ה' בעולם הנשמות, כי הוא זה תכלית המקווה, והזהיר ה' לבל יסבבו מניעת עצמם מהשגה זו.

עוד ירצה על דרך אומרו (דברים כח, י) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך, ומעתה כשעובד אלהים אחרים הנה הוא משרה בחינת הרע על הפנים אשר שם קנתה הקדושה מקומה.

לא תעשה לך פסל וגו'. ונראה שיכוין לומר איסור מין עבודה זרה, חוץ מהמוזכר בפסוק לא יהיה לך, והוא כי יאמר אדם האמת כי ה' הוא הא-לקים, וכל זולתו אין, אבל לצד עוצם גדולתו, תתמעט תכונת האדם והשגתו לדבר לפניו ולשאול פרטי שאלותיו, כי אינו ממוסר גדר הכבוד, שתבוא בריה שפלה אפילו כמוני, ותשאל שאלות מלפני המלך הגדול והנורא, ולפעמים ירבה בפרטי צרכיו, דקים, ורבים, ואיך יהיה לו כל כך עצות פנים להרבות לשאול דקדוקי השאלות, אשר על כן יתיעץ בדעת יצרו, שיבחר לדבר דבריו לפני אחד ממשמשי עליון המשמשים לפניו במרום והוא יעזור לו, גם יהיה אמצעי לדבר דבריו לפני המלך הגדול בדבר הגדול אם יצטרך, ובאמצעות כן, כבד יכבד את השמש ההוא, ויברכהו, וישתחוה לפניו בדרך כל הכבוד והמעלה, שבזה יתרצה לשאת משאו עליו לעשות לו צרכיו. ודע כי טעות זה, בה טעו רוב העובדים עבודה זרה, כי יודעים הם שעובדים ללא אלוה, אלא כדי שיהיה להם לאמצעי וכו', כנזכר, ובחינה זו לא יקרא לה שם אלוה, אלא פסל, כי הוא יודע כי לא אלוה הוא, וזה הוא פסלותו, שאין בו כח אלהי, ופסולת הוא לפני העיקר, שהוא הבורא עולם, או קראו פסל, כי הוא עומד להתפסל כשיעבירונו ה' ממשלתו על ידי סיבה, או על ידי סיבת זה המשתחוה לו שיהיה גורם להתפסל, על דרך אומרו ז"ל (איכה רבתי ב, ה) במעשה דור המבול שאמרו אנו משביעים לשרים הממונים וכו', וה' העביר ממשלת השרים, כאומרו (ישעיה מג, כח) ואחלל שרי קודש. וצוה ה' גם על בחינה זו ואמר לא תעשה לך פסל, פירוש הגם כי לך בעצמך, בדעתך, שהוא פסל, ואע"פ כן לא תעשהו לך, וחזר ופירש מה הוא המעשה, ואמר לא תשתחוה להם וגו', ואמר הטעם להאיסור, כי אנכי ה' א-ל קנא, פירוש, מתקנא אני על הדבר הגם שיהיה בדרך זו.

ולהבין תוכן הכוונה, הנה מצינו לה' שהזכיר פרט זה של הקנאה, בפרשת נשא, דכתיב (במדבר ה, יד) ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו וגו', הנה לפעמים יתקנא אדם באשתו על בנו ועל עבדו, וכבר ידעת כי ישראל בבחינת כלה הם, כרמוז באורך בספר קדש הקדשים שיר השירים, ומעתה כשישראל עושים להם בעלים, הגם שלא ימרדו ולא יכחדו בבורא כי הוא אדון האדונים, השכל יחייב כי יתקנא הבעל, והמשל בזה, אשת מלך, כי תאהב עבד מלך, או בנו להכין דקדוקי פרטיהם הצריכין להם, ותחבקהו, ותנשקהו, האם לא יתקנא המלך לדוקרה בחרב, כמו כן הדבר הזה, והמבחין אופן דביקות נפש, עם בני ישראל עם הבורא, בחפיצה, בחשיקה, בדביקה, באהבה רבה, ישיג התבוננות המושכל, והוא מה שאמר כי אנכי ה' א-לקיך, דקדק לומר א-לקיך, לרמוז האמור, והוא סוד השראת שכינתו יתברך על ישראל, וייחוד שמו, המשכיל יבין...

ובדרך רמז ירמוז, אמרו לא תעשה לך פסל, פירוש שלא יפסול את עצמו, כי בחטא האדם בעון עבודה זרה שהוא כנגד כל התורה כולה (רש"י דברים יא, כח) מטבעו נפסל ויוסר צלם א-לקי, דכתיב (תהלים לט, ז) אך בצלם יתהלך איש, ולא יראו פניו למעלה, ונכנס בגדר איסור לבני א-ל חי לבל יסתכלו בפניו, כמאמר הנביא למלך ישראל לולי פני יהושפט וגו' (מלכים ב, ג, יד). ע"כ דברי האור החיים.

דברי הספורנו

כעת נביא דברי הספורנו על הדברה השניה "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני":

לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. אף על פי שתקבלו מלכותי לא תעבוד זולתי, כעובד לעבד המלך, על דרך את ה' היו יראים ואת אלהיהם היו עובדים (מ"ב יז, לג).

על פני. שאין חולקין כבוד לעבדים במקום האדון, ואני בכל מקום על אופן אחד בשוה.

א-ל קנא. לא חפצתי שהעובד אותי יעבוד גם זולתי, כי אין ביני ובין זולתי שום הדמות, וראוי לקנא על כבודי שיותן לאחר בלתי ראוי לו.

דברי הספורנו על הפסוק "שמע ישראל ה' א-לקינו ה' אחד":

שמע ישראל. התבונן והבן זה. ה'. נותן המציאות. **א-לקינו.** הוא נבחר שבנבדלים אצנו, אשר ממנו נקוה להשיג חפצנו בלי אמצעי. ומצד היותו עליון בכחו הנורא, הנה לו לבדו ראוי להשתחוות. ומצד שממנו תקותנו בלי אמצעי, ראוי שאליו לבדו נתפלל ונעבוד. **ה' אחד.** ובהיותו נותן המציאות אחר אפיסות מוחלט, התבאר שאין נמצא זולתו ממין מציאותו, ושהוא נבדל במין ממציאות עולם הנפסדים, וממציאות עולם הגלגלים, וממציאות עולם המלאכים, באופן שהוא יחיד בעולמו הרביעי. וזה נראה שנרמז בהיות אות הדל"ת של אחד גדולה. ובאות העי"ן של שמע הגדולה נרמז שראוי לפקוח עין, ולהגדיל העיון בזה, ולזה אמרו ז"ל ובלבד שיאריך בדל"ת של אחד, למען יכוון לזה.

דברי הספורנו בפרשת ציצית על הפסוק "אני ה' א-לקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לא-לקים, אני ה' א-לקיכם":

אני ה' א-לקיכם וגו'. שמצד שאני א-לקיכם, שאתם מכירים שאני הוא הקדמון הראוי שתעבדוהו ואלי תתפללו. **הוצאתי אתכם מארץ מצרים.** כדי שתזכו שאהיה לכם לא-לקים, שתהיה התמדת מציאותכם ממני **בלתי אמצעי**, שמציאות כזה לא ישתנה ולא יפסד בשום אופן...עכ"ל הספורנו.

איסורים נוספים הנכללים בעבודה זרה

אחרי שראינו מהי ההגדרה של עבודה זרה, עכשיו נוכיח שכשמישהו מאמין בישות מסוימת שהיא מטיבה או מריעה או שצריך אותה בשביל להתקרב לה' (כפי שהגדרנו בתחילת הקונטרס אות ו'), חוץ מזה שהוא עובר על "לא יהיה לך" ויצא מכלל ישראל כמו שהבאנו לעיל בארוכה, וחוץ מגדרי עבודה זרה במעשה, חל עליו איסורים נוספים והם:

א. להלל ולשבח אותה ישות

ב. להזכיר בשמה

ג. להשבע באותה ישות

ד. להדבק באותה ישות, דהיינו להתקשר אליה ולאהוב אותה

ה. ליראה מאותה ישות

ו. ללכת בדרכיה של אותה ישות ז. לשמור מצוות של אותה ישות ח. לשמוע בקולה

ט. לזמר לכבוד אותה ישות

י. להודות לאותה ישות

יא. לדרוש אחר אותה ישות

יב. להשתחוות לאותה ישות

יג. לבטוח באותה ישות לישועה

בפרשת נביא שקר (דברים יג, ב) אחרי שה' מצוה אותנו לא לשמוע בקול הנביא האומר לנו לעבוד עבודה זרה, הפסוק אומר (יג, ה) "אחרי ה' א-לקיכם תלכו ואתו תיראו ואת מצותיו תשמרו ובקלו תשמעו ואתו תעבדו ובו תדבקו", והרמב"ן, אור החיים (נביא דבריו לקמן בנושא נביא שקר) ועוד, מסבירים שהפסוק בא לומר שנעשה את אותם דברים רק לה', ובא לשלול שלא נעשה את אותם דברים לאותה ישות שהנביא שקר מנסה להטעות אותנו אחריה. נביא כעת את דברי הרמב"ן בדברים (יא כב):

ולדבקה בו. נאמר ביהושע (כג ז-ח) "ובשם אלהיהם לא תזכירו ולא תשביעו ולא תעבדום ולא תשתחוו להם כי אם בה' א-לקיכם תדבקו כאשר עשיתם עד היום הזה", אם כן היא אזהרה מאזהרות ע"ז, שלא תפרד מחשבתו מן השם אל אלהים אחרים, שלא יחשוב שיהיה בע"ז שום עיקר אלא הכל אפס ואין. והנה זה כמו שאמר עוד (להלן יג, ה) "ואותו תעבדו ובו תדבקו", והכוונה להזהיר שלא יעבוד ה' וזולתו אלא לה' לבדו יעבוד **בלבו** ובמעשיו. ע"כ דברי הרמב"ן.

על מה שכתוב בפסוק (יג, ה) "ואותו תיראו", אומר הרמב"ן: שתאמינו כי **הוא** אשר בידו נפש כל חי ובידו להמית ולהחיות ופוקד עון ומשלם שכר.

על הפסוק בדברים (י, כא): "הוא תהלתך והוא א-לקיך אשר עשה אתך את הגדולות ואת הנוראות האלה אשר ראו עיניך", אומר רמב"ן: הוא יהיה תהלתך, שתתן **כל** תהלתך אליו, אותו תהלל תמיד וכבודו לאחר לא תתן ותהלתו לפסילים, ולא אל האלהים והאדונים הנזכרים.

בספר המצות לרמב"ם (שורש תשיעי ד"ה המין הראשון), מסביר הרמב"ן את הלאו שבכללות של (דברים ו, יד) "לא תלכון אחרי אלהים אחרים", שבעצם כולל בתוכו הרבה איסורים של עבודה זרה, וזה לשונו: ...וכן המגפף והמנשק לע"ז ומכבד ומרביץ לפניו אמרו שם (סנהדרין סג): שהוא לאו שבכללות ואין לוקין על אחד מהם וגו' אבל כוונתם באמרם שהוא לאו שבכללות מפני שהמניעה מהם בשלא כדרכה הוא מה שהזהיר ית' (ואתחנן ו) "לא תלכון אחרי אלהים אחרים", שנכנסים תחתיו עניינים שאמר הכתוב (שם) "את ה' א-לקיך תירא ואתו תעבד ובשמו תשבע", והזהיר שלא נלך אחר עבודה זרה באלו **ולא בזולתם**, שלא לירא ממנה ולא לעבדה **בשום כבוד בעולם** כגון בגפוף ונשוק **וזולתם**, אפילו שלא כדרכה, ולא להשבע בשמה, וגם יכנס בו שלא לשאול על העתידות ממנה. ואם שמענו אותם משמה **שלא נלך אחר עצתם**. וכגון זה לאו שבכללות הוא...עכ"ל הרמב"ן.

כתוב בירמיה (ח, ב) "ושטחום לשמש ולירח ולכל צבא השמים אשר **אֱהָבוּם** ואשר **עֲבָדוּם** ואשר **הִלְכוּ אַחֲרֵיהֶם** ואשר **דִּרְשׁוּם** ואשר **הִשְׁתַּחֲוּוּ** להם". מכאן רואים שכל הדברים האלו אסורים לעשות לישות שמאמינים שהיא מיטיבה, אלא רק לה' יתברך.

במסכת מכות (טז) יש מחלוקת מיהו ה"מגדף". דעת רבי אלעזר בן עזריה שזהו העובד עבודה זרה, **כגון המשורר והמזמר** לכבוד עבודה זרה. ועל פיו דינו בסקילה וכת. מכאן שלשיר לכבוד ישות (שהגדרנו לעיל אות ו) זה דבר מאוד חמור.

בתחלת מסכת ע"ז לומדים אנו את האיסור לשאת ולתת עם עובדי ע"ז סמוך ליום אידם (יום שהם הולכים לעבוד ע"ז). כתוב בפירוש שהסיבה לא לשאת ולתת איתם משום שאנו נגרום להם להודות לע"ז שלהם. רואים שלהודות לע"ז זה חלק מאיסור ע"ז.

מהפסוק בישעיה (מב, יז): "נסגו אחור יבשו בשת הבוטחים בפסל האומרים למסכה אתם אלהינו", מבואר שאחד האיסורים בע"ז זה לבטוח בישות זאת [לתיקון או ישועה וכדומה], ומי שעושה כן נסוג אחור ויבוא לידי בושת. עיין לעיל עמ' 30 בדברי החובת הלבבות. יסוד זה אנו בעצם מזכירים כל יום בתפלת י"ח: "ותן שכר טוב לכל הבוטחים בשמך **באמת** (כלומר רק בשמך), ושים חלקנו

עמהם לעולם, **ולא נבוש כי בך בטחנו** (פירוש רק בך)...". [ומה נורא להתבונן על גודל החשיבות בלבטוח בה' לבדו לישועתנו ותיקונינו, עד שחז"ל קבעו ברכה מיוחדת על כך].

נביא שקר

בפרשת נביא שקר (דברים י, ב) ה' מצוה אותנו לא לשמוע מנביא, אפילו הוא מוחזק לנו לנביא אמת, אם הוא אומר לנו אפילו לפי שעה לעבוד עבודה זרה, ואפילו הוא עושה אותות ומופתים להוכיח כדבריו. כתוב בפסוק (יג, ד) "לא תשמע אל דברי הנביא ההוא או אל חולם החלום ההוא כי מנסה ה' א-לקיכם אתכם לדעת הישכם אהבים את ה' א-לקיכם בכל לבבכם ובכל נפשכם". אומר רש"י: ואם תאמר מפני מה נותן לו הקב"ה ממשלה לעשות אות? כי מנסה ה' א-לקיכם אתכם.

אומר הרמב"ן: האיש הזה שיקרא עצמו נביא ויצוה לעבוד ע"ז, על דרך הפשט נביא הע"ז הוא שיאמר צלם פעור שלחני אליכם שהוא האלהים וצוה שתעבדוהו בכך וכך, והוא שאמר בו הכתוב עוד (להלן יח, כ) "ואשר ידבר בשם אלהים אחרים ומת", כי כל מתנבא בשם אלהים אחרים לעבוד אותם יתנבא כי הם לו לאלהיו, והזכירו שם עם נביאי השקר. אבל העולה בזה מדברי רבותינו (סנהדרין ז, ב), כי זה הנביא הנזכר בכאן מתנבא בשם ה', יאמר השם הנכבד שלחני שתעבדו לפעור כי היה השותף עמו במעשה בראשית, או שהוא גדול מכל האלהים לפניו ורוצה שיעבדו אליו. והם ז"ל הזכירו, כי אפילו יאמר שיעבדו לע"ז אפילו שעה אחת בלבד, כגון שיאמר **עבדו לפעור היום הזה בלבד ותצליחו בדבר פלוני כי כן הרצון לפני השם הנכבד**, הוא חייב מיתה, וגם זה הוא כפשוטו של מקרא. והנה צוה הכתוב שלא נשמע למתנבא בשם ה' לעבוד ע"ז כלל, ולא נביט באותות ומופתים שיעשה, והזכיר הטעם מפני שאנחנו ידענו יציאת מצרים שהוא מעשה ממש לא חזיון ולא מראה, כי לה' הארץ והוא המחדש והחפץ והיכול ואין אלהים מלבדו, וידענו ממעמד הר סיני כי הוא פנים בפנים צוה אותנו ללכת בדרך הזה **שלא נעבוד לזולתו כלל, וכבודו לאחר לא נתן**, וזה טעם **אשר צוה ה' א-לקיך** (פסוק ו). והנה דבר סרה על השם, שלא צוהו ככה מעולם, או סרה דבר על כבודו, שאין ראוי לעבוד לאל אחר. וטעם "כי מנסה ה' א-לקיכם אתכם", לאמר כי ענין המופת אשר בא והראהו השם לזה בחלומו או בכיהונו, רצון הא-לקים היה בו לנסותכם באהבתו..ע"כ דברי הרמב"ן.

נביא את דברי הספורנו בנושא אבל נביא מהפסוק הקודם שכתוב בו (יג, א): "את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אתו תשמרו לעשות לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו". אומר הספורנו: **לא תסוף עליו**. כי אולי תוסיף דבר נמאס אצלו יתברך, כמו שיהיה אם תרצה להוסיף מיני עבודות לא-ל יתברך, שלפעמים תהיה העבודה הנוספת דבר נמאס אצלו יתברך, כמו שריפת הבנים.. **לא תשמע אל דברי הנביא ההוא**. לא תפנה אל דבריו לראות אם יש ממש בקצתם, כי אין ספק שכל דבריו שקר שבדא מלבו הכל להרע, כאמרו כי דבר סרה. והאות והמופת נעשה על ידי כישוף או תחבולה וזולתם, לא מכח נבואה שבאה לו.. **כי מנסה ה' א-לקיכם אתכם**. כי כשתחשבו לאויב את המדבר נגד א-לקיכם, תהיו מנוסים לפניו לאוהבים.. **אחרי ה' א-לקיכם תלכו**. כענין והלכת בדרכיו ולא בדרכים שיאמר נביא או חולם להדיחך מן הדרך. **ואתו תיראו**. אף על פי שהיה אותו הנביא אצלך כבר אדם חשוב ונורא, ומגזם עתה, תבטל יראת הנביא מפני יראת הא-ל יתברך. **ובקלו תשמעו**. במה שיצוה על ידי נביאיו לקיום תורתו ולקידוש שמו, כענין אליהו בהר הכרמל, לא בקול זה המבטל את כל מצות הא-ל יתעלה. **ואתו תעבדו**. לבדו, כאמרו (שמות כב, יט) "זובח לאלהים יחרם" כמו שהתבאר במקומו. **ובו תדבקון**. שיהיה תכלית כל פעולתכם לעשות רצונו...עכ"ל הספורנו.

כעת נביא את דברי אור החיים בנושא נביא שקר:

כי יקום בקרבך נביא. אמרו נביא, פירושו אפילו הוא מוחזק לנביא, הגם שיהיה נאמן אצלך, אם אמר לך לעבור על איזו מצוה לפי שעה כאלהו בה הכרמל וכו', אע"פ כן אם יאמר לך שתעבוד עבודה זרה, חייב מיתה. **אחרי ה' א-לקיכם תלכו ואותו תיראו**

ואת מצותי תשמרו ובקלו תשמעו ואותו תעבדו ובו תדבקו. קשה למה הפסיק בפסוק זה באמצע משפט נביא שקר שהרי אחריו הוא אומר והנביא ההוא וגו' יומת, שהיה לו לאמרו אחר פסוק והנביא וגו', עוד צריך לדעת למה האריך כל אלה הדברים, תלכו, תיראו, תשמרו, תשמעו, תעבדו, תדבקו. ונראה שבא להעיר הדברים הכללים שישנם בעבודת ה', כדי שתדע מהם לחייב הנביא והחולם כשיאמר לעשות אחת מהנה לעבודה זרה, והתחיל לומר אחרי ה' א-לקיכם תלכו זו מצות "קבלת מלכות שמים", ללכת אחרי ה' ולא אחרי זולתו, הא למדת שאם אמר הנביא לקבל עליהם עבודה זרה ללכת אחריה חייב... ואמרו **ואותו תיראו**. פירוש דוקא אותו תיראו ולא לעבודה זרה, הכוונה שאם בא לומר יראו מעבודה זרה פלונית, הגם שלא אמר לעשות לה דבר, ולא לעבודה, אלא ליראה שמא תריע לו, ואין זה ממעט יראתו יתברך, אע"פ כן חייב מיתה, כי "אותו לבד יראו". ואמרו **ואת מצותי תשמרו**. מצותי ולא מצות עבודה זרה, הכוונה בזה שאם תצווה עבודה זרה לעשות דבר שיש בו הנאה, כגון שתאמר עבודה זרה מי שירצה להרויח יעשה דבר זה וירויח, וכדומה לזה, ואין במעשה זה דבר שנוגע לעבודה זרה, ויש מקום לומר כיון שאין בדבר זה מין עבודה אין בכך כלום, תלמוד לומר מצותי יתברך תשמרו. ואם בא הנביא לומר שה' צוה לו שיעשו דברי עבודה זרה בזה ויצליחו, יומת. ואמרו **ובקלו תשמעו**. פירוש דוקא בקולו יתברך, הוא שיש לכם לשמוע ללמוד וללמד אמרותיו הטהורות, ולא בקולה של עבודה זרה, שאם עבודה זרה אמרה איזו אמרים אסור לשמעם, ואם בא הנביא ואמר שצוה ה' לילך לעבודה זרה לשמוע דבריה, הגם שאין בהם לא מעשה ולא ליראה ממנה, אע"פ כן יומת. ואמרו **ואותו תעבדו**. פירוש לה' ולא לזולתו. ע"כ דברי האור החיים.

נפש החיים על עבודה זרה

כעת נביא חלק מדברי נפש החיים (שער ג פרק ט) בהסבירו איסור ע"ז:

וזהו "וידעת היום והשבת אל לבבך כי ה' הוא הא-לקים". היינו, **שלא לכוון להשתעבד ולהתדבק בשום עבודה, לאיזה כח או כחות פרטים אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת, רק לכוון הכל לשם העצם המיוחד הוי"ה יתברך שמו...**

ומהם שהיו משתעבדים ומזבחים ומקטרים לאיזה אדם שראו שכח ממשלת מזלו גדול מאד בחשבם, שעל ידי **השתעבדם ועבודתם אליו**, יעלה מזלם עם מזלו.

ומהם שהתדבקו לעבודת איזה אנשים כדי להמשיך השפעת אמונת אמון ועניני עתידות. וזהו הכל ע"ז גמורה, ובכלל "לא יהיה לך אלהים אחרים", כמו שכתב הכל הרמב"ן ז"ל בפרושו על התורה (שמות כ ג)...

ואפילו להשתעבד **ולהתדבק באיזה עבודה**, לבחינת רוח הקודש שבאיזה אדם נביא ובעל רוח הקודש, גם זה נקרא עבודה זרה ממש. כמו שמצינו בנבוכדנצר שהשתחוה לדניאל, גם כן לא בעבור שהחזיקו לאלוה בורא כל, אלא שכוון בהשתחויתו להשתעבד ולהתדבק לרוח הקודש שבו...

ויש לפרש על פי זה הכתוב "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני", רצה לומר שלא לכוון חס ושלוש בשום דבר לאיזה בחינה וכח פרטי, אפילו אם יהיה אותו הכח בחינת "פני", היינו אפילו לפרט רוח הקדש שבאיזה אדם, או פרט בחינת הקדושה שבאיזה כח עליון שבעליונים, וכענין מאמרם ז"ל (ר"ה כד:) על "לא תעשון אתי" אפילו דמות שמישי המשמשין לפני במרום...

בסוף פרק י"ד כותב: ועתה מבאר כונתם ז"ל במאמרם (ברכות לא:) שהמתפלל צריך שיכוון את לבו למקום. וכן מאמרם ז"ל באבות: "וכשאתה מתפלל אל תעש וכו", אלא רחמים ותחנונים לפני המקום ברוך הוא. רצה לומר, שצריך להזהר בנפשו מאד, שלא לכוון ולשום מגמת לבו בתפלתו ח"ו לשום ספירה, אפילו מהנאצלים. ולא זו בלבד שלא לכוון לשום ספירה וכח עליון לבד, כי הוא

עבודה ללא א-לקי אמת וקיצוץ נטיעות ח"ו. אלא, שגם ראוי ונכון, שיבטל ברצונו, בטול גמור, כל הכחות עליונים ותחתונים, וגם כל כחותיו, כאלו אינם במציאות... ולכוון ולהדביק טהרת לבו בתפלתו **רק למקומו של עולם**, הוא יחידו של עולם, אין סוף ברוך הוא, הממלא כל העולם והעולמות כולם, ולית אתר פנוי מניה. ע"כ דברי הנפש החיים.

פרק ד - עוד פסקים חשובים לדורינו

אסור לשתף שם שמים ודבר אחר

הגמרא בסנהדרין (סג.) מביאה ברייתא: כל המשתף שם שמים ודבר אחר נעקר מן העולם, שנאמר בלתי לה' לבדו. דהיינו שאסור להשוות משהו לה' יתברך ובכך לייחס לו כחות רוחניים. דוגמא, אם אדם נוצרי אומר "אני חייב את החיים שלי לה' וליש"ו", או יהודי אומר "אני חייב את החיים שלי לה' ולרבי שמעון".

הבן יהוידע (בן איש חי) (סנהדרין סג.) מקשה שהפסוק "ויאמינו בה' ובמשה עבדו" לכאורה עצמו משתף שם שמים ודבר אחר, וז"ל: עדיין יש להקשות ממה שכתוב (שמות יד, לא) **ויאמינו בה' ובמשה עבדו**, הרי משה בענין האמונה, וידוע דהאמונה שייכת לאלוקות. ומתריץ: ונראה לי בס"ד כיון דאמר ובמשה **עבדו** הרי פירש שמשה הוא עבד הא-לקים ואין משה אלקים (בעל כחות) חס ושלום. ע"ש שהוא מסביר שמפני שפסוק זה נאמר מפי הגבורה אין לנו לחשוש שה' התכוון לשתף שם שמים ודבר אחר, דהיינו לייחס למשה כחות, כי זה נוגד את מה שהוא צווה בתורה. והראיה שכתוב "ובמשה **עבדו**". אבל (כלשוננו שם): "אם אדם ידבר דברים מעצמו, צריך להזהר שלא לשתף שם שמים ודבר אחר". וזאת מכיון ש (כלשוננו שם): "כל דבר שהאדם אומר מדעתו ומעצמו אסור לו לשתף שם שמים ודבר אחר, כי השומע אומר זה מתכוין לרעה להיות נוגע בכבודו יתברך" (לייחס לו כחות כמו ה' או לעשותו ישות אמצעית שצריכים אותה). נסכם את דברי הבן יהוידע כך: הפסוק ויאמינו בה' ובמשה עבדו בעצם יכול להתפרש לשתי פנים. אבל מכיון שה' אמר את הפסוק הזה אנו לא חוששים שה' התכוון לייחס למשה כוחות כי זה נוגד את מה שה' צווה שאסור לשתף שם שמים ודבר אחר. וההוכחה שה' לא התכוון לשתף היא מהמלים "ובמשה **עבדו**". יוצא מדברי הבן יהוידע דבר מחריד: אם אדם אומר את הפסוק "ויאמינו בה' ובמשה עבדו" והוא לא מתכוין כמו שהבן יהוידע מסביר שמשה הוא רק עבדו, אלא הוא מתכוין אדרבא לייחס למשה כוחות ולהביא ראיה מפסוק זה שאנו צריכים ישות אמצעית, קרוב לודאי שהוא בעצם עובר על הצווי החמור שלא לשתף שם שמים ודבר אחר, כי הוא מגלה את דעתו שהוא מפרש את הפסוק בדיוק באופן שה' צווה לבל נפרש אותו כך. והוא צריך לפחד כי חז"ל אומרים שהעובר על זה נעקר מן העולם.

חשוב לציין שאונקלוס ברוח קדשו תרגם "והמינו במימרא דה' **ובנביאות** משה עבדה", כדי להדגיש שלא האמינו במשה בתור בעל כחות, אלא רק בנבואתו.

המלבי"ם מפרש: והאמינו בה' ושמשה הוא עבדו נאמן ביתו.

ההעמק דבר מפרש: שעד כה היה מקום עדיין לחשוב אולי כח משה בכשוף או בידיעת שמות הקודש גדול כ"כ לעשות כל המכות וגם קריעת ים סוף, אבל עתה שראו הגמול לכל אחד בהשגחה כפי מעשיו, האמינו כי **יד ה' הוא**, ומשה הוא עבדו ולא עושה מדעתו ח"ו.

הגר"א מבאר בביאורו להגדה של פסח על המאמר "ויוציאנו ה' ממצרים... ולא על ידי שליח וכו'" וז"ל: בכל סיפור יציאת מצרים אין לנו זכרון לזכור ח"ו את משה, כי אסור לנו לשותף שום דבר לכבודו ולעצמו (של ה'), ואין השבח תלוי במשה, רק בה' לבדו. וכל המשתף שם שמים ודבר אחר נעקר מן העולם. ולכן כתיב ויאמינו בה' ובמשה **עבדו**, כלומר לא לגדולת משה נאמר זה, אדרבה להאמנת ישראל וענות משה, שהאמינו שה' עשה כל זאת, ומשה אינו רק עבדו, ככל הברואים שבעולם שמחוייבין לעשות רצונו, וכו'. עכ"ל הגר"א.

ה"אור שמח" כתב בספרו "משך חכמה" (דברים ד, ט): ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש וירח... שתחשבם למשפיעים זולת ההשגחה... ובוא וראה, כי אינך צריך להכנע כלל מן המנהיג, כי מי הוא היותר מנהיג בין כל הנבראים בשמים ובארץ יותר ממשה, ובכל זאת "ה' התאנף בי כו' לבלתי עברי כו' כי אנכי מת כו', אינני עובר את הירדן ואתם עוברים וירשתם", הרי אתה רואה איך המנהיג הוא ברצון הבורא, לפעול על ידו כגרזן ביד החוצב, ואין לו שום יתרון עליך, אדרבא אתה עובר את הירדן ומשה איננו עובר... עוד שם (שמות לב, ט): אין חילוק לכל עניני התורה בין במקום בין בזמן. וכן הוא שווה בין לאדם הגבוה שבגבוהים, משה איש ה-לקים, להשפל שבשפלים, ואם יעבור אחד מהמה על אחת ממצות ה' דת אחד לו עם השפל שבשפלים, ומשה לא קראו התורה רק סרסור (ע' דברים ה, ה) אבל אין התייחסות התורה לו, והתורה היא מחויבת המציאות, כי קוב"ה ואורייתא חד, ומציאותה תלויה רק בעילת העילות ית"ש... ועל זה צווח משה ככרוכיא: האם תדמו כי אני ענין ואיזה קדושה בלתי מצות ה' עד כי בהעדר כבודי עשיתם לכם עגל, חלילה, **גם אני איש כמוכם**, והתורה אינה תלויה בי, ואף אם לא באתי, היתה התורה במציאותה בלי שינוי חלילה. ואל תדמו כי המקדש והמשכן המה ענינים קדושים בעצמם, חלילה, ויותר מזה הלוחות מכתב א-לקים המה, אינם קדושים בעצמם וכו', סוף דבר, **אין שום ענין קדוש בעולם שתיוחס לו העבודה והכניעה, רק השי"ת שמו הוא קדוש, ולו נאווה תהילה ועבודה... עכ"ל המשך חכמה.**

ה"אזנים לתורה" להגר"ר זלמן סורוצקין (שמות כז, כ) פירש מדוע דוקא פרשת תצוה, ממנה הושמט שמו של משה רבינו, נבחרה להקרא בשבוע שחלו בו יום הולדתו ויום הסתלקותו, וכך כותב: רצו חכמינו ז"ל להבליט את אופיה של אמונת ישראל הטהורה, שלא העמידה את המחוקק, איש הא-לקים, במרכז הפולחן הדתי ועבודת ה' כמו שאנו רואים באמונות אחרות, שכל החגים והמועדים סובבים והולכים אחרי חייו הפרטיים של המחוקק. החג היותר גדול הוא יום הולדת את המחוקק, ואחריו בה יום המיתה שלו... וזה עושה רושם כי הכל נברא לכבודו, וכל האמונה היא רק בו. ולכבוד עצמו הוא דורש, שכל המחזיק בכנף בגדו יש לו חלק לעזה"ב, כאילו הוא הבעלים על עזה"ב... לא כן הוא חלק יעקב ותורתו. המחוקק נשאר "נחבא אל הכלים", אין העם (מלבד הלומדים, שחישיבו ומצאו שמת ב' באדר, ומסתמא גם נולד בו...) יודע את יום הולדת את משה או את יום שנפטר בו, ומכל שכן שאין חוגגים את הימים הגדולים האלה... וכשאנו קוראים בשבוע שחל בו יום הלידה והפטירה של המחוקק, בסדר ש"נמחה" שמו ממנו, אנו מחליטים כי ה' הוא מחוקקנו ולא חלו בתוה"ק ידי אדם... עכ"ל.

בזמן ירמיה הנביא ה' כעס על עם ישראל וכך אומר לירמיה (ירמיה טו, א): "ויאמר ה' אלי אם יעמד משה ושמואל לפני אין נפשי אל העם הזה שלח מעל פני ויצאו". מסביר הרד"ק: למה תרבה בתפלה לפני, כי אם יעמוד משה ושמואל לפני בתפילה שהיו גדולים ממך, אם יעמדו הם לפני אין נפשי אל העם הזה. נפשי רוצה לומר רצוני. עכ"ל.

רואים אנו שני דברים מפסוק זה. קודם כל שלמשה אין שום כח להיטיב אלא רק לה' יש כח להיטיב, והכח היחיד שיש למשה זה להתפלל לה' בשביל עם ישראל שה' ייטיב עמנו [וחשוב להדגיש שמדובר פה על תפילתו של משה על עם ישראל באופן כללי ולא באופן פרטני על יחידים]. שנית, רואים שגם אם משה יתפלל עלינו, לא בהכרח שתפלתו תתקבל, ואפילו אם הוא יתפלל

ביחד עם שמואל הנביא (השקול כמשה ואהרן). ועוד הוכחה לזה מן התורה שכשחטאו ישראל בעגל אמר משה (שמות לב, ל): "אתם חטאתם חטאה גדלה ועתה אעלה אל ה' **אולי** אכפרה בעד חטאתכם".

וחשוב מאוד לציין שבכל התורה כל מקום שנזכר משה רבינו, לא רואים שום מקום שמיוחס אליו כוחות להיטיב או להרע או שצריכים לעבוד את ה' דרכו. אדרבה, משה הזהיר אותנו כל כך הרבה שלא נשתף אחר בעבודתו יתברך. ושהתלוננו על שרצו מים ואוכל הוא אמר "ונחנו מה כי תלינו עלינו", כלומר אני אין לי יכולת להביא לכם כלום, התלונה שלכם היא על ה', כי רק הוא יכול לספק לכם את צרכיכם ולהיטיב לכם. וכשמרים לקתה בצרעת לא היה למשה מה לעשות אלא לפנות לה' "א-ל נא רפא נא לה". ועוד המון דוגמאות כאלה למתבונן בתורה.

קברות צדיקים

פוסק המשנה ברורה בהלכות ראש השנה (סימן תקפא ס"ק כז) על המנהג ללכת בערב ראש השנה לקברות צדיקים: דבית הקברות הוא מקום מנוחת הצדיקים והתפלה נתקבלה שם יותר, אך אל ישים מגמתו נגד המתים, אך יבקש מהשם יתברך שיתן עליו רחמים בזכות הצדיקים שוכני עפר...עכ"ל. המשנה ברורה הביא זאת מהפוסקים שלפניו (מהרי"ל, באר היטב, פרי מגדים, חיי אדם, ועוד).

צריך להבין כאן דבר ברור. רוב הפוסקים הגדולים התירו **רק** לפנות לה' ולא לפנות כלל וכלל לנשמת הצדיק, ופסקו שהעושה כן נכנס לספק "דורש אל המתים" ובאופנים מסוימים יכול להכשל בעבודה זרה. אבל צריך להבין דבר ברור - גם הפוסקים שהתירו לבקש מהנפטר להתפלל לה' בשבילו, **זה הכל, וזה בתנאי שהמתפלל לא מייחס לנפטר שום כוחות מיוחדים להטיב או שצריכים אותו בתור אמצעי שזהו ההגדרה של עבודה זרה** (כפי שראינו בתחילת הקונטרס). **כי הרי רק ה' יכול להטיב**, כלשון האבן עזרא והרמב"ן (ויקרא יז, ז) "כי כל מי שמבקש אותם ומאמין בהם הוא זונה מתחת א-לקיו, שיחשוב כי יש מי **שייטיב** או **ירע** חוץ מהשם הנכבד והנורא". ולמה אותם פוסקים התירו לבקש מהנפטר להתפלל עבורו לה'? כי לא חששו שהמתפלל ייחס לנפטר שום כוחות מיוחדים. ואפילו אם הוא רק מאמין שהנפטר מתפלל עליו לה', הרי ראינו לעיל שה' מעיד שגם תפלתו של משה רבינו לא בהכרח מתקבלת.

אבל אם צדיק זה היא ישות שמאמינים שהיא מטיבה או שצריכים אותה בשביל להתקרב לה' או לזכות לתיקון כפי שהסברנו בתחילת הקונטרס אותו ו', אז היא בהחלט ישות של עבודה זרה ולכן גם הפוסקים שמתירים לבקש מסתם אדם שנפטר שיתפלל עבורו, ודאי שיאסרו לבקש מישות זאת, כמו שמבואר בפוסקים, עיין מנחת חינוך מצוה כו בארוכה.

לדוגמא של חשש הפוסקים לבקש מנפטר (שלא מאמינים שיש לו כחות מיוחדים) להתפלל עלינו, נביא את לשונו של מהר"ם שיק (שו"ת אור"ח תשובה רצ"ג):

"אבל מה שאני חושש שלכאורה יש לומר שיהא אסור משום שדרשו חז"ל "לא יהיה לך אלהים אחרים", שלא תהיה קורא לא למיכאל ולא לגבריאל, אלא אלי צווח ואני אענה לך, דהיינו שאסור לנו לעשות אמצעי בינינו לבין השי"ת, ואיך נתפלל שנשמת האבות יתפללו וימליצו טוב בעדינו, וכבר צווחו על הנוסחאות של התפלות שהן נגד המלאכים, וגם בלאו הכי גוף התפלה שאחרים מתפללים בעד איש קשה להבין איך תעשה רושם כמו שדן בזה בעין יעקב סוף פרק אין עומדין...ע"כ לשונו.

לכל הדעות, בין אלה שמתירים לפנות רק לה' ובין אלה שמתירים לבקש מהנפטר להתפלל לה' עבורו, אם האדם מייחס לנפטר כוחות מיוחדים להיטיב, לא משנה אם הוא פונה אליו או לא - הוא עובר על "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני" כמו שהבאנו לעיל. ואם הוא הגיע לנפטר כזה שמאמינים שבזה **שמגיעים אליו** הוא מייטיב, הוא עובר על עבודה זרה ממש במעשה גם אם

הוא לא עושה שום דבר נוסף חוץ מלהגיע (וקל וחומר אם הוא עושה משהו נוסף), כי בגלל שמאמין שבעצם ההגעה אליו הוא מיטיב עמו, ההגעה עצמה נחשבת לעבודה כדרכה. הראיה שעצם ההגעה נחשבת לעבודה מצינו ביראים ס' ע"ר וזה לשונו:

"לכן צריך אדם להזהר מע"ז כדרכה שלא יכשל אע"פ שאינו מתכוין לעבוד כגון שנושאים אליל על כתפיהן ומהלכין אחריהם גוים לקלון ע"ז, הליכתה זו היא עבודתה, הלכך צריך להזהר שלא ילך אחריהם אפילו הוא צריך לילך למקום אחר שהרי מכל מקום הולך הוא והליכה עבודה היא". עכ"ל. מכיון שהליכה זו עבודה, לא משנה אם ההליכה היא עם הישות שמאמינים בה שהיא מטיבה בהליכה זו, או ההליכה היא להגיע אליה ומאמינים שבהגעה זו היא מטיבה, העיקר שמאמינים שבעצם הליכה זו היא מטיבה איתם, ולכן לענייננו אם הוא מגיע לנפטר כזה שמאמינים שהוא ישות שמטיבה למגיעים אליה, עצם ההגעה היא עבודה. וקל וחומר אם הוא עושה משהו נוסף שמאמינים שבעשותו דבר זה הוא מיטיב, כגון לקרוא משהו לפניו וכדומה. ויותר מזה, יוצא לנו מדברי היראים שאמר "הלכך צריך להזהר שלא ילך אחריהם אפילו הוא צריך לילך למקום אחר", דהיינו גם אם הוא לא מאמין בעבודה זרה זו, מכיון שהיא ישות הנעבדת, אסור לו לעשות מה שהם עושים בעובדם אותה אפילו אם הוא לא מתכוון לעבוד אותה בכך. הגמרא מביאה דוגמא לדבר במי שזורק אבן למרקולים בשביל לבזות אותה. אע"פ שהוא לא מאמין בה בכלל וכוונתו לבזות, בגלל שזוהי דרך עבודתה, הוא נכשל בשוגג בע"ז. ולענייננו, מכיון שנפטר זה הוא ישות שמאמינים שהיא מטיבה לבאים אליה, גם אם האדם הפרטי לא מייחס לה שום כוחות, אסור לו להגיע אליה מכיון שהיא ישות הנעבדת, ומכיון שעובדים אותה באופן זה שמגיעים אליה, זוהי עבודתה, ונאסר על כל ישראל להגיע אליה, כי הגעה זו היא עבודתה. דבר זה מפורש ברבותינו, עיין היטב במנחת חינוך מצוה כו.

ובענין הגעה המונית לקבר של צדיק [רשב"י] שלא מייחסים אליו כחות להטיב [למרות שיש כאלה היום שכן טועים בו], החתם סופר (שו"ת יו"ד ס' רלג) התבטא באופן שהתנגד לעליה המונית זו בל"ג בעומר, ובתוך דבריו כתב: "...מ"מ לעשותו יום שמחה והדלקה ובמקום ידוע דוקא שיהיה תל תלפיות שהכל נפנים לשם, לא ידעתי אם רשאים לעשות כן...", עיין שם. ובספרו על התורה תורת משה פרשת אמור בהספדו על הרעש הגדול שהיה בצפת בשנת תקצ"ד שמתו המונים ברעידת אדמה (רק בצפת בערך 1800 ובכל האזור בערך 7000), טען שאסון זה היה בקנאת ה' לירושלים, שבמקום לעלות לרגל לירושלים, עולים המונים למירון לרשב"י. וזה לשונו שם: "במקום שגם בזה הזמן מצוה לעלות לרגל לירושלים כמו שכתב והוכיח בשאילת יעבץ, לא שם איש על לב אלא לעלות לצפת להילולא דרשב"י אשר כבר היה לי ויכוח בזה עם הגאון מהר"ז מרגליות זצ"ל, היכן מצינו לעשות יום מועד ביום סילוק צדיק...ועכ"פ לא ידעתי מה מקום להילולא ולעזוב את ירושלים עד החימה עזה בעונותינו הרבים. וצדיק ה' המביט לארץ ותערד אותיות עד"ר ירושלים הקודש, וצדיק הוא גאון עוזינו מהו ישראל אשר קבץ יתר פליטת צפת להעלותם ירושלים והיו שם לאחדים עד שתבנה ותכונן ירושלים במהרה בימינו אמן". עכ"ל החת"ס.

בכל אופן, מי שכן עולה למירון בל"ג בעומר, צריך מאוד להזהר לא לטעות באחד ההגדרות שהבאנו באות ו' עמוד 9. דהיינו, ש (א) לא ליחס לרשב"י כח להטיב או להרע (וזה כולל המון דברים) או להשפיע איזה השפעה (ב) לא להאמין שה' מסר לו אפילו חלק מהנהגתו (ג) לא להאמין שהוא נכלל בה' יתברך (ד) לא להאמין שהוא משגיח (ה) לא להאמין שאנו צריכים אותו בשביל להתקרב לה' או לזכות לתיקון. בנוסף, צריך להזהר לפי גדולי הפוסקים שהבאנו לעיל, לא לפנות אליו כלל, אלא רק לה' יתברך. ולאור ההגדרה שהבאנו בתחילת הקונטרס אות ז', צריכים להזהר לא לעשות משהו שהוא בגדר עבודה בשביל יהיה מליץ בינינו לבין ה'.

מה התיקון על עבודה זרה

כמו כל העבירות, כמובן שהתיקון העיקרי הוא תשובה, דהיינו חרטה, עזיבת החטא, וידוי, וקבלה לעתיד.

עוד כמובן כתוב שבחסד ואמת יכופר עוון, דהיינו לעסוק בתורה ובגמילות חסדים. חז"ל מביאים דוגמא אם אדם חטא מה יעשה ויחיה? אם היה רגיל ללמוד דף אחד ליום, יתחיל ללמוד שניים... בנוסף, מגלה לנו החפץ חיים בספרו שם עולם (פרק א') בשם חז"ל ששמירת שבת כהלכה מועילה במיוחד לכפר עוונותיו ואפילו על עבודה זרה, וזה לשונו: "וזכות שמירת שבת כהלכה מועיל למחול לו על כל עוונותיו, כמו שאמרו בגמרא: כל המשמר שבת כהלכתו, אפילו חטא כדור אנוש (דהיינו ע"ז) מוחלין לו, שנאמר: אשרי אנוש יעשה זאת ובן-אדם יחזיק בה, שומר שבת מחללו ושומר ידו מעשות כל רע. אל תקרי מחללו, אלא מחול לו". עכ"ל. בהמשך (פרק ב') מסביר החפץ חיים: "כל המשמר שבת כהלכתו, דהיינו שאינו מחפש שום קולא בענין שבת". עכ"ל. ובהקדמתו למשנה ברורה חלק ג', מסביר המשנה ברורה שאי אפשר לשמור שבת כהלכה אם לא לומדים **וחוזרים** בקביעות הלכות שבת. לכן מאוד חשוב לקבוע עת קבוע לזה.

ובענין שמירת שבת כהלכתו שלא לחפש שום קולא רציתי להתריע על שלש עניינים שהם חשש גדול של חילול שבת [סקילה] ויש אנשים שמקילים בהם, והם: הכנת קפה שחור ותה [ובמיוחד אם זה בכוס קרטון], השתמשות במגבונים לחים, וטלטול בספק רשות הרבים [שאלם זה באמת רשות רבים העירוב לא מועיל כלום]. עיין בנספח בסוף הקונטרס לדיון בנושאים אלו.

נחזור לעניינינו. השערי תשובה מסביר שמי שעבד עבודה זרה בעצם עבר עבירה של חילול ה', וזאת אנו לומדים מהפסוק (ויקרא כ, ג) "כי מזרעו נתן למולך למען טמא את מקדשי ולחלל את שם קדשי". בגלל שהבאת הבנים למולך היא עבודה זרה, לומדים אנו מפסוק זה שע"ז היא עבירה של חלול ה'. השערי תשובה מסביר שעבירה של חלול ה' אינה יכולה להתכפר לגמרי אלא ע"י מיתה, אבל בהרבות פעליו לקדש את ה' כן יכול לכפר, וזה לשונו (שער א' סעיף מ"ז): ועוד יש עוון, והוא חילול השם, שהתשובה ויסורין תולין ומיתה ממרקת, כמו שנאמר (ישעיה כב, יד): אם יכפר העון הזה לכם עד תמותון (יומא פו, א). והנה כאשר האדם משתדל לתמוך ביד האמת, ויעזור אחריו ויתעורר בדבריו והופיע אורו לעיני בני עמו, ויחזק ידי אנשי האמת ונשאו ראשם, וכיתות השקר ישפילם יגיעם עד עפר - הנה אלה דרכי קדוש השם, והוד והדר לאמונתו ועבודתו בעולם, ועוז ותפארת במקדש תורתו. על כן בהרבות פעליו לקדש את השם ולעודד האמת, להכין אותו ולסעדו, ונסלח לו מעון החלול, מדת תשובתו כנגד מדת משובתו. עכ"ל השערי תשובה.

ויותר מזה, השערי תשובה מביא שאחד מעקרי התשובה לתקן דוקא במה שקלקל וזה לשונו (שער א' העיקר העשירי): העיקר העשירי - להיטיב פעליו בדבר אשר זדה עליו. אם הסתכל בעריות - יתנהג בשיחת עינים, אם חטא בלשון הרע - יעסוק בתורה, ובכל האברים אשר חטא ישתדל לקיים בהם המצות. וכן אמרו רבותינו ז"ל (שמו"ד כג-ג): הצדיקים באותו דבר שחוטאין, בו מתרצין... עכ"ל השערי תשובה.

לאור דברי השערי תשובה, מי שנכשל בע"ז ורוצה לכפר גם על חטאתו וגם אם הוא הכשיל אחרים, תשובתו היא לפרסם את האמת לרבים מה הם גדרי ע"ז ולהצילם מעוון ע"ז. אם הוא עושה כן, מלבד מה שהוא מקיים מצות דאורייתא של תוכחה ועוד הרבה מצוות כגון "לא תעמוד על דם רעך" ו"אהבת לרעך כמוך", הוא מקיים את שני הדברים שהבאנו בשם השערי תשובה. דהיינו, הוא מתקן בדיוק במה שהוא קלקל. ובנוסף, מכיון שהוא מודיע לרבים את האמת ומצילם מעוון, הוא מקדש את ה', וזה מועיל לו לכפר על החילול ה' שעשה. וכל זה הוא יכול לעשות בקלות על ידי שיעזור לפרסם קונטרס זה לרבים.

חובת ההשתדלות להוכיח טועים בדרך

בפרשת נצבים ובפרשת האזינו התורה מעידה שבאחרית הימים ישראל יעבדו עבודה זרה ובגין כך תבוא עליהם פורענות. בפרשת נצבים כתוב שזה יהיה "בדור האחרון", ובפרשת האזינו (כמה פסוקים לפני) כתוב שזה יהיה "באחרית הימים". בפרשת נצבים

אחרי שהתורה מגדירה את הפורענות שתבוא על ע"ז היא אומרת: "הנסתרות לה" א-לקינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת".

חז"ל אומרים שכאן נעשינו ערבים זה לזה, ומסבירים המפרשים שעל המעשים הגלויים אנו ערבים זה לזה ועל המעשים שבסתר ה' יעניש כל יחיד ויחיד. רש"י אומר: הנגלות לנו ולבנינו לבער הרע מקרבינו, ואם לא נעשה דין בהם יענשו את הרבים ע"כ. הכלי יקר מסביר שעל ע"ז שבסתר ה' יעניש את היחידים, אבל על ע"ז שבגלוי, כגון שבט שלם שיעובד ע"ז, **כל ישראל יענשו כי לא מוחו**. לגבי העבודה זרה שישיראל יעבדו באחרית הימים כתוב בפרשת האזינו (לב, יז) "יזבחו לשדים לא אלה, אלהים לא ידעום, חדשים מקרוב באו, לא שערום אבתיכם". מסביר רש"י: אפילו האומות לא היו רגילים בהם, נכרי שהיה רואה אותם היה אומר זה צלם יהודי ע"כ.

הגמרא אומרת מי שיש בידו למחות באנשי ביתו, אנשי עירו, אנשי מדינתו, אנשי העולם, ולא מוחה, נתפש על ענשם. ומי שמוכיח חבירו מקיים מצות דאורייתא של הוכח תוכיח.

מבואר במוני המצות שבכל העולם יש מצוה דאורייתא לאבד ע"ז, אבל בארץ ישראל יש מצוה מדאורייתא **לרדוף** אחרי ע"ז לאבדה. מסביר החינוך ששורש מצוה זו לבער **שם** ע"ז מהעולם.

כשנחפש בתורה למה אולי ה' הביא עלינו את הקורונה, נמצא בפרקי אבות קצת גילוי. בפרק חמישי המשנה מפרטת שבעה מיני פורענויות שבאין לעולם על שבעה גופי עבירה. כשננסה לדמות את הקורונה לפורענויות שמובאות במשנה, נראה שדבר (בסגול) הוא הכי מתאים. ועל מה המשנה אומרת שדבר בא? על מיתות האמורות בתורה שלא נמסרו לבית דין. מסביר הרע"ב: שלא עשו בהן דין תורה. והתיו"ט מסביר את הרע"ב: וכיון שפשעו... ולא עשו (בהן דין תורה), לפיכך דבר בא לעולם ואינו מבחין [בין טוב לרע] והיה כצדיק כרשע... מסביר רבינו יונה: **על מיתות האמורות בתורה שלא נמסרו לבית דין**. כגון כריתות ומיתות בידי שמים... ועל זה דבר בא מצד שהסכימו ישראל על העלמות מיניהם (אולי צריך לומר עיניהם) מהקהל במה שעושים מהרעות בא דבר על כל שונאי ישראל וממנו **ימשך על כל העולם**...

אנחנו גם יודעים שה' מעניש מדה כנגד מדה. וזה יכול להסביר למה אנחנו צריכים לסבול לחבוש כל יום את המסכות. האברים שמקיימים בהם מצות תוכחה הם הפה והאף - הפה בדיבור והאף לפעמים משתתף במחאה (חרון אף). ומכיון שלא השתמשנו באיברים אלו למחות (כציבור), ה' עושה מדה כנגד מדה ולא נותן לנו להשתמש בפה והאף כראוי. ומענין שה' מדה כנגד מדה הוא מדוקדק. ה' לא **פוגע** בפה והאף, מכיון שאנחנו לא **פגמנו** בפה והאף. פשוט **לא השתמשנו** בהם. ולכן ה' לא פוגע לנו בהם, הוא רק מונע מאיתנו מלהשתמש בהם כראוי. ומענין שאותו עונש הוא במי שחולה בקורונה - אין לו חוש הטעם ואין לו חוש הריח - ה' לא פוגע לו באיברים אלו, הוא רק מונע ממנו מלהשתמש בהם כראוי.

מי שיעזור להפיץ קונטרס זה לרבים מלבד לקיים חובת תוכחה, מקיים עוד המון מצות כגון ואהבת את ה' א-לקיך, מצות יחוד ה', ואהבת לרעך כמוך, לא תעמוד על דם רעך, ועוד, והוא מתברך בברכת התורה "ברוך אשר יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותם". והוא מקדש את ה' ברבים. ואל יחשוש האדם שבקימו מצות תוכחה בהפצת קונטרס זה אולי הוא מביא על עצמו רע מפן אחר, הרי על הפסוקים (שמות כג, כד-כה) "לֹא-תִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם וְלֹא תַעֲשֶׂה פִמְעֵשֵׂיהֶם כִּי הָרַס תִּהְרָס וְשִׁבַּר תִּשְׁבַּר מִצִּבְּתֵיהֶם, וְעִבְדָּתָם אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ וְיִבְרַךְ אֶת-לַחְמֶךָ וְאֶת-מִימֶיךָ וְהִסְרָתִי מִחֲלָה מִקֶּרְבְּךָ", אומר הרמב"ן ואור החיים שבעקירת עבודה זרה ה' מביא ברכה להאדם, וז"ל הרמב"ן: ועל כן יאמר הכתוב הזה כי בעבודת הקב"ה בלבד תהיה להם ההצלחה והשמירה, ועקירת ע"ז לא תזיק אבל תוסיף לכם טובה וברכה, כי הקב"ה יברך לחמך, והוא כלל לכל מאכל אשר יאכל, ויברך מימך שהוא אב לכל משקה

אשר ישתה, והברכה היא תוספת בהן, שיהיה מהן לך לרוב מאד. עכ"ל. וז"ל האור החיים: ... כי כשישבר כח העבודה זרה ויהרוס מבצריה בזה עובד את ה' וישפיע לו טובה ויברך לחמו. עכ"ל. ובעז"ה בזכות זה ה' יגאל אותנו במהרה אכ"ר.

הערה בנוגע למעשר כספים

לפני כמה שנים הייתה לי התעוררות גדולה מדברי החפץ חיים באחד מספרי המוסר שלו (לא זוכר איזה אולי שם עולם). הוא דיבר על המצב הכלכלי הקשה שבימינו והיה מובן מתוך דבריו שהמצב בזמנו היה יותר קשה משלנו. והוא מאוד המליץ שעל אף המצב הקשה, **כדאי** לאדם להתאמץ ולתת מעשרות ושזכות זו אדרבא תעזור לו כלכלית ולא להיפך. הייתה זאת תובנה גדולה - שאם במצבם הקשה ככה התבטא, קל וחומר בימינו שכדאי להתאמץ ולהפריש מעשר. וכעין זה הביא הרה"ג משה שטרנבוך בשם החזון איש: על בן תורה כתב הרה"ג שטרנבוך (תשובות והנהגות חלק ג' ס' רפה): "אם חי ככולם ויש לו צרכיו המינימליים למה נפטור אותו ממעשר וצדקה ככל אחד...". ובחלק א' ס' תקס כתב: "ויש אומרים משמו של רבינו החזון איש זצ"ל, דאף דמדינא פטורים (במצב של עוני ודוחק) מ"מ **לא יפסידו** מנתינת מעשר כי מה שמרויח ממניעת נתינת המעשר הולך לריק ברופאים או שאר הוצאות שאינם לפרנסתו".

נספח: שמירת שבת - דברי זירוז להזהר משלשה דברים שהם חשש גדול של חילול שבת [סקילה]

הכנת תה וקפה שחור

והנה בענין קפה שחור ותה בשבת כותב המשנה ברורה בסימן שי"ח (ס"ק ל"ט): "הנה טיי"א בשבת פשוט בפוסקים דיש בו משום בישול, ובמזיד יש בו איסור סקילה, ובשוגג חיוב חטאת, ועל כן יש להזהר בו מאד. ובעונותינו הרבים, רבים נכשלים בו ומקילין לעצמן בקולות שאין בהם ממש, ועל כן מוכרח אני לבאר אופני ההיתר והאיסור בזה בעזר השם יתברך: הנה לערות מכלי ראשון על עלי הטי"א, יש בזה בודאי חשש אב-מלאכה, דקיימא לן דערוי מבשל כדי קליפה, כדלקמן בסעיף י, וכל-שכן אם יעמידנו אחר-כך על התנור או בתוך הקאכלי"ן עד שיהיה היד סולדת בו, בוודאי יבוא לכולי עלמא לידי איסור סקילה על-ידי זה. ואפילו אם ירצה לתן את עלי הטי"א לתוך הכלי אחר שיערה החמין לתוכה כדי שיהיה על המים שם כלי שני, גם כן אסור, כדקיימא לן בסעיף זה **דדבר שלא בא בחמין מלפני השבת אין שורין בשבת אפילו בכלי שני**, וכל שכן לפי מה שמבואר בסעיף זה דיש דברים רכים קלי הבישול שמתבשלים אפילו בהדחה מכלי שני, אפשר דיש בהעלים גם-כן חשש איסור דאורייתא אפילו באופן דזה". עכ"ל.

בהמשך מסביר המ"ב שאותו דין בקפה שחור ושהעצה המובחרת להנצל מאיסורים היא להכין תמצית לפני השבת. יש שרוצים להקל בקפה קלוי אבל המציאות מוכיחה שהקליה עדיין לא מתקנת את הקפה, וכמו שכתב האור לציון (חלק ב' פרק ל' תשובה ד') וז"ל: והנה הקפה אחר קלייתו עדיין אינו ראוי לאכילה, שהרי אם יתן את הקפה במים קרים לא יהא ראוי לשתיה, ועל כן לכו"ע יש בו משום בישול" עכ"ל. וכך פוסק הארחות שבת (פרק א' הערה קעז) וז"ל: כיון שהקפה טחון דק והוא **קלוי** לכן יש לחוש בו לחשש קלי הבישול כשם שיש לחוש בעלי תה, דקיי"ל דיש בישול אחר אפיה, וכדלעיל סעיף כ"ו, ועוד דנראה שהמציאות היא שאין זו אפיה גמורה, ואין הקפה מתוקן וראוי לשתיה אלא עם פעולת הרתחין, ולכן אף להסוברים דאין בישול אחר אפיה אין להקל בזה. עכ"ל. להלכה, פסק הארחות שבת (פרק א' סעי' עט, פה) והשמירת שבת כהלכתה (פרק א' סעי' סג) שאין לתת תה או קפה שחור [וגם ביצה] אפילו בכלי שלישי משום חשש קלי הבישול. והרב אלישיב (הלכות שבת בשבת ח"א פ"ח הע' 79) פסק שכל עוד המים חמים יותר

מחום הרוק (37 מעלות) אין להקל אפילו בכלי רביעי והלאה, מכיון שעניינו רואות שקפה שחור ותה מתבשלים בקלות וקרוב לוודאי שהם מקלי בישול. כתב הערוך השלחן (סי' שיח סע' כח): וכיון שנתבאר דכל דבר שהדחתן זו היא גמר מלאכתן הוי בישול וחייב בשבת. לפי זה העשב שקורין "טה" שמערין עליהם חמין ודבר ידוע שבישולן קל ואפילו בכלי שני מתבשלים כמו שענינו רואות, המערה עליהן חמין בשבת אפילו ע"י כלי שני חייב חטאת ורבים נכשלים בזה בטענות של הבל...וממ"נ חייבים חטאת ובפרט שענינו רואות שמתבשלים בכלי שני ובכלי שלישי שבישולן קל... וכן הדין בקאו"א (קפה) ובשאר מיני בישולים כאלו. עכ"ל הערוך השלחן. כתב היראים (סי' רעד): הלכך יזהר אדם שלא להכניס בשבת שום דבר בכלי שני ואף בכלי שלישי שהיד סולדת בו שאין אנו בקיאים בדברים רכים וקשים מי הוא מתבשל בכלי שני ומי הוא שאינו מתבשל ואמר' בחולין פ' כל הבשר איזהו בישול, כל שאחרים אוכלים אותו מחמת בישולו. עכ"ל. כתב החזו"א (או"ח סי' נב ס"ק ט): ולענין כלי שלישי, במקום שכלי שני אסור כגון בפת, או בצלים לדעת האחרונים המחמירין, כתב במשנ"ב שהפמ"ג מצדד להקל, ולא מצינו מקור לחלק בין שני לשלישי, ואם דברים מתבשלים בשני מתבשלים בשלישי ואין הדבר תלוי אלא בחום המים שיהיו חמים שהיס"ב, וכן להחיי אדם המחמיר ביד נכוית אף בכלי שלישי אסור. עכ"ל. כתב שם עוד החזון איש שבאופן כללי הקלו הפוסקים בכלי שלישי מכיון ש"על הרוב אין כלי שלישי יד סולדת".

בניגוד לפוסקים שהבאנו לעיל, חלק מן הפוסקים כמו האור לציון ואגרות משה הקילו לתת תה וקפה בכלי שלישי, וזאת מכיוון שלא חששו לבישול בדרגת חום כזאת שכלשון החזון איש לעיל "על הרוב אין כלי שלישי יד סולדת". [וחשוב להבהיר שמה שהתכוונו שמוותר לתת בכלי שלישי, הכוונה אחרי ששמים את המים בכלי שלישי ומחכים שהכוס תשאב את חום המים ותתחמם, ובכך תצנן את המים, אז שמים את התה או הקפה מלמעלה, ולא לפני נתינת המים]. וכתב השש"כ (פרק א הערה קסט) בשם הגרש"א שלא לתת ביצה בכלי שלישי אם המים חמים בחום של יד סולדת, מכיוון שרואים בחוש שביצה מתבשלת כאשר מחליפים את המים החמים כמה פעמים. מכל האמור רואים שגם הפוסקים שהקלו בכלי שלישי, זאת מכיוון שאמדו שבכלי שלישי חום המים הם מסתמא כבר פחות מיד סולדת או קרוב לכך ואין להם כח לבשל. אבל בוודאי שהם לא יסכימו להקל אם מסיבה מסוימת הכלי שלישי הוא הרבה יותר חם מיד סולדת, וקל וחומר אם הוא בדרגה של יד נכוית, אשר המשנה ברורה פסק את החיי אדם להלכה שיד נכוית לכולי עלמא מבשל [וזה פשוט, כי יד נכוית, דהיינו שהיד מתבשלת]. והחזון איש נקט כן להלכה.

לאור הדברים הנ"ל, רוצים אנו להדגיש שמי שמיקל לתת קפה ותה בכלי שלישי, לכל הדעות הנ"ל אינו יכול לעשות זאת אם משתמש בכוס קרטון, כי הטמפרטורה כמעט לא משתנית מהחום שבמחם ונשארת בדרגת חום של יד נכוית גם אחרי עירוי לכמה כוסות, כפי שתראו לקמן. קודם כל בואו נברר מהי הטמפרטורה של יד נכוית. היד יהודה (י"ד סי' קה פ"י הארוך ס"ק ט), הגרי"ש אלישיב (שבית יצחק בישול פ"ט ס"ק ד) והגר"נ קרליץ (חוט שני ח"ב פכ"ט ס"ק ז) פסקו שיד נכוית פירושו שאינו יכול להכניס את ידו בלא שתיכווה, שמיד שמכניסה לתוכו נכוית. לאור הגדרה זאת חיפשנו ומצאנו בארגון לכוויות האמריקאי שכתבו שב-60 מעלות הכוויה נוצרת בפחות מ-5 שניות ובכוס שתיה חמה שהיא בין 71 ל-82 מעלות, הכוויה היא כמעט מיידית. לאור דבריהם אלו הסקנו ע"פ הגדרתם של הפוסקים לעיל ש 71 מעלות זה יד נכוית **בערך**. עכשיו נחזור לעניינינו. הקרטון הוא סוג חומר שמאוד שומר על חום המים בניגוד לכוס זכוכית או חרסינה שמקבלת את חום המים ומתחממת, ובכך שואבת את החום מהמים ומצננת אותם (צינון המים לוקח בערך חצי דקה - לכן כשמעבירים מכוס לכוס בכוס זכוכית, כדי שיהיה על הכוס שם כלי שני ושלישי צריך להמתין חצי דקה כדי שהכוס תתחמם לגמרי והמים יצטננו ואז להעביר לכוס הבאה). (שימו לב להבדל במראה הקפה שמכניס בכוס קרטון לעומת כוס זכוכית - הרבה קצף בכוס קרטון שמראה על בישול חזק). עיין בתרשימים בסוף הנספח בו הבאנו ניסוי שערכנו עם כוס זכוכית וכוס קרטון. חיממנו קוקמום לחום של 98.6 מעלות. שפכנו לכוס זכוכית ולכוס קרטון. בכוס זכוכית הטמפרטורה ירדה ב 16.1 מעלות ל 82.5, בעוד שבכוס קרטון הטמפרטורה ירדה רק ב 4.8 מעלות ל 93.8. כששפכנו לכוס נוספת, הכוס זכוכית ירדה בעוד 12.7 מעלות ל 69.8 מעלות, והכוס קרטון ירדה בעוד 4.8 מעלות ל 89 מעלות.

יוצא שבכוס זכוכית כלי שלישי הטמפרטורה ירדה ב 28.8 מעלות ל 69.8 מעלות, לעומת כוס קרטון ב 9.6 מעלות ל 89 מעלות. ולפי מה שהגדרנו לעיל, יוצא שבזכוכית הטמפרטורה ירדה לבערך שיעור יד נכוית, ובכוס קרטון הרבה יותר מיד נכוית, בעצם קרוב לטמפרטורת הקומקום. אתם קולטים? יוצא לנו מזה שהכלי **שלישי** בקרטון יותר חם מהכוס **שני** בזכוכית. הכלי שלישי בקרטון היה 89 מעלות, בעוד שהכלי **שני** בזכוכית היה 82.5 מעלות. זאת אומרת, לפי כל הפוסקים שהבאנו לעיל שאוסרים לתת בכלי שני, מכיוון שקרטון כלי שלישי **יותר** גרוע, ובפרט שהוא יד נכוית, וודאי שהם לא יקלו בכך. יותר מזה, כפי שתראו בתרשים, רק בשביל לרדת מתחת לטמפרטורת יד נכוית, צריך בכוס קרטון להעביר ל 8 כוסות, בעוד שבכוס זכוכית כבר בכלי שלישי ירדנו לאותה טמפרטורה. אבל לא סיימנו עם הבעיה. הרי הבאנו את הפוסקים לעיל שבקלי הבישול גם ביד סולדת יש להדיא חשש בישול. אם כן זה לא מספיק שנוריד את הטמפרטורה מתחת ליד נכוית - צריך להוריד את הטמפרטורה למתחת ליד סולדת, ולפי הרב אלישיב לחום הרוק, 37 מעלות. אז כמה זה יד סולדת? החזון איש כתב שב 40 מעלות צריך לחוש ליד סולדת, וכן כתב האור לציון והגר"ש וואזנר. האגרות משה והגר"ש אלישיב כתבו לחוש ליד סולדת מ 43 מעלות. והגשז"א כתב 45 מעלות. בתרשים הבאנו את הדעה של 40 מעלות. וכדי לצאת מחשש בישול של יד סולדת, ראה בתרשים שבכוס זכוכית צריך להגיע לכוס שביעית, ובכוס קרטון צריך להעביר לכוס 30.

הבאנו לעיל את המ"ב שהביא את החיי אדם להלכה (סימן שי"ח ס"ק מ"ח) שאם היד נכוית, דהינו שהיד **מתבשלת**, לכולי עלמא מבשל גם בכלי שני, ואפילו בדברים שהם לא קלי הבישול - אפילו מים ושמן - וקל וחומר בדברים שהם קלי הבישול. וכן נפסק בשלחן ערוך (שי"ח ס"ע יא) לגבי אמבטי כלי שני שאסור לתת בה אפילו מים משום שחומה רב, וז"ל המ"ב (ס"ק עו): דכיון שהן לרחיצה, מסתמא חממן הרבה, ומתבשלין הצוננים שמתערבין בהם **אע"פ שהאמבטי הוא כלי שני** [טור], וזהו שכתב 'שהרי מחממן הרבה'. עכ"ל. וכן פסקו הגר"נ קרליץ והגר"ח קניבסקי (עם מקדשי שביעי פ"א הע' 32) שאסור לתת אפילו מים ושמן בכלי שני שהיד נכוית בו. ולדבריהם, לאור כל מה שהראנו לעיל, אסור להוסיף אפילו מים (ושמן) לכוס קרטון עם מים רותחים בתוכה כי הם בדרגת חום של יד נכוית. ולכן העצה היא להזהר באופן כללי בשבת בשימוש עם כוסות קרטון.

יש לשאול למה החזון איש אמר שמסתמא כלי שלישי אינו יד סולדת, הרי בתרשים רואים שאפילו בכוס זכוכית המים חמים בדרגת יד נכוית. יש לומר שהרי בניסוי שלנו הרתחנו את המים לשיא החום ומיד עשינו את הניסוי. אבל בדרך כלל כשמשמשים במיחם בשבת הטמפרטורה היא לא 98.6 מעלות כמו בניסוי, אלא קצת פחות, אולי 90 או 80. ואולי אם המים במיחם הם בחום של 80 מעלות, זה יועיל שבכלי זכוכית כלי שלישי הטמפרטורה תהיה **בערך** יד סולדת. ובכן עשינו את הניסוי עם חום בקומקום של 80 מעלות, ובכלי שלישי זכוכית יצא לנו 61.9 מעלות, אבל עדיין זה לא יוצא מחשש יד סולדת. אבל בכל מקרה רוב הפוסקים שהבאנו לעיל לא מתירים לתת בכלי שלישי, אלא צריך **לדעת** שהמים הם לא יד סולדת.

לאור כל האמור, מי שרוצה לשמר שבת **כהלכתו**, וכפי שהבאנו לעיל בשם המ"ב "שאינו מחפש שום קולא בענין שבת", בפרט שזה נוגע לאיסור סקילה וכרת, יזהר להכין תמצית תה וקפה לפני השבת.

מגבונים לחים

לגבי מגבונים לחים עיין "בארחות שבת" פרק 13 הלכה מ"ו שכתב: אסור להשתמש בממחטות לחות על מנת לנקות תינוק או למטרה אחרת משום איסור סחיטה. בהערה למטה כתב: ממחטות אלו עשויות מסיבי כותנה הסופגים את הנוזלים וכמו שאר בגדי כותנה [כפי שכתבו לנו מומחים אחרי שבדקו ממחטות אלו], ולכן אין מקום לחלק בין שימוש בממחטות אלו לבין שימוש בצמר גפן, וה"ז אסור משום מפרק כיון שהוא צריך למשקים היוצאים. [ועיין מה שהארכנו בזה בסוף הספר סי' ז'].

ולפי המציאות שהתבררה לנו מצוי מאד שיש בממחטות אלו כמות של נוזלים באופן שהוא פסיק רישא שהנוזל יסחט [ועוד דמסתבר לכאן] שבנידון זה הוי **מתכוין** לסחיטה שהרי מעוניין בנוזל היוצא לצורך ניקוי התינוק]. ולכאורה לא מהני שיסחט את הממחטות מבעוד יום וישאיר בהן לחלוחית מועטת, כיון שקשה לשער את הדבר, ועיין רמ"א סי' תרי"ג ס"ט שכתב כעין זה, דאסור לשרות מפה מבעוד יום ולעשותה כמין כלים נגובים דחיישין שמא לא תתנגב יפה. עכ"ל הארחות שבת. עיי' בסוף הספר (ארחות שבת סימן ז') תשובה ארוכה שבין היתר הביא שגם הגאון ר' שלמה זלמן אויערבך וגם שבט הלוי חזרו בהם לאסור לגמרי. וגם כתב שכשיצרנים מפחיתים את כמות המים במגבונים כדי שיהיו ראויים לשימוש בשבת, הבעיה היא עוד יותר גדולה, וזה לשונו: "ובפרט בממחטות שיוצרו עם פחות נוזלים - שכוונת המייצרים היתה שיהיה אפשר להשתמש בהן בשבת, דאז בודאי רוצים את הנוזלים שנמצאים בתוך המטפחת (ולא רק מה שטופח מלמעלה) **וגרע טפ"י**". עכ"ל. הראיה אולי הכי גדולה לאסור היא שבשלחן ערוך סימן תרי"ג ס"ט נפסק להלכה (רש"י, רי"ף, רמ"א, מגן אברהם, גר"א, באר היטב, מחצית השקל, לבושי שרד, משנה ברורה, ועוד) שאפילו אם אדם השרה מגבת במים בערב יום כיפור, וסחט אותה, ביום כיפור אסור לו אפילו להעביר מגבת זו על עינו **בשביל לצננם** מחשש **שמא** יבוא לידי סחיטה. ואף אחד לא חולק על הלכה זו. ולענייננו, קל וחומר בן בנו של קל וחומר שבמגבונים אין מטרתנו לצנן אלא לנקות ולהדיא מעונינים שיצא מים [ונשתמש בהם] כי אי אפשר לנקות מבלי שיצא מים, קל וחומר שאסור, וזה גובל להדיא באיסור סקילה של מפרק תולדה דדש. והנה חלק מגדולי הפוסקים אשר אסרו השתמשות במגבונים: הרב אלישיב (הלכות שבת בשבת ח"ג עמ' רע"ז), הרב ניסים קרליץ (חוט שני ח"ב עמ' ר"י), הגרש"ז אויערבך (כפי שהעידו הגאונים בארחות שבת שחזר בו), הרב וואזנר (שבט הלוי חלק ח סי' נט), הרב פנחס חיים שיינברג (ספר תורת המלאכות ח"ג עמ' ע"ג), וש"ת מנחת יצחק (ח"י סי' כה).

לכן מי שרוצה לשמר שבת **כהלכתו** כמו שהבאנו לעיל בשם החפץ חיים ולא רוצה להכניס את עצמו לחשש גדול של איסור כרת, ישתמש בנייר טואלט חתוך או במים אבל לא בשניהם יחד [אחרי שהשתמש במים מותר לספוג בעדינות את הלחות עם נייר טואלט יבש]. ואע"פ שזה קשה, לפום צערא אגרא, והפוך - כאן יש לו את האפשרות להראות את נאמנותו לה' שצריך לשמור שבת בכל מצב, גם שזה קשה ולא רק שזה קל, ולקיים "את ה' א-לקיך תירא", אשר המ"ב כתב שזו אחת ממש מצוות תמידיות (לעיל עמ' 29) וז"ל: להיות יראת השם יתברך על פניו תמיד לבלתי יחטא, ועל זה נאמר: "את ה' א-לקיך תירא". ומי שבא דבר עבירה לידו, חייב להעיר רוחו ולתת אל לבו באותו הפרק, שהקב"ה משגיח בכל מעשי בני-אדם אף אם יהיו במחשך מעשיהם, וישיב להם נקם לפי רוע המעשה, וכדכתיב: "אם יסתור איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה' וגו'". עכ"ל. וצריך לדעת שנפסק להלכה בגמרא (ע"ז). ובשלחן ערוך (רמ"א חו"מ כה, ב, ש"ך, יו"ד רמב) שכשיש מחלוקת בפוסקים, אם זה דבר שנוגע לאיסור תורה צריך להחמיר כהפוסקים שאוסרים, ואם זה בשל סופרים, רשאי להקל (במצבים מסוימים) כהפוסקים שמתירים. וז"ל הכנסת הגדולה (חו"מ לד, הגה"ט יא): אם הוא ת"ח ויודע ספר, ויודע שהוראת החכם היא שלא כדן, ואפילו הוא עם הארץ וברור לו שהחכם מורה לו שלא כדן, הא ודאי **מזיד מיקרי** ומפסל (לעדות). וכתבו הגרי"ש אלישיב, הגר"ש וואזנר, הגראי"ל שטיינמן, הגרמ"י לפקוביץ, הגר"ח קניבסקי, הגר"נ קרליץ ועוד, במכתב המובא בספר חוט שני (ר"ה וי"כ וכו' עמ' תלז) וזה לשונם: ולא יאמר אדם העון על ראש המורה שהתיר, ואני את נפשי הצלתי, זוהי טעות גמורה, כמבואר ברמב"ם (שגגות יב, ב), דאע"פ שעשה על פי הוראת חכם, האחריות על השואל. ע"כ לשונם.

למבוגרים שמשתמשים במגבונים יש עצה טובה והיא לקנות צינור מיוחד (שפריצ). ונראה ברור שזה נקרא הוצאות שבת שחוזרות [ובעז"ה בגדול].

רשות רבים – צריך שישים ריבוא?

הדבר השלישי שרצינו להתריע זה טלטול ברשות הרבים. יש מחלוקת בפוסקים האם בשביל להחשב רשות רבים צריך שיהיה שישים רבוא או שמספיק שהרחוב רחב 16 אמות ומפולש ואז זה רשות רבים. לדעה זו גם אם יש עירוב של צורת הפתח כמו שנהוג היום הוא לא מועיל, כמו שנפסק (סי' שסד ה' ב) שצריך דוקא דלתות, והאיסור הוא חילול שבת שעונשו סקילה. למרות שיש רבים המקילים בזה, יש כלל גדול שנפסק להלכה בגמרא (ע"ז). ובשלחן ערוך (רמ"א חו"מ כה, ב, ש"ך, יו"ד רמב) שבאיסור תורה, ובפרט איסור חמור של סקילה, צריך להחמיר כמו הפוסקים האוסרים. וחשוב להדגיש – אנשים חושבים שבגלל שבפועל נהגו לתקן עירובין בדורות שעברו, זה מוכיח שמנהג גדולי הפוסקים היה להקל. וזה ממש לא נכון. כפי שראינו בדור האחרון, עשיית העירובין בכל מיני מקומות לא תמיד היא בהסכמת גדולי הפוסקים. לפעמים זה נעשה בעל כרחם. ומכיון שזה דבר הנעשה לרבים, אנשים חושבים שזה בהסכמת כל הפוסקים וזה לא נכון. יתכן שגם בדורות הראשונים התחילו לתקן עירובין שלא בהסכמת כל הפוסקים וזה יצר "מנהג" שנראה כאילו הוא מוסכם. לעניינינו, בענין זה של שישים ריבוא דעתו של המשנה ברורה בפירוש כמו הפוסקים האוסרים ודעתו מפורשת נגד המנהג שמקילין, ומפורש בדבריו שזהו דעתו מצד הדין ולא מצד חומרה [רק שכתב שאי אפשר למחות ביד המקילין כיון שיש מנהג להקל]. הוא גם מוכיח שדעתו של השלחן ערוך (המחבר) לאסור. [וכן מוכיח ופוסק להלכה האור לציון (תשובות ב פרק כג שאלה יב) והכף החיים (או"ח שמה אות לז)]. עיין היטב במ"ב סימן שמה סעיף ז ושסד סעיף ב ובביאור הלכה בשני מקומות אלו. נביא מקצת לשונו (סמ"ד סעיף ב' בביאור הלכה): "...ואם כן קשה על מנהג העולם שמסתפקין בצורת הפתח ברשות הרבים שהוא רחב ט"ז אמה ומפולש משער לשער; ולסמוך על שיטה דלדין לית לן רשות-הרבים גם כן קשה מאוד, דבאמת רוב הראשונים סוברין דגם בדין איכא רשות רבים, עיין במשכנות יעקב שהאריך בזה, **ואם כן קשה לסמוך על זה באיסור סקילה** ... וגם קולא זו דאין רשות-הרבים בלא שישים רבוא, הרבה ראשונים פליגי עלה, ועל-כן אף דאין למחות ביד העולם שנהגו להקל, אבל בעל-נפש יחמיר לעצמו כי יש בזה גררא דחיוב חטאת, וכן כתב בספר בית מאיר, עיין שם. עכ"ל הביאור הלכה. ובסימן שמה כתב בביאור הלכה: **בודאי יש להחמיר כסברא הראשונה** ... מכל זה מוכח שיש להחמיר כדעה הראשונה ... אבל כל ירא שמים בודאי יש להחמיר לעצמו דבזמננו יש גם כן רשות הרבים מן התורה, וממילא אין לסמוך על ערוב של צורות הפתח, דבעינן דוקא דלתות. עכ"ל. עיין שם שהוא מביא בין היתר שני ראיות מאד חזקות מהגמרא שלא צריך שישים רבוא בשביל להחשב רשות רבים: אחד – זו קולא כל כך חשובה שהגמרא היתה צריכה לציין את זה איפה שהוא, והיא לא ציינה בשום מקום. שנית – נביא לשונו: "ידוע שגזרו חז"ל לענין תקיעת שופר בשבת [וכן לענין קריאת המגלה] ובטלו עשה דאורייתא לכלל ישראל כדי שלא יבוא לידי חלול שבת, שיביא אותו אצל חכם וילמדנו, ואי אמרת דהוא דוקא כשיש באותה העיר שישים רבוא, הוא דבר שאין מצוי כלל וכלל כי אם איזה עיר יחידה בעולם, ועל כן בודאי יש להחמיר כסברא הראשונה. עכ"ל. וכוונתו היא שבשביל איזה עיר אחת בעולם לא היו חז"ל מבטלים עשה דאורייתא של שופר [ולולב] לכלל ישראל.

והגרי"ש אלישיב הביא להלכה את דברי המ"ב במכתב (מובא בשו"ת כתבי הגרי"ש שבת סי' פה) וז"ל: והנה ידוע מה שכתב בביאור הלכה שמ"ה (סעיף ז' ד"ה שאין שישים) דאף בערוב הנעשה כדת וכדין לא דכולי עלמא הוא ע"ש. ועיין עוד דברי המ"ב בביאור הלכה סי' שס"ד (סעיף ב' ד"ה ואחר) דלא דרך כבושה היא להסתמך על צורת הפתח בכבישים הרחבים ט"ז אמה, אלא שאין למחות ביד העולם הנהוגים להקל ע"ש. עכ"ל הגרי"ש אלישיב.

מובא בספר פתח העירוב (עמ' 13): שאלו את מרן הגר"נ קרליץ מדוע הנשים מקילות יותר בענין טלטול, כמובן במקומות שיש עירוב שכוונתי מהודר, האם יש מקום בהלכה להקל להן יותר? השיב מרן שליט"א, כי מצד ההלכה אין הבדל בין נשים לגברים, ושניהם חייבים באיסורי שבת באותה חומרא, אלא שהגברים לומדים את הדינים, ורואים בעצמם שיש צורך להחמיר ולא לטלטל, לכן הם נמנעים מלטלטל. משא"כ נשים אינן לומדות את ההלכות וידעתן מסתמכת על מה שהן רואות אצל נשים אחרות, והרי הרבה מטלטלים, לכן גם הן סוברות שמותר לטלטל. אבל באמת אין הבדל כלל. עכ"ל.

מובא בעלון "נשיח בחוקיך" (עלון מס' 191) ששאלו את הגר"ל שטיינמן זצ"ל בענין טלטול האם להקל לנשים. התבטא בפליאה "הרי נשים חייבות בשבת כמו איש".

כעת נביא את גדולי פוסקי ספרד אשר פסקו שדעתו של השלחן ערוך (המחבר) היא שיש לנו רשות רבים היום מן התורה גם בלי ששים ריבוא, וכן פסקו להלכה. מרן החיד"א בברכי יוסף (סי' שמה ס"ק ב) כתב שלעולם דעת מרן כמ"ש בסתם שגם רה"ר שלנו חשובה רשות הרבים וא"צ ששים ריבוא. וכ"כ בספרו מחזיק ברכה (סי' שג ס"ק ב). וכן כתב הבן איש חי ברב פעלים (שאלה כב) וזה מקצת לשונו: ...דהא איכא בזה איסור תורה לדעת כמה גדולים ומרן ז"ל עמיהו דיש בזמן הזה דין רשות הרבים מן התורה בעיר במבוי שהדרכים שלה רחבים ט"ז אמה...דספק זה של רשות הרבים הוא גרוע, מפני שיש סוברים דעת מרן ז"ל רשות הרבים בזמן הזה מן התורה, ואם כן לדידהו הוי ספק זה נגד מרן ז"ל שקבלנו הוראותיו. ובשו"ת תורה לשמה (שאלה קיד) הביא הבן איש חי כמה הוכחות חותחות מן הגמרא שיש לנו דין רשות רבים מן התורה גם בלי ששים ריבוא, וכן פסק להלכה. וכן כתב הכף החיים (שמה אות לז) וז"ל: ולפי הכלל המסור בידינו דסברא העיקרית כותבה בסתם נראה לי דסבירא ליה (למחבר) כהרמב"ם ז"ל דאף על פי שאין ששים ריבוא בוקעין בו הוי רשות הרבים, וגם משאת בנימין בסימן צ"ב כתב דמי יקל ראשו כנגד המחמירין, ואפילו המקילין לא סמכו לעשות מעשה. עכ"ל. ומביא שכן פסקו השיירי כנסת הגדולה, התוספת שבת והחיד"א. וכן פסק האור לציון (תשובות ב פרק כג שאלה יב) שיש לנו דין רשות רבים מן התורה ואסור לטלטל גם אם יש עירוב, אלא שכתב שאם הרחוב מתעקם באופן מסוים יש יותר צד להקל, שכן נקטו כמה ראשונים. אבל השו"ע (סי' שמה ס"ז) פסק שהגבלה זו היא דוקא בעיר מוקפת חומה, אבל בערים פרוזות לא צריך שיהיה ישר. וכן הביא הבית יוסף (רס"י שס"ד) מהריב"ש שגם רחוב בצורת ר', אם הוא רחב ט"ז אמה גם בסיבוב, ובשני צידיו יש דרך בין עירונית, דינו כרשות הרבים. וכן נראה שהעתיק המשנ"ב (שם סק"א). וכן פסקו פוסקי זמננו כמו הגר"ש וואזנר זצ"ל והגר"נ קרליץ זצ"ל שגם אם הרחוב מתעקם הוא עדיין נקרא מפולש ויש לו דין רשות רבים.

יש עוד להעיר, שגם מי שמיקל שצריך ששים ריבוא בשביל להחשב רשות רבים, צריך לדעת שיש להזהר בערים הגדולות כגון ירושלים וגוש דן, כי יש ראשונים הסוברים שעיר שנמצאים בתוכה ששים ריבוא, כל הרחובות המפולשים ורחבים טז אמה בתוכה נחשבים רשות רבים אע"פ שלא עוברים בהם ששים ריבוא. ועוד יש לדעת שיש הרבה הסוברים שדרך בין עירונית, אפילו שלא מובילה ששים ריבוא ואין בערים שלידה ששים ריבוא, נחשבת רשות רבים.

ולכל האמור, אשרי מי שיתאמץ ולא יכניס את עצמו לחשש חילול שבת. אז באמת נוכל לקרותו משמר שבת כהלכתו, ויוכל לקוות לברכת ה', אשר ידוע ששמירת שבת כהלכה היא מקור הברכה.

שנת שמיטה

שנת שמיטה מתקרבת ובאה. ורצוננו להתבונן במהות מצות השמיטה. כשנחפש מצוה דומה נמצא את מצות שחרור עבד עברי. במצות שמיטה אנו מצווים לתת לארץ לשבות, ובמצות שחרור עבד עברי אנו מצווים לתת לעבד לשבות - על ידי שחרורו. והנה בהפטרה לפרשת משפטים אנו קוראים בירמיה (לד) על איך שעם ישראל באותו דור באמת שחררו את העבדים, אבל מיד

חזרו וכבשו את העבדים והשפחות בחזרה. וה' כעס מאוד על זה ואמר (לד, יז): לכן כה אמר ה' אתם לא שמעתם אלי לקרא דרור איש לאחיו ואיש לרעהו הנני קרא לכם דרור נאם ה' אל החרב אל הדבר ואל הרעב ונתתי אתכם לזעוה לכל ממלכות הארץ. ולמה ה' כל כך כעס, הרי באמת שחררו? אלא הסיבה היא שהמטרה לא היתה בעצם פעולת השחרור אשר באמת נעשתה. ה' רצה שהעבדים יהיו **באמת** משוחררים - לקרוא דרור. בדומה לכך, ה' גילה לנו בתורה שהסיבה למצות שמיטה היא שהארץ בפועל תשבות בשנה השביעית. בפרשת בחקותי (ויקרא כו לג-לה) ה' אומר שהוא יגלה אותנו כמספר השנים אשר לא שמרנו מצות שמיטה: ואתכם אזרה בגוים... אז תרצה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה ואתם בארץ אויביכם, אז תשבת הארץ והרצת את שבתותיה... רש"י עושה חישוב של שבעים שנות גלות כנגד שבעים שמיטות. בכל אופן, רואים אנו מפסוקים אלה שרצון ה' במצות השמיטה היא שהארץ בפועל תשבות בשנה השביעית. וכמו שה' כעס עלינו מכיון שלא באמת שחררנו את העבדים, ככה לכאורה ה' כועס עלינו אם אנחנו מנסים למצוא פטנטים לעבוד את הקרקע ולא בעצם לתת לה לשבות כמו שה' צוה.

להלכה, רצוננו להביא מקצת לשונו של האור לציון (סוף שביעית). הוא דן במבוא לספר באריכות בשאלה אם אפשר לסמוך על היתר מכירה, ונביא רק את מסקנתו (סוף המבוא ענף ז אות י) וז"ל: העולה מן האמור, שאין לסמוך על היתר מכירת קרקעות ארץ ישראל לנכרי, כיון שמכמה טעמים (עיין בפנים הספר) אין המכירה קיימת, ואין הפירות נחשבים פירות נכרים. ויש לנהוג בפירות ככל דיני קדושת שביעית, ולאחר זמן הביעור הפירות אסורים באכילה. ולענין הירקות נתבאר, שאסורים הם באכילה משום איסור ספיחים, אלא שיש להקל ולהתיר את הכלים הבלועים מטעם ירקות אלו בלא הגעלה, ורשאי לבשל בהם אוכל אחר. וגם נתבאר, שאף הסומכים על היתר המכירה וסוברים שהמכירה קיימת והקרקעות נחשבות קרקעות של נכרי, מכל מקום אסור ליהודי לעבוד בקרקעות אלו עבודות האסורות בשביעית, ואם נזרעו הירקות ע"י יהודים, הירקות אסורים משום איסור ספיחים. גם נתבאר, שאף שאי אפשר לקנות ירקות בשוק, כשסומכים שם על היתר המכירה, כיון שהירקות אסורים משום איסור ספיחים, מכל מקום הרוצה לקנות **פירות** בשוק, רשאי לקנות במקום הצורך, אך יזהר שלא לקנות במנין או במשקל, אלא יקנה ארגז פירות כמות שהוא בלא לשקול אותו, וכן לא ישלם במזומן אלא בהקפה או בהמחאה או בהבלעה. ואם מתארח אצל אדם הסומך על היתר המכירה, רשאי לאכול שם פירות בקדושת שביעית, אך לא יאכל שם ירקות כלל. עכ"ל. ובאות א כתב: וכן דעת מורנו הגאון רבי עזרא עטייה זצ"ל, שאין לסמוך על היתר המכירה. והיתה תקופה בישיבה שהיה מצב קשה ולא היה הרבה מה לאכול, ואע"פ כן לא התיר להכניס לישיבה ירקות ממקומות שסומכים על היתר המכירה.

ועל הנהגה זו של הרה"ג עזרא עטייה כתוב בפרקי אבות: כל שיראתו קודמת לחכמתו, חכמתו מתקיימת. וצריך לדעת שחז"ל אמרו שהחסידים הראשונים היו בורחים ממאה שערים של היתר כדי לא להכנס לשער אחד של איסור, ולכן הגיעו לרמות נשגבות של קדושה. וכתב המסילת ישרים שכדי להגיע למדת חסידות ולרוח הקודש צריך קודם להגיע למדת הפרישות. ובמדת הפרישות יש "פרישות בדינים". וכך מסביר (פרקי ד): והפרישות בדינים הוא להחמיר בהם תמיד, לחוש אפילו לדברי יחיד במחלוקת אם טעמו נראה, אפילו שאין הלכה כמותו ובתנאי שלא יהיה חומרו קולו, ולהחמיר בספיקות אפילו במקום שאפשר להקל בהם... עכ"ל. [אבל כל מה שהבאנו לעיל זה הכל משורת הדין. אבל גם אם נגיד שזה מצד חומרה, הבאנו את המסילת ישרים להראות שיש עניין מאוד חשוב בחומרות אם האדם רוצה להתקדש ולעלות במעלות התורה].

וה' יעזרנו על כבוד שמו אמן.

נספח: להסיר מכשול - שימוש בשבת בכוס קרטון

ירידת טמפרטורת המים בהעברה מכוס לכוס - קרטון לעומת זכוכית

עיין לעיל עמ' 47 לכל הנושא בהרחבה. פה רק נביא ציטוט מעמוד 48: הקרטון הוא סוג חומר שמאוד שומר על חום המים בניגוד לכוס זכוכית או חרסינה שמקבלת את חום המים ומתחממת, ובכך שואבת את החום מהמים ומצננת אותם (צינון המים לוקח בערך חצי דקה - לכן כשמעבירים מכוס לכוס בכוס זכוכית, כדי שיהיה על הכוס שם כלי שני ושלישי צריך להמתין חצי דקה כדי שהכוס תתחמם לגמרי והמים יצטנו ואז להעביר לכוס הבאה). (שימו לב כשאתם מכינים קפה להבדל במראה הקפה שמכילים בכוס קרטון לעומת כוס זכוכית - הרבה קצף בכוס קרטון שמראה על בישול חזק). התרשים למטה מראה על הניסוי שערכנו. חיממנו קומקום לחום של 98.6 מעלות. שפכנו לכוס זכוכית ולכוס קרטון. בכוס זכוכית הטמפרטורה ירדה ב 16.1 מעלות ל 82.5, בעוד שבכוס קרטון הטמפרטורה ירדה רק ב 4.8 מעלות ל 93.8. כששפכנו לכוס נוספת, הכוס זכוכית ירדה בעוד 12.7 מעלות ל 69.8 מעלות, והכוס קרטון ירדה בעוד 4.8 מעלות ל 89 מעלות. יוצא שבכוס זכוכית כלי שלישי הטמפרטורה ירדה ב 28.8 מעלות ל 69.8 מעלות, לעומת כוס קרטון ב 9.6 מעלות ל 89 מעלות. ולפי מה שהגדרנו לעיל, יוצא שבזכוכית הטמפרטורה ירדה לבערך שיעור יד נכווית, ובכוס קרטון הרבה יותר מיד נכווית, בעצם קרוב לטמפרטורת הקומקום. אתם קולטים? יוצא לנו מזה שהכלי **שלישי** בקרטון יותר חם מהכוס **שני** בזכוכית. הכלי שלישי בקרטון היה 89 מעלות, בעוד שהכלי **שני** בזכוכית היה 82.5 מעלות. זאת אומרת, לפי כל הפוסקים שהבאנו לעיל שאוסרים לתת בכלי שני, מכיוון שקרטון כלי שלישי **יותר** גרוע, ובפרט שהוא יד נכווית, וודאי שהם לא יקלו בכך. יותר מזה, כפי שתראו בתרשים, רק בשביל לרדת מתחת לטמפרטורת יד נכווית, צריך בכוס קרטון להעביר ל 8 כוסות, בעוד שבכוס זכוכית כבר בכלי שלישי ירדנו לאותה טמפרטורה. אבל לא סיימנו עם הבעיה. הרי הבאנו את הפוסקים לעיל שבקלי הבישול גם ביד סולדת יש להדיא חשש בישול. אם כן זה לא מספיק שנוויד את הטמפרטורה מתחת ליד נכווית - צריך להוריד את הטמפרטורה למתחת ליד סולדת, ולפי הרב אלישיב לחום הרוק, 37 מעלות. אז כמה זה יד סולדת? החזון איש כתב שב 40 מעלות צריך לחוש ליד סולדת, וכן כתב האור לציון והגר"ש וואזנר. האגרות משה והגר"ש אלישיב כתבו לחוש ליד סולדת מ 43 מעלות. והגשז"א כתב 45 מעלות. בתרשים הבאנו את הדעה של 40 מעלות. וכדי לצאת מחשש בישול של יד סולדת, ראה בתרשים שבכוס זכוכית צריך להגיע לכוס שביעית, ובכוס קרטון צריך להעביר לכוס 30.

